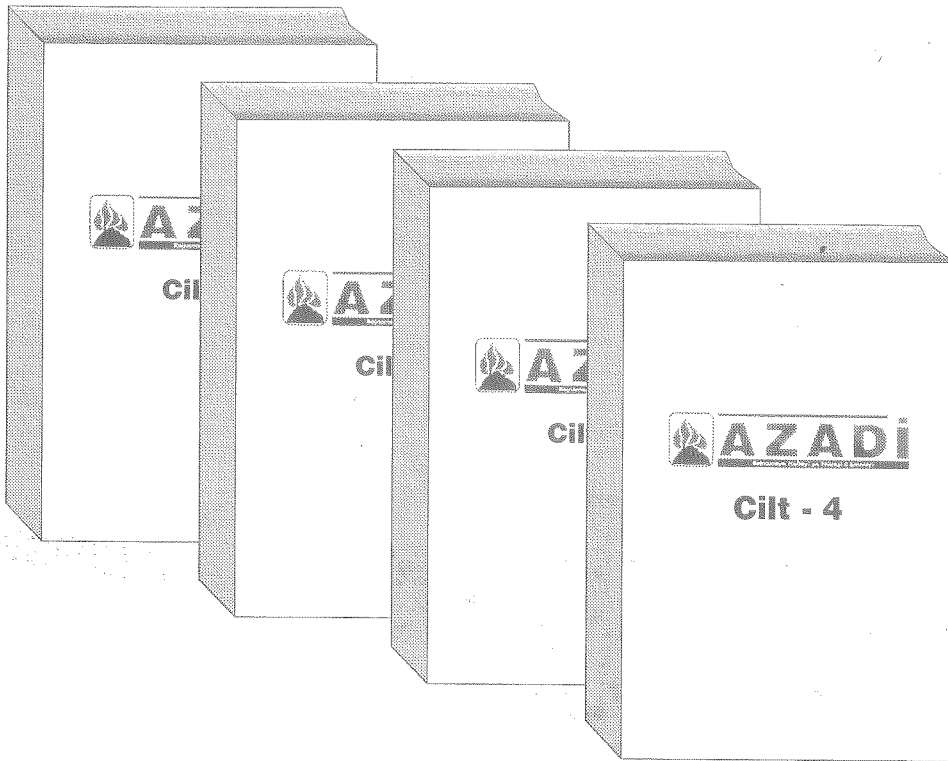

AZADİ Gazetesi'nin

**1-104. sayıları
4 ayrı cilt şeklinde çıktı**

(1-26)	sayılar I.	Cilt;
(27-52)	sayılar II.	Cilt;
(53-78)	sayılar III.	Cilt;
(79-104)	sayılar IV.	Cilt.

**Ciltlerin her biri 75 DM tutarındadır.
Ciltleri, Yurt Dışı Temsilciliğimizin
aşağıdaki adresinden isteyebilirsiniz.**

A.Kadir AKEL Postfach 420122 / 50895 Köln / ALMANYA

Süreç İnşaat Turizm Yayıncılık
Ticaret Limited Şirketi Adına
Sahibi Behram ALABAY

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Bilal AKDENİZ

HUKUK MÜŞAVİRLERİ
Eren KESKİN-Selim OKÇUOĞLU

YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28 Aksaray - İSTANBUL
Tel: 513 23 56 - 513 63 25 Fax: 513 87 36

TEMSİLCİLİKLER

DIYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU
Şair Sırrı Hanım Sk. Ustabaşı Apt.
No:29 Zemin Kat D:1
Tel-Fax: 221 36 63 Ofis - DIYARBAKIR

ANKARA İRTİBAT BÜROSU
Necatibey Cad. Yeşilirmak Sk. No: 6/2
Tel: 231 46 78 Fax: 229 93 54 Sıhhiye -ANKARA

VAN İRTİBAT BÜROSU
Kazım Karabekir Cad. Zafer Matbaası Üstü No: 28
Tel-Fax: 214 25 61 VAN

İZMİR İRTİBAT BÜROSU
859 Sk. Saray İşhanı B Blok No: 3-102
Tel-Fax: 489 58 07 Konak-İZMİR

MERSİN İRTİBAT BÜROSU
İstiklal Cad. 29. Sk. Bulvar İşhanı
Kat: 2 No: 44 Tel-Fax: 237 97 11 MERSİN

AĞRI İRTİBAT BÜROSU
Vali Konağı Cad. Şahin Sk. No: 20
Tel-Fax: 215 19 76 AĞRI

ADANA İRTİBAT BÜROSU
Kızılay Cad. Ulusçutürk İş Merkezi Kat: 3 No: 17
Tel: 351 82 11 ADANA

URFA İRTİBAT BÜROSU
Urfa İşhanı Kat: 3 No: 331 Tel-Fax: 313 73 07 Ş.URFA

MALATYA İRTİBAT BÜROSU
İzzetiye mh. İnönü Cad. Etibank Üstü K:4 No:8
Tlf-Fax: 322 23 035 MALATYA

AVRUPA TEMSİLCİLİĞİ
Z. LAÇIN
In der Ossenbeck 7 5600 Wuppertal/ALMANYA

ABONE KOŞULLARI
Yıllık: 180.000 TL Altı Aylık: 90.000 TL
Avrupa: 60 DM ABD: 40 \$ Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

BANKA HESAP NO
Behram Alabay, T. İş Bankası Aksaray İst. Şb. 1010040 No'lu hesap

İLAN TARİFESİ
Arka Kapak: 2.500.000 TL İç Kapak: 1.750.000 TL
İç Sayfalar: 1.000.000 TL Yarım Sayfa: 500.000 TL
1/4 Sayfa: 250.000 TL
Baskı: Seriler Matbaası

İçindekiler

SUNU.....2

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

YENİ PARTİLEŞME GİRİŞİMİ
(YDDP) ÜZERİNE
Kemal BURKAY3-15

Yaratılmaya Çalışılan Kürt-Türk Düşmanlığı
ve Bazı Gerçekler
Z. BİLİCAN16-22

DEMOKRATİK DEVLET, SİVİL TOPLUM
VE DEMOKRASİ.....23-37

ARAŞTIRMA-İNCELEME-BELGE

Yunanlılar'la Karduhiler'in
Tarihte İlk Karşılaşması
Cemil TURAN38-42

Dersim İsyanı'nda
Demenanların Silahlı Mücadelesi
Dr. Ali KILIÇ43-47

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde
DİYARBEKİR (II. Bölüm)
Yusuf KAYNAK.....48-54

HER MIRINEK JİYANEK E,
HER DILOPEK XWIN XELATEK E.....55

Cigerxwin, Yılmaz Güney
ve Q.Kurdo'nun anılarına;
"Yaşayan Kürt Kültürü".....56

SUNU

5. yıl ve 29. sayımızda sizlerle buluşmanın sevinci ve kıvancıyla merhaba!

Baştan belirtelim; dergimizin hemen hemen çoğu sayısı daha okuyucusunun eline ulaşmadan toplatıldı. Bundan önceki 28. sayımızın akibeti de öyle oldu.

Kapatılan Azadi Gazetesi'nin 72. sayı'sındaki yazısından dolayı halen Hatay Cezaevi'nde tutuklu bulunan Dengê Azadi Gazetesi'nin yazarlarından **Salih Özçelik'e 2 yıl ağır hapis ve 250 milyon TL para cezası**, gazetenin ve dergimizin eski sahibi **İkramettin Oğuz'a 100 milyon TL para cezası ve Bayrampaşa Cezaevi'nde tutuklu bulunan Yazışları Müdürü Zana Sezen'e 6 ay hapis ve 50 milyon para cezası**, ayrıca Azadi Gazetesi'ne 1 ay kapatma cezası verildi. Bu da, Türkiye'nin çağdaşlık, demokrasi ve insan haklarından ne kadar anladığını ve imzasını attığı uluslararası antlaşmaları ne kadar uyguladığını gösteriyor.

Geçen sayımızdan bugüne dek, birçok olaylar yaşandı. Bunların tümünü burada yazmak mümkün değil. Ama gelişmelerden bir kaçını siz okuyucularımızın dikkatine sunacağız.

Mayıs ayı içinde Güney Kürdistan'da yurtsever güçler arasında başlayan çatışmalar hala yer yer devam ediyor. Bu kardeş kavgası, Güney Kürdistan yönetiminin uluslararası kamuoyu karşısında prestijini sarstı ve bu parçadaki Kürt halkı üzerinde olumsuz yönde bir psikolojik etki yarattı. Öyle gösteriyor ki, Kürt halkı bu olumsuzluğun sancısını daha çok çekecektir.

Yurtsever güçler arasında çıkan bu çatışmalardan yararlanan sömürgeci devletler boş durmadılar. Haftalardır TC Devleti'nin PKK kamplarını bahane ederek gerçekleştirdiği sınır ötesi harekati devam ediyor. Son kez de Birleşmiş Milletler'in Güney Kürdistan'da çizdiği 36. paralel'in sınırlarını ihlal etti. Savaş uçaklarıyla sivil yerleşim bölgelerini bombaladı ve kimi yerleşim birimlerini yerle bir ederken çok sayıda insanın da yaşamasını yitirmesine neden oldu.

DEP'in kapatılma sürecine girmesiyle birlikte yeni legal parti kurma girişimleri tekrar gündeme geldi. HADEP kuruldu. Şu anda **İbrahim Aksoy, Refik Karakoç, Kemal Yüksel, Latif Epözdemir ve Fehmi Demir'in** çalışmalarını başlattıkları yeni bir parti girişimi, çalışmalarını sürdürüyor.

Son haftalarda Tanşu Çiller'in kervanına katılan ulusal mutabakat sürü ekibi, Kürdistan'a ani bir çıkarma yaptı. Özellikle, Ağustos ayının ortalarına denk getirilen bu çıkarma, anlamlı ve Kürt halkına bir gözdağını amaçlıyordu. Fakat ne yazık ki beklenen umutlar olmadı ve çıkarma bir fiyaskoyla sonuçlandı. Halk bölgeye giden yetkililere tepki gösterdi, yuhladı ve miting alanlarına devletin güvenlik güçlerinin dışında kimseyi çekemediler.

TC Devleti'nin geleneksel politikalarının devamı olan toplama kamplarına bir yenisi daha ekleniyor. Bu programla; "Toplu Çiftlik Projesi" adı altında köyler, mezralar ve yaylalar boşaltılacak, daha geniş kapsamlı yeni toplama kampları oluşturulacak. Bu proje uygulaması şimdiden başlatılmış durumda.

Bu sayımızın Olaylar ve Görüşler bölümünde, PSK Genel Sekreteri Sayın **Kemal Burcak**'ın "Yeni Partileşme Girişimi" (YDDP) hakkındaki görüş ve yorumunu yayınlıyoruz.

Aynı bölümde, **Z. Bilican**, "Yaratılmaya Çalışılan Kürt-Türk Düşmanlığı ve Bazı Gerçekler" başlıklı bir yazıyı kaleme alıyor.

Geçen sayımızda birinci bölümünü yayınladığımız, **Yeni Demokratik Değişim Partisi Haraketi (YDDPH)**'nin tartışmaya açtığı geçici taslağının, ikinci ve son bölümünü yayınlıyoruz.

Araştırma-Inceleme-Belge bölümünde ise, **Cemil Turan**'ın "Yunanlılarla Karduhî'lerin Tarihte İlk Karşılaşması" başlıklı yazısını sizlere sunuyoruz.

Yine, Araştırma-Inceleme-Belge bölümünde, **Dr. Ali Kılıç** tarafından "Dersim isyanında Demananların Silahlı Mücadelesi" üzerine kaleme alınan yazısı, ilginizi çekecektir.

Araştırma-Inceleme-Belge bölümü, Araştırmacı yazarımız **Yusuf Kaynak**'ın "Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'nde Diyarbakır" e ilişkin araştırma yazısının ikinci ve son bölümü ile sonuçlanıyor.

Gelecek sayımızda buluşmak üzere...

DENG

YENİ PARTİLEŞME GİRİŞİMİ (YDDP) ÜZERİNE

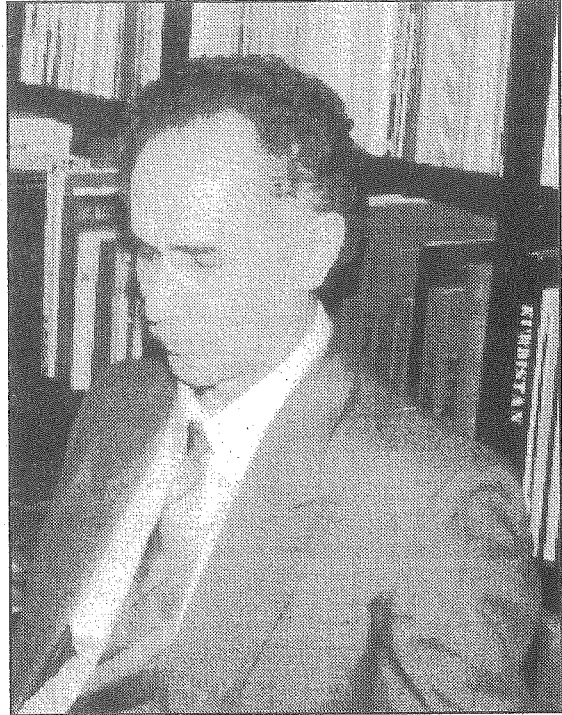
Kemal BURKAY

DEP'in kapanma sürecine girmesiyle birlikte yeni legal parti hazırlıkları başladı. Bu girişimlerden birisi, "PSK yanlıları", veya "Kemal Burkay yanlıları" parti kuruyor biçiminde basına yansıdı. Bu girişim, Dengé Azadi'de dizi halinde çıkan bir yazıyı (D. Doğan imzalı yazı) esas alarak, kısa süre önce, "Yeni Bir Türkiye İçin Çözüm" başlıklı bir broşür yayınladı. Aynı metin Deng'in Temmuz 1994 tarihli 28. sayısında da yer aldı.

Broşür için konan notta şöyle deniyor: "Elinizdeki bu taslak, oluşturulmak istenen yeni parti için, Türkiye'deki ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sorunların tespiti ve onların biraz da ayrıntılı bir şekilde irdelenerek, **çözüm önerilerini ve çözüme ilişkin politikaları** içeren bir taslaktır. Bu taslağın sadeleştirilmiş ve kısaltılmış haliyle **parti programı** elde edilebilir."

Partimize veya görüşlerimize sempati duyan kimi insanlar kuruluş çalışmalarına katılsalar bile, bu yasal girişim bağımsızdır. Zaten, geniş kesimleri kapsayan yığınsal bir parti olmayı amaçlamaktadır.

Bu girişimle ilgili olarak kısa süre önce Dengé Azadi'nin benimle yaptığı söyleşide görüşlerimi özetle söylemiştim. Orada da belirttiğim gibi, partimize veya görüşlerimize sempati duyan kimi insanlar kuruluş çalışmalarına ka-

tılsalar bile, bu yasal girişim bağımsızdır. Zaten, geniş kesimleri kapsayan yığınsal bir parti olmayı amaçlamaktadır.

Diğer yandan, biz geçmişte olduğu gibi şimdi de, doğal olarak, yasal parti çalışmalarıyla ilgileniyoruz. Öncelikle, kendi adımız ve programımızla, PSK olarak legale çıkmak istiyor ve bunun mücadelesini veriyoruz. Yurt içinde açık, serbest çalışma olanağına kavuşmak, ötedenberi istemlerimizden biridir. Ama bu, hemen şu günün işi değildir. Türkiye demokratik bir ülke değil ve çok yakında, bize ve bizim durumumuzda partilere serbestçe çalış-

ma olanağını da sağlayacak ciddi değişiklikler beklemiyoruz. Çağın gerisinde yaşayan Türk yönetimi, ülke ve dünya koşullarının zorlamasıyla bazı adımlar atsa bile, her zaman yaptığı gibi, bunları elinden geldiğince erteleyecek, yozlaştıracak, dejenere edecektir. Bu nedenle, bugünkü çok sınırlı yasal olanaklara ve rejimin süregelen saldırılarına rağmen, bu sınırlı olanakları uygun biçimlerde kullanmak mümkündür ve yararlıdır. Kürt yurtsever hareketi de bunu belli ölçülerde yapmaktadır. Geçmişte HEP ve DEP bunun örneği idi. Biz, geçmişte buna ilişkin önerilerde bulunduk, yasal çalışmayı destekledik.

Yasal partiye ilişkin olarak bugünkü görüşlerimizin üç-beş yıl öncesiyle önemli bir farkı yoktur. Ocak 1990'da, DENG'in 2. sayısında, demokratik platform ve legal parti konularını işleyen Ali Dicleli ve M. Jiyan imzalı yazılar, kanımca bugün de ana hatlarıyla geçerlidir. Çünkü Türkiye'deki politik ortam, sorunlar ve çıkış yolları o günden bu yana köklü bir değişikliğe uğramamıştır. Ülkede 12 Eylül rejimi pekişerek, ağırlaşarak sürmektedir. Bay Demirel önce başbakan, sonra da cumhurbaşkanı olmuşsa da ülkeye demokrasi gelmemiştir. Kürt halkına yönelik kirli savaş boyutlanarak sürmektedir. Geniş halk yığınlarının ekonomik durumu o günden bu yana daha da kötüleşmiş, işsizlik, yoksulluk kat be kat artmıştır.

Ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan çıkış için, o dönemde, öz olarak şu görüşleri taşıyor ve ifade ediyorduk:

Ülkeyi dünden bugüne yöneten ve bugünkü ağır sorunların baş sorumlusu olan egemen azınlık bu sorunlara çözüm bulamaz, ülkeyi bu kötü durumdan çıkaramaz. O, sömürü ve soygun çarkını pervasızca işletti ve sürekli olarak halkı aldattı; bundan sonra da aynı şeyi yapacaktır. Ondan barış, demokrasi ve özgürlük beklenemez. Özal'a seçenек gibi çıkan Demirel ve İnönü (Erdal) kitlelerin değişim istemini bir kez daha heder edeceklerdir. Bunu önlemenin yolu, bilinçli ya da bilinçsiz, -sömürüldüğü ve ezildiği için- demokrasiye gerek duyan, değişimde ıkara olan kesimleri bir araya ge-

verebilsin, düzen partileri karşısında bir çekim merkezi, seçenек olsun, değişimin motoru olsun, ülkeye barış ve demokrasi getsin, Kürt sorununun barışçıl çözümünü sağlasın.

Ne yazık ki Kürt ve Türk solu, yurtsever ve demokrat güçleri böylesi bir ortak politikaya yönelemedi. Herkes kendi başına koştu ve bunu bir bayrak yarışına dönüştürmedi. Bugün de hala olduğu gibi.. HEP ve DEP bu ortamda oluştular ve yeterince geniş kapsamlı olmamalarına rağmen yine de -eğer iyi yönetilselerdi- nerdeyse umut olacaktı.

Yasal partiye ilişkin olarak bugünkü görüşlerimizin üç-beş yıl öncesiyle önemli bir farkı yoktur. Ocak 1990'da, DENG'in 2. sayısında, demokratik platform ve legal parti konularını işleyen Ali Dicleli ve M. Jiyan imzalı yazılar, kanımca bugün de ana hatlarıyla geçerlidir. Çünkü Türkiye'deki politik ortam, sorunlar ve çıkış yolları o günden bu yana köklü bir değişikliğe uğramamıştır. Ülkede 12 Eylül rejimi pekişerek, ağırlaşarak sürmektedir.

tirmek, yeni bir politik seçenек yaratmaktır. Bunlar, Kürdü ve Türküyle tüm emekçilerdir; zulüm altındaki tüm bir Kürt halkıdır; baskı rejiminden, gerilikten, çağdışılıktan acı çeken aydınlardır; özetle, barış, demokrasi ve özgürlük isteyen herkeştir.

Bu güçlere demokratik bir platform gerekli. Ayrıca, Kürt-Türk, sol veya değil, tüm ilerici, demokrat, değişimci güçlerle ortak bir parti oluşturmalı. Öyle bir parti ki gücüyle, yığınsallığıyla kitlelere umut

Ve bu başarısızlığı, yığınlara tutarlı, etkin bir seçenек sunulamadığı için, gelişmeler kaygı duyduğumuz biçimde oldu. Kırk yılın "Kani"si Demirel ve oğul İnönü, demokrasi havarisi gibi ortaya çıkıp kitleleri bir kez daha aldatmayı başardılar, birikimi heder ettiler.

Şimdi de durum farklı değil. Düzen partileri, iktidarı ve muhalefetiyle politik kanalları tıkamışlardır. Onlar yarattıkları bunalımı çözmeye ehil değiller. Çağdışılar; ülkeye

barış ve demokrasi getiremezler. Yalan-dolan, sömürü ve zulümle şekillenmişlerdir. Çıkış için, barış ve demokrasiye çıkarı olan güçleri bir araya getirmekten başka yol yoktur.

Amaçlarımız ne kadar soylu ve programımız ne denli halktan yana olursa olsun, küçük küçük sosyalist veya yurtsever partilerle, Kürt ve Türk halklarına güven verecek çekim merkezini, seçeneği yaratamayız.

PSK sosyalist bir partidir. Biz sosyalizmi insanlığın geleceği olarak görüyoruz. İnsana yaraşır, barışçı, sömürsüz ve adil bir toplumun ancak sosyalizm olacağı konusunda kuşumuz yok. Ama ona ulaşmak için ulusal ve uluslararası planda çok büyük değişikliklerin gerekli olduğu kanısındayız. Özellikle Türkiye ve Kürdistan gibi ekonomik, politik ve kültürel bakımdan çağdaşlarından oldukça geri kalmış, hala feodalizmin derin izlerini taşıyan, vahşi kapitalizmin borusunun öttüğü ülkelerde sosyalizmin pek yakında olmadığını da bilincindeyiz. Ülkenin, Kürt ve Türk halklarının temel ihtiyacı ise, bugün barış, demokrasi, özgürlüktür.

Bu nedenle, sosyalistler olarak, uzun erimli hedeflerimizi, sosyalist ufku gözden yitirmeden, bugünün yakıcı ihtiyaçlarına cevap vermek için gerekeni yapmalıyız. Bu ihtiyaçları doğru biçimde saptamalı ve ona uygun örgütsel araç ve biçimleri bulmalıyız. Bunu başaramazsak, sosyalizm üzerine güzel sözler bir işe yaramaz. Bunu başaramazsak yığınlardan kopar, ülke politikasında etkin bir se-

çenek olamayız.

HEP ve DEP bunu başaramadılar; çünkü en başta geniş bir katılımı sağlayamadılar. Esas olarak Kürdistan'da ve Kürt kesiminde örgütlendiler. Elbet, Kürt potansiyeli kendi başına bile az değildir ve eğer bu partiler iyi yönetilselerdi ülke politikasında, demokrasi ve değişim doğrultusunda, Kürt sorununa barışçı, adil bir çözüm bulunmasında çok daha etkin, olumlu bir rol oynayabilirlerdi. Kanımca, bunu yapamamalarının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan biri, deneyli, istikrarlı, tutarlı bir yönetime sahip olamamalarıydı. Her ikisinde de, genel başkan ve sekreterler dahil, yöneticiler sık sık değişti. Yönetici kadrolar, çoğunlukla yeter politik deneye ve tutarlılığa sahip değillerdi. SHP'den ve sendikalardan gelen kimileri, kariyer uğruna yine oraya döndüler.

HEP'in doğuşunda, söz konusu yeni parti ihtiyacının yanısıra, SHP'nin tutucu politikasına tepkinin payı vardı. Ama ne ilginçtir ki SHP'den ayrılmış olan yöneticiler, az sonra, "seçim ittifakı" adı altında HEP'i yeniden SHP ile birleştirdiler. Bunda kimi insanların yeniden milletvekili seçilebilme, yani kişisel ikballerini ilkelerin, ulusal çıkarların önünde tutma tercihlerinin payı büyüktü.

HEP ve DEP'in kendilerinden beklenen rolü oynayamamalarının diğer bir nedeni, kendi saflarında demokratik bir işleyişi gereği gibi sağlamamaları oldu. Kendi dışındaki her şeyi ihanet olarak suçlamakla tanınan bir kesim, önce, benzer karalama-

larla HEP'e karşı da tavır aldı; ama sonradan, tutumunu yüzseksen derece değiştirerek HEP içinde çalışmakta bir sakınca görmedi. Orada etkinlik kurduktan sonra ise, bilinen yöntemleriyle örgütün demokratik işlerliğini büyük ölçüde zedeledi. Gerek bu durum, gerekse seçimler sırasında HEP'in yeniden SHP'ye pazarlanması, kitlelerin güvenini büyük ölçüde sarstı; HEP giderek küçüldü ve işlevsiz hale geldi. Yeni arayışlar gündeme girdi.

DEP olayı, 1993 ilkbaharında Kürt ulusal hareketinin ilişkilerinde ortaya çıkan olumlu gelişmeler nedeniyle, yeniden birlik halinde bir çıkış oldu ve umut verdi. Bu kez, geçmişten belli ölçülerde ders alındığı ve HEP dönemindeki yanlışların tekrarlanmayacağı umut ediliyordu. Ne yazık ki bu beklentiler de boşa çıktı.

Türkiye'deki rejim demokratik olmadığı, sol ve özellikle Kürt yurtsever hareketi yıllardır yeraltına itildiği için, gizli çalışan bu örgütlerin görüş ve politikalarının belli ölçülerde bu tür legal örgütlere yansması doğaldır. Onların taraftarları toplumun her kesiminde vardır. Bu tür yasal örgütler, aynı zamanda belli alanlarda güçleri birleştirmek, ortak amaçlar için birlikte çalışmak için bir fırsattır. Bunun içinse en başta geniş bir tolerans gerekir. Farklı kesimler birbirlerinin varlığına saygı göstermenin yanısıra, örgütün demokratik yapısına zarar verecek tutumlardan kaçınmalıdırlar. Diğer bir deyişle, legal örgüt, söz konusu açıklığa uygun biçimde yönetilmelidir. Organları her bakımdan özgürce tartışmalı,

bağımsızca karar vermeli ve bu kararlara saygı gösterilmelidir. Farklı görüşlerden insanların onu kendi örgütleri gibi görerek birarada çalışabilmelerinin temel koşulu budur. Bu kuralın çiğnenmesi, baskı, hegemonyacılık ve dayatmacılık örgüte ciddi zararlar verir, onu küçültür ve etkisiz hale getirir.

DEP de bu anlamda kendinden bekleneni ne yazık ki veremedi. Yapılan yanlışlar, onu ortadan kaldırmak, ezmek için bahane arayan rejimin saldırılarına kolaylık sağladı.

Şimdi Kürt yurtsever hareketi yeniden örgütlenme çabaları içindedir. HADEP

lara uygun, gerçekçi bir programı ortaya koymanın yanı sıra, kadro, kitle tabanı ve mali olanaklar bakımından, önündeki görevlerle başedebilecek geniş bir katılımı sağlamaya bağlıdır.

Diğer yandan, birlik konusunda da gerçekçi olmak gerekir. Salt bir kesimin veya yurtsever hareketin bir bölümünün iyi niyeti birliği sağlamaya yetmez. HEP ve ardından DEP deneyi gösterdi ki bazı kesimler demokratik yöntemleri içlerine sindirememişlerdir ve bildiklerini okumaya devam etmektedirler. Öyle olunca da birliği gönülden isteyenlerin bu aşamada yapabileceği fazla birşey yok-

adım atılmalıdır.

Bu açıdan bakınca, HADEP adıyla ortaya çıkan kesimin acelesine şaşmadım. Ancak, "Kemal Burkay taraftarları" diye nitelenen arkadaşların acelesini doğrusu anlamadım.

Öncelikle şunu söylemek isterim: Dengê AZADÎ için yapılan söyleşide de belirtmiştim, salt PSK yanlılarının, ya da basına yansıdığı biçimiyle "benim taraftarlarımın" kuraçağı bir legal parti, kendisinden beklediğimiz işlevi göremez. Biz PSK olarak varız, kendi adımız ve programımızla legale çıkmak isteriz. Bu mücadelemizin bir parçası, istemlerimizden biridir.

Biz PSK olarak varız, kendi adımız ve programımızla legale çıkmak isteriz. Bu mücadelemizin bir parçası, istemlerimizden biridir. Ama sözkonusu legal parti, eğer demokrasi ve değişim için bir seçenek olacaksa, yığınsal olmalıdır. Buna gerek duyan geniş kitlelere dayanmalıdır. Geniş kesimleri biraraya getirmelidir. Onun için de kuruluş aşamasında aceleye getirilmemeli, iyi bir hazırlık çalışması yapılmalıdır.

alelacele kuruldu. Başka örgütlenme çalışmaları ise gündemde.

En başta bu dağınık çıkış nedeniyle Kürt yurtsever hareketi için, legal planda güçlü bir çıkıştan, olumlu bir manzaradan söz edilemez. Doğru olanı, yalnızca Kürt yurtsever kesiminin birlikte çıkışını sağlamak değil, hatta Türk emekçi ve demokrat kesimini de ortak çalışmaya belli bir derecede katabilmektir. Çünkü sorun, salt, bir derneğe sahip olur gibi, yasal planda bir partiye sahip olmak değil, mevcut düzen partileri karşısında kitlelere gerçek bir seçenek sunmaktır. Bu ise, Türkiye ve Kürdistan için, koşul-

tur. Eğer üçüncü bir ortak çıkışta bu işi başaracağınıza inanacak kadar saf değilseniz, ya legal parti adı altında, o partiden çok, orada etkin olan belli bir kesimin, birçoğu da yanlış politikalarının peşine takılacaksınız -ki bu bile lades demek olur- ya da düşündüğünüz geniş katımlı, demokratik örgütü yaratmak için bağımsız girişimde bulunursunuz. Kanımca bu aşamada doğru olan ve zorunlu olarak gündeme giren ikincisidir. Bunun için toplumun, sol, emekçi, yurtsever, demokrat kesimleriyle diyalog sağlanmalı, tartışma açılmalıdır. Partinin programı ve ilanı aceleye getirilmemeli, sağlam

Ama sözkonusu legal parti, eğer demokrasi ve değişim için bir seçenek olacaksa, yığınsal olmalıdır. Buna gerek duyan geniş kitlelere dayanmalıdır. Geniş kesimleri biraraya getirmelidir. Onun için de kuruluş aşamasında aceleye getirilmemeli, iyi bir hazırlık çalışması yapılmalıdır.

Oysa, HADEP gibi alel acele bir kuruluşa gitmemiş olsa bile, bu girişim de, kamuoyuna bir program taslağı sunmakta oldukça acele etmiştir. İşin ilginç ben de, bu taslağı ancak basıldıktan sonra ve kısa süre önce gördüm. Bu taslakta dile getirilen görüşlerde, elbet paylaştığım bir hayli şey var. Örneğin, ye-

ni legal bir kitle partisine duyulan gereklilik; gerçek bir demokrasi ve değişim için, Kürt sorununun barışçı çözümü için ona yüklenen rol; geniş katılımlı olması, demokratik işlerlik vb.. Elbet bunlar işin özü ve benim ötedenberi savunduğum görüşler. Diğer yandan, bu taslakta, sözkonusu rolleri üstlenen bir legal kitle partisinin programı ve görüşleri bakımından hiç de gerekli olmayan, yanlış bulunduğu birçok şey var. Bu yanlışlarla çıkılırsa, bu girişimden beklenen sonuçların alınması beklenemez. Üstelik kamuoyu, Dengé AZADİ ve DENG tarafından sunulduğu için, bu görüşlerin tümünü, basının da yansıttığı biçimde, sosyalistlere maledecektir.

Bu nedenle taslağa ilişkin görüşlerimi, özetle yansıtmak isterim.

Taslağın dünya durumuna ilişkin ilk bölümünden başlayalım. Bu bölümde, girişteki genel bir değerlendirmenin ardından, "Eski Sovyetler Birliği", "Balkanlar", "Ortadoğu" ve "Dünyadaki Diğer Gelişmeler" başlıkları altında uluslararası durum ele alınıyor. Ancak, daha çok da son yıl içindeki güncel olaylar, ayrıntılı biçimde peşpeşe sıralanıyor. Bu bilgilerin ne işe yarayaacağı ise belirsizdir. Oysa bir parti programı açısından gerekli olan, kronolojik bilgi vermek değil, dünyadaki ve bölgedeki önemli gelişmeleri saptamak, bunu da son yıla göre değil, uluslararası plandaki önemli dönüm noktalarını, bunların çerçevelediği dönemleri ele alarak yapmak, onlardan sonuçlar çıkarmak ve bundan hareketle geleceğe yönelik politikalar belirle-

mektir.

Diğer yandan, herhangi bir yorum ve tahlil yapılmadan, sessiz sedasız çıkarılmış, ya da benimsenmiş sonuçlar da var: Örneğin, "yeni dünya düzeni" denen şey.. Balkanlarla ilgili bölüme şöyle başlanıyor: "Yeni dünya düzeninde sosyal istikrarsızlık ve boğazlaşmalar Balkanlar'da da artarak sürmektedir." Yine Ortadoğu ile ilgili bölüm de şöyle başlıyor: "Şu anda, yeni dünya düzeninden beklenen **barış ve istikrar**, bugüne kadar **Ortadoğu'da** da sağlanamadı."

sonra, dünyamızda yeni bir durum var, ama yeni bir düzen yok. Yeni durumda kapitalizm ağır basmıştır. Onun insanlığa sunduğu düzen ise hiç de "yeni" sıfatına layık değil.

Dünyadaki yeni durumu, yeni güçler dengesini, uluslararası ilişkilerdeki yeni yapılanmayı "düzen" diye nitelensek bile, barış ve istikrar beklentisini, sosyalist sistemin çöküşünden sonra oluşan ve güçlü kapitalist devletlerin borusunun öttüğü bu "yeni düzen"e bağlamak hiç de gerçekçi olmaz. Barış mücade-

Bana kalırsa, sosyalist sistemdeki çöküntüden sonra, dünyamızda yeni bir durum var, ama yeni bir düzen yok. Yeni durumda kapitalizm ağır basmıştır. Onun insanlığa sunduğu düzen ise hiç de "yeni" sıfatına layık değil.

Bilindiği üzere bu kavram, "yeni dünya düzeni", son yılların ürünüdür, Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalist sistemin çöküşünden, dünyanın, ekonomik ve sosyal sistem anlamında "tek kutuplu" hale gelmesinden sonra kullanılır olmuştur. Ancak ne ölçüde doğru bir kavramdır?

Bu kavram, sosyalizm artık öldü, dünyada bundan böyle kapitalizm rakipsizdir, üstünlüğünü kanıtlamıştır, artık onun değerleri geçerli olacaktır, diyenlerce ortaya atıldı ve yeni koşullarda dünyaya istedikleri gibi biçim vermeyi arzulayan dünya zenginlerinin özlemini dile getiriyor. Bu "düzen"de başrol ise, ABD'ye veriliyor. Bana kalırsa, sosyalist sistemdeki çöküntüden

sinin başını, tüm zaaf ve kurlarına rağmen, çünkü sosyalist ülkelerin çektiğini unutmamalı. Güçlü kapitalist ülkelerin barışı ise onların çıkarları tarafından belirlenmektedir ve ancak bir *pax romana* (Roma türü barış) olacaktır. Günümüzde bir dünya savaşını engelleyen nedenler ise, dünyanın zengin ve güçlülerinin iyi niyetinden çok, bir yandan silahların gelişkinliği karşısında bir üçüncü dünya savaşının insanlığı tüm olarak yok oluşturma tehlikesi, diğer yandan ise barış isteminin artık tüm ülkelerde yığınsallaşması, uluslararası bir istem ve değere dönüşmesidir.

Evet, çünkü sosyalist deneyim, asıl olarak da sözkonusu ülkelerin görece geri

ekonomik ve sosyal yapıları nedeniyle başarısız kaldı, hoyrat ellerde iğreti biçimler aldı ve kitlelerin güvenini yitirerek çöktü. Bu nedenle dünyamızda dengeler değişti. Ama yeni dengeler de henüz kurulmamıştır. Bu bir ara dönemdir ve bugünkü durum tarihsel olarak geçicidir. Böyle bir ortamda en azından, piyasaya sürülen bu tür kavramları, kimler tarafından ve hangi amaçla kullanıldıklarına bakılmaksızın benimseyip kullanmakta aceleci olmamak gerekir.

Taslakta "tarım toplumu", "sanayi toplumu" ve "bilgi toplumu" üzerine söylenenler bakımından da benzer bir durum söz konusudur.

Türkiye'deki durumu tahlil eden bölümde, Türkiye'nin "bir çağ değişimi yaşayıp sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçmekte" olduğu söylenmektedir (Taslak s. 16). Bir de aynı sayfadaki şu belirlemeye bakalım:

"...Tarıma dayalı uygarlıktan **sanayiye** dayalı uygarlığa geçiş ne kadar köklü ve derin sancılarla olduysa, **sanayi** toplumundan da **bilgi** toplumuna geçiş, bugün toplumları ötekilerden daha derin bir şekilde dönüştürmektedir." Yine aynı bölümde şu belirleme:

"Çağımız teknolojisindeki gelişmeler ve insan niteliğinin belirli bir hale gelmesi, dünyamızda yeni bir toplum yapısı ve **ekonomik model** yaratmış ve **bu model** kendisi ile uyumlu olabilecek yeni bir **hukuki, kültürel ve politik** yapıyı gerekli kılmaktadır." (Taslak s. 17)

İnsanlar bazı kavramları

güncel yaşamda, konuşma ve yazı dilinde, belli şeyleri anlatmak için ve teorik çerçevesini düşünmeksizin kullanırlar. Bu doğaldır. Ama bu kavramlar bir parti programına girdiği ve belli "model"leri anlatmak için kullanıldığı zaman iş değişir.

Bilindiği üzere, biz marksistler, tarihsel gelişim sürecinde belli dönemlerin, toplum biçimlerinin altını çizeriz. Komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum ve sosyalist toplum gibi. Bu açıdan bakınca, komünal toplumu daha çok bir avcı toplum saysak bile, hem köleci, hem de feodal toplum tarıma dayalı toplumlardır. Kapitalist toplum ise sanayi devriminin ürünüdür ve sanayiye dayalıdır. Ama sosyalist dü-

biçimidir? Bu terimi kullananlar, besbelli, çağımızda bilimsel ve teknolojik devrimin, bilgiyi üretmek, yaymak, korumak konusunda sağladığı yeni büyük olanakları kastediyorlar. Kimileri bu dönemi **bilgisayar çağı** sayıyorlar.

Yukarda da değindiğim gibi, günlük konuşma ve yazılarımızda, zaman zaman bu tür terimleri kullanırız, "atom çağı", "uzay çağı", "bilgisayar çağı" deriz. Ama iş, bir partinin programına gelince elbet iş değişir. Ne atom, ne bilgisayar, ne de bilgi tek başına bir toplum biçimini belirleyemez. Atom bombası aynı yıllarda hem kapitalizmin kalesi ABD'de, hem Sovyetler'de yapıldı ve atom enerjisi her iki kesimde de kullanıma sokuldu. Bilgisayarlar ve bilgi

Bilindiği üzere, biz marksistler, tarihsel gelişim sürecinde belli dönemlerin, toplum biçimlerinin altını çizeriz. Komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum ve sosyalist toplum gibi. Bu açıdan bakınca, komünal toplumu daha çok bir avcı toplum saysak bile, hem köleci, hem de feodal toplum tarıma dayalı toplumlardır. Kapitalist toplum ise sanayi devriminin ürünüdür ve sanayiye dayalıdır.

şünce ve eylem de sanayi devriminin, onun yarattığı sermaye-emek karşıtlığının ürünüdür. Sosyalist toplum ise sanayiye dayalı, ama sınıf farkları ve sömürünün ortadan kalktığı daha ileri bir uygarlığı temsil eder. Demek ki bizim açımızdan toplum biçimlerini belirlemede kıstas salt tarım veya sanayiye dayalı olmak değildir.

Peki "bilgi toplumu" ne demektir? Bu nasıl bir toplum

ulaşımını son derece kolaylaştıran öteki teknik gelişmeler, radyo, televizyon, basın alanında olup bitenler de öyle. Onlar sanayi devriminin ürünleridir, günümüzün gelişkin sanayiinin bir parçasıdır. Kapitalist bir toplum da sosyalist bir toplum da onları kullanabilir. Dolayısıyla, bilgi iletim araçlarının gelişkinliği ve yaygın kullanımı toplumsal sistemi değiştiremez.

Sonuç olarak, çağımızda yaşanan bilimsel ve teknolojik devrim, elbet hem kapitalist toplumları, hem de sosyalist kuruluşu deneyen toplumları güçlü biçimde etkilemiştir, etkilemeye devam etmektedir; ama onları dönüştürmüş, kapitalizm ve sosyalizmden ayrı bir toplum modeli yaratmış değildir. Çünkü toplumsal model salt üretim araçları ve güçlerinden ibaret değildir, aynı zamanda insanlar arasındaki ilişkilerdir, en başta mülkiyet ilişkileridir; bunun üzerine biçimlenmiş bir üst yapı -hukuk, politika, sanat ve benzerleridir. İnsan emeği, yani insanın kendisi, üretim güçlerinin -onsuz olamayacak- bir parçasıdır. Modern üretim sürecinde önemli bir rolü olan teknik ve bilim ise, yine insan emeğinin ürünüdür. Ve tüm bu güçler, gelişmelerinin belli bir aşamasında toplumsal sistemin üst yapısını da zorlar, değiştirirler; böylece yeni bir toplumsal düzen doğar.

Peki, bilgi ve teknik çağımız toplumlarında böyle bir değişiklik yapmış mıdır. Bugünün Amerika'sı, Batı Avrupa'sı, Japonya'sı artık kapitalist değil midirler? Kapitalizmin ideologları arasında, geçmişten beri, onun değiştiğine, dönüştüğüne, **refah toplumu** olduğuna, kapitalizm ve sosyalizmin birbirine yaklaşıp ne kapitalizm ne de sosyalizm olmayan yeni bir sentez, **yeni bir model** olduğuna, böylece marksist teorisinin artık tümüyle geçersiz olduğuna, bir sosyalist gelecek olmadığına ilişkin tezler çoktur. Ancak bunlar doğru mudur? Çağdaş kapitalist toplumda, en azından, onun en gelişkin örneklerinde artık

sınıf çelişkileri, emek-sermaye karşıtlığı son mu buldu? Artı değer olgusu ortadan kalktı mı? İşçiler patronlarla eşit mi? Kapitalizm, geçmişten bu yana ürettiği işsizlik ve yoksullukla, beyin yıkamaya ve şiddete dayalı, insanı aşağılayan, aptallaştıran yoz kültürüyle artık sahneden çekildi mi?

Besbelli kapitalizm, çağımızın daha gelişkin tekniği ve bilimi ile donansa da, yine kapitalizmdir. Onu kapitalizm yapan temel nitelikler değişmemiştir.

Taslağın ilk sayfasında, giriş bölümünde şöyle bir saptama yapılmıştır: "Dünyanın, **zenginler** ve **yoksullar** biçimindeki bölünüşü, daha da belirginleşerek sürüyor..." Aynı sayfada, biraz aşağıda ise şöyle deniyor: "Dünyanın zenginleri olan **Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya**'da ise, sistemin yapısından kaynaklanan ekonomik ve sosyal sorunlar; işsizlik, enflasyon, yabancı düşmanlığı, ırkçılık, uyuşturucu salgını, şiddet olayları vb. sürmektedir."

Bu saptamalar elbet doğrudur. Ve bunlar doğru olduğu zaman, 17. sayfada, "bilgi toplumu", "yeni ekonomik model" ve onun "gerekli kıldığı", onunla uyumlu olması gerektiği ileri sürülen "hukuki, kültürel ve politik yapı" ile ilgili söylenenler doğru olmaz.

Taslak'ta, "bilgi"nin niteliği, üretim sürecindeki yeri de yanlış yorumlanmıştır. "Bilgi Toplumu ve Eğitim" başlıklı bölümde şöyle deniyor:

"Bugün en önemli güç, insan yaratıcılığı, yetenekleri ve bilgi gücüdür. Kuşkusuz,

sermaye ya da emek gücü ve doğal kaynaklar ya da jeopolitik konum, askeri güç veya teknolojik düzey, bugün de fonksiyonları olan unsurlardır." (taslak, s. 43-44)

Üretim sürecinde en önemli unsur kuşkusuz insanın kendisidir. Ancak burada bilgi, insan emeğinden ayrılmıştır. İşin garibi, emek de "insan yaratıcılığı, yetenekleri ve bilgi gücü"nden ayrı bir şey gibi gösterilmiştir. Oysa bilgi de insan emeğinin ürünüdür ve kuşaklar boyu yaratılmış, birikmiş emektir. Okulda ya da üretim alanında bilgiyi kullanan kişi, bir emek harcamaktadır; bu zihinsel emektir. Dolayısıyla, bilim adamı gibi, sanatçı ve düşünürün, entellektüel kişinin yaptığı, yoğun bir zihinsel emek sarfıdır. İnsanın yaratıcı gücü, bilgisi emeğinden ayrılmaz; hatta ancak onunla birlikte vardır.

Bu tür ayrımlar, çağdaş üretim sürecinde emeğin ve işçi sınıfının rolünü küçümseyen kesimlerce yapılıyor. Böylece onlar, bilgisayar kullanan işçinin artık işçi olmaktan çıktığını kanıtlamaya çalışıyorlar. Oysa, kazı işi için kazma, grayder veya bilgisayar kullanmak, işçinin işçi niteliği bakımından hiç fark etmez. Atalarımız yalnızca kazma kullanırlardı, sanayi devrimi grayderi getirdi; böylece işçi daha gelişkin bir araçla kazmaya başladı. Şimdi ise, kimi modern işletmelerde, örneğin maden çıkarımında, kazı makinaları bilgisayarlar yoluyla yönetiliyor olsa bile, durum değişmez. Bilgisayarı yaratan da emektir, onu denetleyen ve kullanan da yine emekçidir. Önemli olan üretim aracının sahibi kim? Bilgi-

sayarı kullanan işçi mi? Bu olmadıkça en modern işletmede bile patron ve işçi, sermaye ve emek karşıtlığı vardır ve sömürü çarkı işler. Üretim araçlarının mülkiyeti bir azınlığın elinde oldukça kapitalist sistem yaşar ve "bilgi toplumuna" veya başka birşeye dönüşmüş olmaz. İşçiyi işçi yapan ise elinin nasırlı olup olmaması değil, ücretli emek kullanımı ile değer yaratan kişi olmasıdır.

Açık ki broşürün dili, tezleri, birçok bakımdan marksist bakış açısına aykırıdır ve burjuva tezlerden etkilenmiştir. Piyasa ekonomisinin yüceltilmesi de bunun ürünüdür.

mesisi, küçülmesi isteniyor. Taslakta, piyasa ekonomisinin yüceltilmesine ilişkin diğer bazı belirlemeler ise şunlar:

"Günümüzde, çoğulculuk ve demokratik katılımcılık ile yönlendirilmesi istenen piyasa ekonomisi, **genel kabul görmekte...**" (Taslak, s. 4)

"**Yeni Sol, reform programlarını daha dengeli biçimde gerçekleştireceğini, piyasa ekonomisini, sosyal güvenlik önlemleriyle destekleyeceğini ya da dengeleyeceğini** söyleyerek ortaya çıkıyor." (s. 14)

Taslakta düşünülen yeni modelin, yeni politikaların ne olduğu açık. Bu, bazı sosyal

kapitalist ekonomide, koşullara göre biri ya da diğeri ağır basan, genellikle yanyana varolan iki eğilimdir. Liberal-ler de müdahaleciler ya da korumacılar da, asıl olarak değişik kapitalist grupların çıkarlarını savunurlar; bugün Türkiye'de olduğu gibi.. Bir dönemde Özal, devlet karışmasının diyen liberal eğilimin şampiyonu idi -hala da bu özelliği ile anılır-; ama daha sonra yön değiştiren, müdahaleci uygulamalar yapan da bizzat oydu.

KİT'lerin özel ellere devrini isteyen Çiller, bu yönüyle liberalizmi temsil ediyor; ama banka mevduatlarına güven-
ce verip özel bankaları bile

**Bizzat Kürdistan Sosyalist Partisi'nin bugünkü programı bile bir sosyalist devrim programı değildir, ulusal demokratik devrim programıdır. Yani biz iktidara gelsek bile, bugünden kestiremeyeceğimiz uzunca bir dönem için sosyalizmi kuramaya-
cağımızı iyi biliyoruz. Toplumun sosyalist dönüşümün eşğine varabilmesi için, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik bakımlardan gelişmesi, olgunlaşması gerekir. Bu aşamada pazar ekonomisi ister istemez işleyecektir. Ama böyle olması, bizim sosyalist ufku yitirmemizi, sosyalizm için propaganda görevlerini aksatmamızı, hele hele, pazar ekonomisini, yani kapitalizmi yüceltmemizi gerektirmiyor.**

Taslakta, Türkiye'nin bugünkü ekonomik bunalımı esas olarak "kumandalı" veya "müdahaleci" sayılan ekonomik yapıya bağlanıyor ve çıkış için de piyasa ekonomisi, ya da "**pazar ekonomisi ile sosyal güvence politikalarını birleştiren**" bir yapı öneriliyor (Taslak, s. 17). Çağdaş dünyanın bunda birleştiği ileri sürülüyor ve Türkiye'nin böylesi bir "yeni politikaya" gerek duyduğu söyleniyor. Bu amaçla devletin ekonomik alandan elini çek-

güvenlik önlemleriyle "desteklenen" piyasa ya da pazar ekonomisidir. Söz konusu olan ne yeni bir "ekonomik model" ne de yeni bir toplumsal modeldir.

Serbest piyasa, ya da pazar ekonomisi kapitalizmin özüdür. Sistem arz ve talep dengesi üzerine işler. Kapitalist toplumda devlet ise, hiçbir dönemde, salt diplomasi ve ordudan ibaret olmamış, ekonomik yaşama şu ya da bu derecede müdahale etmiştir. Liberalizm ve müdahalecilik

batmaktan kurtarıırken tam bir müdahalecidir ve bu işi de halk için değil, halkın sırtından yapmaktadır.

Özetle, Türkiye'deki rejimin dünden bugüne serbest piyasa ve pazar ekonomisi olduğu kuşku götürmez (Fransa'da, İngiltere'de, Amerika'da olduğu gibi. Türkiye'ye model diye sunulan en gelişkin kapitalist ülkelerde de her iki eğilim birlikte vardır; bazan sosyal demokratlar gelir kamulaştırma yapar, bazan muhafazakar ve

liberaller gelir, özelleştirirler. En güçlüler arasında bile bir gümrük duvarları kavgası, yani korumacılık uygulamaları bugün de sürüyor). Türkiye'de devletin ekonomik alandan el çekmesi ise yalnız geniş halk yığınları bakımından değil, bizzat kapitalistler için de bugünkü bunalımı çözmeye yetmez. Çünkü Türkiye'deki bugünkü derin ekonomik bunalımın nedenleri, yalnızca sistemden kaynaklanmıyor; Türkiye'ye özgü nedenler de var. Bunlardan biri demokrasi yokluğudur. Bu, parazit kapitalist azınlığın soygun ve sömürsünü daha pervasızca yapmasına ve artı değeri kalkınmadan, üretimden çok, lüks tüketime yöneltmesine neden oluyor. Rüşvet ve hırsızlık toplumu derinden kemiriyor. Diğer ve en önemli neden ise, Kürt halkına karşı yürütülen kirlî savaştır. Bu savaş kaynakları tüketiyor ve ülkeye tam bir yıkım getiriyor. İşte geniş halk yığınları açısından da, ekonomik sorunun çözümü, sözde "liberaller" ve "müdahaleciler" arasındaki çıkar kavgasında taraf olmak değil - bu politikaların ne biri, ne diğeri merhem olabilir, ülkeye demokrasi, barış getirmek, Kürt sorununa eşitlikçi temelde barışçı bir çözüm bulmak, ülke ekonomisinin yönetimini parazit ve vurguncu azınlığın elinden kurtarıp, emekçi yığınlardan ve gelişmeden yana yönlendirmektir.

Yeni girişimin vurgu yapması gereken işte bu noktalardır. Yoksa, günümüzde çok moda olduğu üzere, pazar ekonomisinin, yani kapitalizmin yüceltilmesi değil.

Denebilir ki, kurulacak parti bir sosyalist parti değil.

Onun sol ya da demokrat, yurtsever geniş kesimleri kapsaması isteniyor. Öyle olunca da önüne sosyalist bir program konamaz.

Doğrudur ve biz bunun aksini savunmuyoruz. Hatta biz, düşünülen işlevi ve kapsamı nedeniyle, böyle bir partiye sosyalizm için propaganda görevi yüklemeyi de hiç düşünmedik. Bunu yapmak amatörlük olur. Onun programının sınırlarını biliyoruz. Onu bir yana bırakalım, bizzat Kürdistan Sosyalist Partisi'nin bugünkü programı bile bir sosyalist devrim programı değildir, ulusal demokratik devrim programıdır. Yani biz iktidara gelsek bile, bugün-

memizi gerektirmiyor. Sözkonusu girişim ise, eğer işlevi ve kapsamı gereği, birtakım doğruları söyleyemiyorsa yanlışları da söylememelidir. Programında ve propaganda-sında söylemesi gereken ve gerekmeyen şeyleri iyi saptamalıdır.

Örneğin, böylesi bir parti, "yeni dünya düzeni", "bilgi toplumu", "marksist liberalizm" gibi kavramları benimsemek ve savunmak zorunda değildir. Böylesi bir parti, pazar ekonomisinin herkesçe kabul gördüğünü ileri sürmemelidir. Üstelik bu doğru da değil. Çinliler, Kuzey Koreliler, Kübalılar, Vietnamlılar, bazıları serbest piyasa eko-

Türk devletinin bir baskı aygıtı olarak büyüklüğü, toplumsal yaşamın her alanına el attığı, toplum üzerinde boğucu bir etki yaptığı bir gerçektir. O, geniş ordusu, polisi, baskı yasaları, olağanüstü rejimi, olağanüstü mahkemeleri, zindanı, şovenist propaganda aygıtları ile dev bir militarist çarktır, polis devletidir. Onun küçülmesi toplum için son derece yararlı ve gereklidir. Bunun yanı sıra demokratikleşmelidir.

den kestiremeyeceğimiz uzunca bir dönem için sosyalizmi kuramayacağımızı iyi biliyoruz. Toplumun sosyalist dönüşümün eşğine varabilmesi için, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik bakımlardan gelişmesi, olgunlaşması gerekir. Bu aşamada pazar ekonomisi ister istemez işleyecektir. Ama böyle olması, bizim sosyalist ufkü yitirmemizi, sosyalizm için propaganda görevlerini aksatmamızı, hele hele, pazar ekonomisini, yani kapitalizmi yücelt-

nomisine bir ölçüde yer verseler bile, planlı sosyalist ekonomiden vazgeçmiş değiller. Kaldı ki sosyalistler, bugün de, dünyanın her tarafında, bugün olmasa bile yarın, koşullar olgunlaştığında, serbest piyasa ekonomisinin yerine sosyalist ekonomiyi koymayı, kapitalist toplum yerine sosyalist bir toplum kurmayı amaçlıyorlar. "Yeni sol"un görevi ise, bu aşamada, eğer sosyalizmi kurma, bu anlamda toplumu değiştirmek koşulları yoksa, en azın-

dan piyasa ekonomisini sosyal güvenlik önlemleriyle "destekleme" değil, dengeleme olmalıdır.

Bu dengelemenin kendisi, yani emekçilerden yana sosyal reformlar, güvenceler, ekonomik yaşama devletin müdahalesini, belli bir korumacılığı gerektirir.

Bugün Türkiye'de "devletin küçülmesi" gereği tartışılıyor ve taslakta da buna vurgu yapılıyor. Türk devletinin bir baskı aygıtı olarak büyüklüğü, toplumsal yaşamın her alanına el attığı, toplum üzerinde boğucu bir etki yaptığı bir gerçektir. O, geniş ordu, polisi, baskı yasaları, olağanüstü rejimi, olağanüstü mah-

da yaşaması ancak böyle mümkün olur.

Bu anlamda devletin küçülmesini istemek doğaldır. Diğer yandan bazı kesimlerin, küçülmeden kastı, daha çok, ya da esas olarak ekonomik alandır. Bunlar Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) özelleştirilmesini istiyorlar.

Taslakta da bu konuya birkaç yerde değiniliyor. İktisadi devlet kuruluşlarının asallara aralık görevi yaptığı, kamu kaynaklarını belli kesimlere aktarma işlevi gördüğü belirtiliyor ve benzer bir sonuca varılıyor: Devletin iktisadi alandan çekilmesi isteniyor.

memuruna maaş ödeyemez duruma düşen hükümetler de buna hazır. Bu yüzden, özelleştirmede ilk sırayı, kolayca müşteri bulacak en verimli kuruluşlara vermişlerdir. Zarar eden veya öyle görünen bir bölümünü ise tümünden kapamayı düşünmekteler. Bu ise yüzbinlerce işçinin daha sokağa atılması demektir. Bunun içindir ki işçiler KİT'lerin özelleştirilmesine ve kapamasına karşılar.

Tüm bu nedenlerle, seçimini kapkaççı sermayeden değil, emekten yana yapması gereken bir partinin, KİT'ler konusundaki politikası Çiller'inki gibi olamaz. Böylesi bir parti iktidara geldiğinde KİT'leri kapamayı veya yok pahasına özel ellere devretmeyi değil, aralık olmaktan, para babalarına kaynak aktarmaktan kurtarmayı, çağdaş işletmecilik yöntemleriyle yönetmeyi amaçlaması daha doğrudur. Bu yapılabilirse, zarar edenler de verimliliğe geçebilirler. Böylece işçilerin sokağa atılması da önlenmiş olur.

Diğer yandan, taslak içinde tutarlı da değildir. Bir yandan devletin ekonomik yaşamdan tümüyle çekilmesi ni isterken, kumandalı ekonomiyi o denli eleştirirken, diğer yandan "yönlendirici bir planlamanın" gereğinden söz etmektedir. Yönlendirici planlama ise, devletin ekonomik yaşama kumanda etmesinden başkası değil!

Taslakta, serbest piyasa, ya da pazar ekonomisini Türkiye için bir kurtuluş yolu olarak sunan arkadaşlar, aslında bugünkü Türk ekonomisinin, bundan başkası olmadığını bilmektedirler. Bildikleri için

Bugün de şiddetin son bulması, sorunun barışçı çözüm yoluna girmesi neye bağlıdır? Besbelli ki Türk devletinin tutumuna. Şiddet varsa sorumlusu odur. Çünkü soruna siyasal ve barışçı bir çözüm bulmaya bugün de yanaşmayan odur. Karşılıklı ateşkese, görüşmelere yanaşmayan odur. Askeri güçle, şiddetle sonuç almaya, Kürt direnişini ezme-ye, Kürt halkını sindirmeye çalışan odur. Yaptığı bir soykırıma dönüşmüştür.

kemeleri, zindanı, şovenist propaganda aygıtları ile dev bir militarist çarktır, polis devletidir. Onun küçülmesi toplum için son derece yararlı ve gereklidir. Bunun yanısıra demokratikleşmelidir.

Üniter devlet Türkiye'nin gerçeklerine aykırıdır. Türkiye çok uluslu bir toplumdur, devlet federal bir yapı kazanmalıdır. Ulusal sorunun barışçı çözümü için bu zorunludur; iki halkın barış içinde bir ara-

Oysa bu noktada dikkatli olmak gerekir. Bu kuruluşların iktidar partilerine aralık görevi yaptığı, bunlardan "belli kesimlere" yani özel teşebbüse kaynak aktarıldığı bir gerçektir. Birçoğu bu nedenle verimsizdir veya zarar etmektedir. Ama onların özelleştirilmesini isteyenler de bu kuruluşları para babalarına peşkeş çekmek isteyenlerden başkası değil. Ekonomik bunalımdan çıkış yolu arayan,

de bu garip çelişkiyi şöyle izah ediyorlar:

"Serbest diye nitelendirilen piyasa ekonomisi, bugün Türkiye'de uygulanmakta olan biçimiyle, esasında sömürüye, savurganlığa, talana dayalı bir ekonomik sisteme serbesti tanıyor ve bu ekonomik modele devlet kumanda ediyor."

Bu arkadaşlara göre, serbest piyasa ekonomisi kötü değil; "ama bugün Türkiye'de uygulanan biçimi" kötü. Bunun çözümü ise "demokratik ve katılımcı ekonomi"de görülüyor ve şöyle deniyor: "Elbette piyasa ekonomisini reddetmiyoruz. Ama fiat ve piyasa işleyişleri, bir toplum içinde oluştuğuna göre, orada bir dizi demokratik, bürokratik ve siyasal karar odakları da, bu oluşum süreci içinde yerini alabilmelidir." Bir başka yerde "toplumun ekonomik sistemin işleyişinde söz sahibi kılınması"ndan söz ediliyor, "özellikle toplumun zayıf kesimleri, fiat ve piyasa işleyişindeki kararların alınmasında devredışı bırakılmamalı" deniyor. Başka bir yerde "tüm toplum kesimlerinin eşit ve adil temsillerle sürece katılımı" öneriliyor. Bir başka yerde "anti-tekel önlemler ve tüketiciciyi koruma kanunları" öneriliyor.

Peki, bir yandan devletin ekonomik yaşama karışması, ona kumanda etmesi tüm kötülüklerin nedeni olarak gösterilirken, yukarda söylenenler ne anlama geliyor?

Serbest piyasa ekonomisinin, diğer bir deyişle rekabetçi kapitalizmin başlıca özelliği üreticilerin işine kimserin karışmaması, üretici ve tüketicinin pazarda özgürce

karşılaşmaları ve arz ve talep dengelerine göre fiyatların özgürce oluşmasıdır. Fiyatlar "toplum içinde" şu veya bu "demokratik, bürokratik ve siyasal odağın" karışmasıyla değil, pazarda ve işte böyle oluşur. "Toplumsal zayıf kesimleri", yani işçiler, memurlar, yoksul köylüler ve ötekiler "fiat ve piyasa işleyişindeki kararların alınmasında" nasıl devreye girebilirler? Bu mümkün mü? Ve bu mümkün olduğu zaman ortada serbest piyasa ve pazar diye birşey

zayıfları için değil, kapitalistlerin şu veya bu bölümü içindir ve onların çıkarlarını gözetmektedir. Onun için de, serbest piyasa ekonomisinin kötülükleri, onlara göre pekala iyiliktir..

Arkadaşlarımız kapitalist ekonominin biraz yabancı gibi konuşmaktadırlar. Buna şaşmamak gerekir. Biz sosyalistler, bir labirenti andıran kapitalist ekonominin yapısını ve işleyişini bu düzenin sözcüleri kadar iyi bilmeyiz. Onlar ise bildiklerinin hepsini

Biz sosyalistlerin şiddet konusundaki belirlemesi açıktır. Bize göre belli koşullarda şiddet haktır ve meşrudur. Bazı durumlarda şiddet sorunu çözmeye de yetebilir. Birçok ulusal kurtuluş hareketi, örneğin Cezayir ve Vietnam'da, yoğun silahlı savaşı da içeren bir direnişle sonuca ulaştılar.

kalır mı?. Hele hele, bu işe "tüm toplum kesimlerinin eşit ve adil temsillerle" katılımı? O zaman pek sayın işadamlarımıza ve tekellere ne iş kalacak?. Ve bütün bu "katılımları" -bu işler kendiliğinden olmayacağına göre- hangi güç ve nasıl düzenleyecek? "Yönlendirici planlama" ve sosyal haklarla birlikte ele alındığı zaman, bütün bu düzenlemeler, devletin, belki şimdi olduğundan da daha fazla işin içine girmesini, ekonomik yaşama müdahalesini gerektirmez mi? Burada da arkadaşlarımız, sanki dünkü sosyalist ülkelerdeki uygulamalardan söz ediyorlar!

Evet, hiçbir kapitalist ve bir bütün olarak serbest piyasa bu tür müdahaleleri asla kabul etmez. Bugün para babalarının devletin yaptığı müdahaleler ise, toplumun

söylemezler. Söylediklerini de işlerine geldiği gibi anlatırlar. Bu nedenle, bu ekonominin tahliline girerken dikkatli olmalı. İş böylesine aceleye getirmemeli. Yoksa herşey, "marksist liberalizm" terimi gibi tam bir karmaşaya döner.

Taslakta Kürt sorununun demokratik ve barışçı çözümü isteniyor ve şöyle deniyor: "Eşitlikçi ve adil bir çözüm şiddete başvurmadan sağlamak gerekir." Daha sonra ise şöyle deniyor: "Bu sorunun çözümü için şiddet kesinlikle dışlanmalıdır". (Taslak, s. 34-35)

Girişimin barışçı ve demokratik çözümü istemesi doğaldır. Biz de PSK olarak başından beri barışçı, adil ve demokratik bir çözümde yanayız. Bunun için de silahların karşılıklı susmasını, bir

özgür tartışma ve diyalog ortamının başlatılmasını istiyoruz. Ancak "şiddetin kesinlikle dışlanması" ne anlama geliyor?

Haksızların, zalimlerin şiddeti her zaman kötüdür ve ona her zaman karşı olmak gerekir. Ama geçmişten beri, ezilenler, baskı görenler de sık sık direnmiş ve şiddet kullanmışlardır. Bu da haksız mıdır, ya da yanlış mıdır? Örneğin Kürtler, Kürdistan'ın çeşitli parçalarında yıllardır hak ve özgürlükleri için baskı rejimlerine karşı savaşıyorlar, bunu yaparken şiddete de başvuruyorlar. Bu, olmaması gereken birşey midir? Türkiye'de de kimi sol örgütlerin

soruna siyasal ve barışçı bir çözüm bulmaya bugün de yanaşmayan odur. Karşılıklı ateşkese, görüşmelere yanaşmayan odur. Askeri güçle, şiddetle sonuç almaya, Kürt direnişini ezmeye, Kürt halkını sindirmeye çalışan odur. Yaptığı bir soykırıma dönüşmüştür.

Öyle olunca da, şiddetin sorumlusunu belirlemeden, ezilenlerin direnme hakkını göz önüne almadan (bu Birleşmiş Milletler ilkeleri arasında da giren bir hak) "şiddet kesinlikle dışlanmalıdır" demek, zalimle mazlumun eylemini aynı kefeye koymak olur. Şiddet konusunda böyle bir genelleme, Kürt halkının

eylemin getirip götürdükleri, sonuçları da tartışılmalıdır). Bu ayrı bir konu. Ama rejim şiddette ısrar ederken, bizim "sorunun çözümü için her türlü şiddet kesinlikle dışlanmalıdır" dememiz, ne ölçüde gerçekçi olur?

Elbet, böyle bir partinin programında veya sözcülerinin yazı ve konuşmalarında şiddetin övgüsünü yapmak gerekmez; bunu beklemiyoruz. Ama yanlışları da söylemek için bir neden yoktur. Biz barışçı çözüm istiyoruz. Silahların karşılıklı susmasını ve siyasal kanalların açılmasını istiyoruz. Bu istemleri vurgulayalım.

Bazı durumlarda bazı doğruları, doğrucu Davut gibi ille de dile getirmek gerekmez. Buna karşılık, yanlış söylemek hiç gerekmez. Örneğin laiklikle ilgili bölümde de benzer bir belirleme var: "Din ve bilim birbirlerinin rakibi değildirler" diyor. Oysa rakip olmak eğer karşıtlık, zıtlık ve çatışmaysa, bu belirleme hiç de isabetli değil. Dinin dogmaları ile bilimin gerçekleri birbirleriyle çelişir, hem de müthiş çelişir. Ama bu öyle bir çelişkidir ki, taraflar demokratik ve özgür bir ortamda yanyana varolabilirler. Biri diğerini zorla ortadan kaldırmak istediği zaman ise ciddi ve sonu gelmez toplumsal çatışmalar doğar. Yani bir karşıtlık vardır; ama bunun barışçı biçimlerde ifadesi sağlanmalıdır. Biz sosyalistler elbet inanç özgürlüğünden yanayız ve taslağın bu bölümünde, Türkiye'nin gerçekte laik bir ülke olmadığı konusundaki belirlemeye ve sorunun çözümü için, din işlerinin devlet işlerinden ayrılması, din işlerinin yönetimi-

Sosyalistler de kendi ideolojileri, yakın ve uzak amaçlarıyla çelişmeyen demokratik programlar yapabilirler. Ama ne yazık ki bu olayda, sosyalist olmayanların imzalayabileceği bir program yapmak isterken, ortaya sosyalist olanların imzalayamayacağı bir program taslağı çıkmıştır..

ve PKK'nın rejime karşı kullandıkları şiddetin -zamanlı veya zamansız başlaması, yararı veya zararı, zaman zaman da hedefini şaşırmaması ayrı bir konu- temel nedeni, devletin yıllardır sol üzerinde, emekçiler üzerinde, Kürt halkı üzerinde süregelen baskıları ve zulmü değil mi? Bu durumda, her iki kesimin eylemini aynı biçimde mi niteleneceğiz? Zalimin şiddeti ile zulme karşı direnenin şiddeti hiç bir olabilir mi?

Bugün de şiddetin son bulması, sorunun barışçı çözüm yoluna girmesi neye bağlıdır? Besbelli ki Türk devletinin tutumuna. Şiddet varsa sorumlusu odur. Çünkü

tüm silahlı direnişlerini gereksiz saymak olur.

Biz sosyalistlerin şiddet konusundaki belirlemesi açıktır. Bize göre belli koşullarda şiddet haktır ve meşrudur. Bazı durumlarda şiddet sorunu çözmeye de yetebilir. Birçok ulusal kurtuluş hareketi, örneğin Cezayir ve Vietnam'da, yoğun silahlı savaşı da içeren bir direnişle sonuca ulaşılar. Bizim örgüt olarak silahlı eyleme başvurmamız ise ayrı bir konudur. Biz, dörtbir yandan kuşatılmış Kürdistan koşullarında, siyasal ve barışçı mücadele biçimlerini tercih ettik. Bunun ne derece gerçekçi olduğu, sonuçları tartışılabilir (silahlı

nin ve finansmanının ilgili cemaatlere bırakılması önerisine katılıyoruz. Bunu yaparken, "din ve bilim birbirlerinin rakibi değildirler" demek ise gerekmez. Çünkü ikisi arasındaki çekişme, din ve bilimin ortaya çıktığı günden zamanımıza kadar, değişik biçimlerde de olsa sürüp gelmiştir.

Bunun gibi, Kürt yurdunu ve Kürt halkını anlatan terimlerde de bir özen yoktur. Örneğin bir yerde "Kuzey Irak parçasındaki Kürt halkı" deniyor (s. 11). Aynı sayfada daha aşağıda şöyle bir ifade var: "Türkiye, İran ve Suriye'deki Kürtler". Bir başka bölümde, "Kürtlerin yaşadığı bölge"den söz ediliyor (s.22). Sayfa 32'de "Türkiye'de yaşayan Kürt halkı" deniyor.

Bu ibareler, Kürt ulusunu ve onun yaşadığı coğrafyayı, yani yurdunu tanımlamaya hiç de denk düşmüyorlar. Kürtler kendi ülkelerinde, yani Kürdistan'da yaşıyorlar ve bu coğrafi kavrama artık Türk aydın ve emekçilerinin bir bölümü bile alıştı. Eğer legal partinin programında, mevcut yasal engeller nedeniyle, Kürtlerin yurdu anlamında "Kürdistan" diyemiyorsak, o zaman, anlatımda, yanlış olmayacak, ama meramımızı da şu veya bu ölçüde anlatacak bir başka ifade bulmalıyız. Örneğin "Türkiye'de yaşayan Kürt halkı" yerine, yalnızca "Kürt halkı" denebilir. Bir şeyi hiç söylememek, yanlış söylemekten daha iyidir. Kaldı ki, Güney Kürdistan'a "Kuzey Irak" demekte ısrar eden çevre ülkelerin resmi ağızlarına karşılık, Türk kamuoyu bile artık Irak Kürdistanı terimine alıştı. "Kuzey Irak parçasındaki

Kürt halkı" yerine pekala "Irak Kürdistanı halkı" denebilirdi.

Bu program taslağı ile ilgili olarak söylenebilecek daha çok şey var. Ama söz fazla uzatmak istemem. Bana göre onu kamuoyuna sunmakta arkadaşlar çok acele etmişlerdir. Eğer yayınlanmadan önce bize de iletilseydi, görüşlerimizi doğrudan kendilerine yazabilirdik ve sanırım bu çok daha iyi olurdu. Ne yazık ki buna fırsat olmadı. Taslak kamuoyuna sunulduğu için, benim de görüşlerimi kamuoyuna duyurmam doğal ve gerekli olmuştur.

Kuşkum yok ki arkadaşlar, geniş kesimlerin üzerinde

program taslağı yayınlayıp başkalarına, böyle bir parti kurmayı düşünüyorum, siz de görüşlerinizi "ivedi olarak aşağıdaki adrese yazılı veya sözlü bildirebilirsiniz" demeden önce, geniş kesimlerle görüşmek, düşündüğünüz partinin amaçları ve ilkeleri konusunda görüş alışverişinde bulunmak, tasarımı birlikte hazırlamak, en azından başkalarının katkılarını sağlamak çok daha iyi olur.

Bence bu aşamadan sonra yapılması gereken, biraz cansıkıcı ve zaman alıcı da olsa, yapılan yanlışlığın düzeltilmesidir. Temeli sağlam atmazsanız çatıyı alelacele örmenin bir yararı yok-

Amaca uygun şekilde, değişik kesimlerle diyalog kurarak görüşleri alınmalı; geniş sol, demokrat, yurtsever çevrelerin üzerinde birleşebileceği, gereksiz ayrıntılara boğulmayan, ideolojik tartışmalara açık belirlemelere yer vermeyen, mümkün olduğunca kısa, sade bir program hazırlanmalıdır.

anlaşabileceği bir programı düşünmüşlerdir. Bu, sosyalist değil, demokratik bir program olmalıdır. Buna katılıyorum. Ama demokratik program kapitalizme övgü, dolayısıyla sosyalizme de reddiye olmalıdır. Sosyalistler de kendi ideolojileri, yakın ve uzak amaçlarıyla çelişmeyen demokratik programlar yapabilirler. Ama ne yazık ki bu olayda, sosyalist olmayanların imzalayabileceği bir program yapmak isterken, ortaya sosyalist olanların imzalayamayacağı bir program taslağı çıkmıştır..

O kanıdayım ki bu tür çalışmalar, alelacele bir

tur. Söz konusu acelecilik zaman kaybını arttırmaktan başka işe yaramamıştır.

Amaca uygun şekilde, değişik kesimlerle diyalog kurarak görüşleri alınmalı; geniş sol, demokrat, yurtsever çevrelerin üzerinde birleşebileceği, gereksiz ayrıntılara boğulmayan, ideolojik tartışmalara açık belirlemelere yer vermeyen, mümkün olduğunca kısa, sade bir program hazırlanmalıdır.

Dönemin ihtiyaçlarına uygun bir program ve tutarlı, yeter bir kadroyla çıkılırsa, süreç içinde yığınsallaşmak ve seçenek olmak mümkündür.

Yaratılmaya çalışılan Kürt-Türk düşmanlığı ve bazı gerçekler

Z. BİLİCAN

TC Devleti'nin kuruluşundan bu yana, bir tabu haline getirilen, tartışılması hatta sözedilmesi dahi yasak bir olan Kürt sorunu, bugün Türkiye gündeminin başını oluşturuyor. Üstelik bu durum, sömürgeci-egemen çevrelerin tüm karşı koymalarına rağmen oluyor. 70 yıldır diliyle, kültürüyle, tarihiyle kısaca her şeyiyle yok sayılan bir halkın, Kürt halkının yeniden keşfi gündemde. Kürt sorununun artık saklanılamayacak bir düzeye gelmesi ve tartışmak zorunda kalınması, elbetteki Kürt halkının yıllarca verdiği bir mücadelenin sonucudur. Üstelik bu durum, devletin tüm inkar politikalarına karşın gelmiştir.

Türk devletinin yıllardır yürüttüğü, Kürt halkını inkar ve red politikası, aslında politikasızlıklarının ürünüdür. Bugün için de, devletin Kürt sorunu karşısındaki tavrı apolitiktir. Çözumsuzluklar politikasızlıklardan doğuyor. Devlet, bugün de böylesi bir çö-

zumsuzluk içerisinde. Bu çözumsuzluk içerisinde ne yapacağını şaşırır duruma gelen sömürgeci-egemen çevreler, bir sürü cilalı lafın altında şuursuzca Kürt halkına saldırıyor.

Son zamanlarda aynı çevreler, bir çareyi de, Kürt ve Türk halklarının düşmanlığında buldular. Bugün, devle-

racak biçimde işleniyor. Böylece, Türkiye'de yaşayan tüm halkların, en başta da Türk halkının, gelişen olaylar ve Kürt sorunu hakkında sağlıklı bir karara varması açıktır ki, gün geçtikçe daha da zorlaşıyor.

Örneğin; son zamanlarda Türkiye'de yaşayan Kürtlerin ülkelerine dönmeleri gerekti-

Türk devletinin yıllardır yürüttüğü, Kürt halkını inkar ve red politikası, aslında politikasızlıklarının ürünüdür. Bugün için de, devletin Kürt sorunu karşısındaki tavrı apolitiktir. Çözumsuzluklar politikasızlıklardan doğuyor. Devlet, bugün de böylesi bir çözumsuzluk içerisinde. Bu çözumsuzluk içerisinde ne yapacağını şaşırır duruma gelen sömürgeci-egemen çevreler, bir sürü cilalı lafın altında şuursuzca Kürt halkına saldırıyor.

tin tüm kurumlarıyla, basın, radyo, televizyon ve üniversiteler aracılığıyla yoğun bir biçimde Kürt düşmanlığı yaratılmaya çalışılıyor. Medyanın yoğun etkisi altındaki Türk ve diğer halklara, her şey Kürt düşmanlığına meyil kazandı-

ğinden söz ediliyor. Hatta bu konuda belediye hoparlörlerinden anonslar dahi yapılıyor. Yer, yer Kürt işçiler işlerinden çıkarılıyor. Bakkal, kasap, manav Kürtlere bir şey satmamaya çalışıyor. Ev sahipleri Kürtlere ev vermiyor-

lar. Bazı yerlerde ise Kürdistan'da savaşmak için halk arasında gönüllü imza kampanyaları başlatılıyor.

Bunca kışkırtılmak isteyen Kürt-Türk düşmanlığının altında yatan gerçeklikler nelerdir? Bu durumun kimlere yararı, kimlere zararı olacaktır? Acaba tüm bu kitle iletişim araçlarıyla anlatılanlar, gerçekten öyle midir? Türkiye'deki tüm halkların bunları irdelemesi, sorgulaması gerekiyor. Ve önemlisi bir de Kürdistan'da yaşananlara bakmak gerekiyor:

Geçmişte olduğu gibi bugünde Kürdistan, yine bir talan, yangın ve katliam alanıdır. Korucular ve özel timin halk üzerindeki yoğun baskısı ve keyfi infaz uygulamaları, her geçen gün daha da artıyor. Dağlarda, suçsuz Kürt çobanları öldürülüyor. Dağ köylerinde yaşayan yoksul Kürt köylülerinin serbestçe dolaşma ve yaylaya çıkmaları zorla engelleniyor.

Geçmişte olduğu gibi bugünde Kürdistan, yine bir talan, yangın ve katliam alanıdır. Korucular ve özel timin halk üzerindeki yoğun baskısı ve keyfi infaz uygulamaları, her geçen gün daha da artıyor. Dağlarda, suçsuz Kürt çobanları öldürülüyor. Dağ köylerinde yaşayan yoksul Kürt köylülerinin serbestçe dolaşma ve yaylaya çıkmaları zorla engelleniyor. Bu insanlar göçe zorlanıyor. Kürdistan yoğun bir biçimde insansızlaştırılmaya çalışılıyor. Pek çok köy, bugün zorla boşaltılmıştır. İnsanlar mecburi iskana tabi tutuluyor, sürgüne gönderiliyor. Tek geçim kaynakları olan hayvancılık ve tarımcılığa ait her türlü hakları ve olanakları elinden alınan Kürt halkı, karşılığında tek bir

şey verilmeden ve hiçbir yaşam güvencesi sağlanmadan çırpıplak bir başına bırakılıyor. Sonra da büyük şehirlerle, metropollere göç etmek zorunda kalınca da, bu şehirleri kirletenler de onlar oluyor. Pervasızca onuruna, namusuna saldırılanlar da yine onlar oluyor.

Bugün Kürdistan, her türlü tacizden sonra, hamile kadınların dahi öldürülmediği yer değildir. Kadınlar, eşlerinin, babalarının kardeşlerinin yanında zorla soyundurulmaya çalışılıyor. Sözümona, gü-

hep Kürtler oluyor. Tüm bunların karşısında -ki binlerce daha örnekleri vardır- Kürtlerin hak araması, mahkemele-re başvurusu söz konusu değil.

Kürtler üzerinde uygulanan bunca baskı ve işkence yöntemleri tesadüf değildir. Egemenler, bu yöntemlerle Kürt halkını susturmayı ve sindirmeyi planlıyorlar. Kendi rejimlerinin devamlılığı için bunu şart görüyorlar. Oysa unuttukları bir şey var; varolan bu haksız ve zorba düzeni en büyük baskı politikaları bile kurtarmaya yetmiyor. Bu olsa olsa, sorunu daha da derinleştirir, daha da boyutlandırır. Dünya tarihi, baskı ve zulüm politikaları üzerine kurulmuş düzenlerin, uzun ömürlü olmadığını gösteren sayısız örneklerle doludur.

Tüm bunlara ilaveten, Kürtler, bugün bütün ulusal hakları gaspedilmiş bir halk olarak yaşıyor. Kendi anadilini konuşması, okuması, yazması ve öğrenmesi yasak. Kendi anadilinden Türkü dinlemesi bile büyük suç sayılıyor. Çocuğuna istediği ismi koyma özgürlüğü yok. Köylerinin ve tüm yerleşim birimlerinin adı zorla değiştiriliyor.

Bugün Kürt çocukları, anadillerinin dışında yabancı bir dille, Türkçe'yle eğitim-öğretim görmek zorundadırlar. Bir çocuğa kendi anadilinin dışında başka bir dille eğitim-öğretim zorunluluğu getirmek, başlı başına bir işkence değil midir? Üstelik, Kürt çocukları aynı anda hem yabancı bir dili, hem de okumayazmayı öğrenmek zorundadırlar. Hem de kendi akranlarıyla aynı sürede. Bugün acaba Türk çocuklarına yabancı

venlik kuvvetlerinin "seken kurşunları" sonucu ölen 3-4 yaşında çocuklar var. Kürdistan'da bugün, faili meçhul olarak güpegündüz insanların ölmesi, artık olağan bir olaya dönüşmüştür. İnsanların evinde, işyerlerinde, sokakta, kısaca hiçbir yerde yaşam güvencesi kalmamıştır. İnsanlar sürekli olarak bir yaşam kaygısı ve tedirginliği içindedirler. Çoğu ilçelerde saat altıdan sonra kimse sokaklara çıkmaya cesaret edemiyor. Kürdistan'da hemen her yerde insanlar sorgusuz sualsiz yakalanıp gözaltına alınıyor. Günlerce işkence gördükten ve televizyonda suçlu diye teşhir edildikten sonra, suçsuz diye sonradan salıveriliyor. İnsan pisliği yapmak zorunda kalanlar da yine

bir dilde, örneğin Kürtçe veya İngilizce olarak eğitim-öğretim zorunluğunu getirilseydi, acaba Türk halkının buna tepkisi ne olurdu?

Kürt halkı, 20. yüzyılın sonuna doğru bu insanlık trajedisini yaşarken, bu haksızlığı dile getirdiğinde **bölücü** oluyor. Kökü dışardaki hain odakların kışkırttığı insanlar oluyor. **Rumların ve Ermenilerin oyununa gelen insanlar oluyor. Kendini bilmez birkaç çapulcu** oluyor.

Devletin soruna yaklaşım biçimi budur. İnkâr ve reddetme, sonra da yoketme, yıllardır uyguladığı bir yöntem. Kürt halkı da, buna yabancı değil. Sömürgeci egemen güçlerin, Kürt halkının özgürce ve insanca yaşam talebine verdikleri yanıt ve sonunda getirdikleri çözümler açıktır. Onlar sorunun çözümünü her geçen gün Kürdistan'daki baskı ve şiddetin artırılmasında görüyorlar. Türkiye'de halkı temsil etmeyen, görevi sermayenin borazanlığını yapmak olan tüm siyasi partiler de, bu konuda ittifak içinde. Gerektiğinde bu konuda tüm ayrılıklarını bir kenara bırakabiliyor. Açık oturumlarda, konferanslarda vb. yerlerde bu beyni küçük politikacıların ittifakla vardıkları sonuç ve çözüm önerileri çok ilginçtir. Şunları öneriyorlar:

1- Kara kuvvetlerine ait askerleri, bölgeden çekip yerine özel olarak yetiştirilmiş tam teçhizatlı jandarma birliklerinin gönderilmesi.

2- Özel tim ve korucu sayısının artırılması.

3- Bölgedeki istihbarat ağının genişletilmesi.

4- Vurucu gücü yüksek

olan helikopter ve panzer sayılarının artırılması.

5- Tüm sınır boylarında ve diğer yerlerde karakol sayısının hızla artırılması ile mevcut karakollardaki asker sayısının fazlaletirilmesi.

6- Asker ve polisler için çelik yelek ile diğer koruyucu malzemelerin ve kariyerlerin artırılması.

7- Bölgede ihbarcılığın özendirilmesi.

8- Sınara yakın yerlerde ısıya hassas termal dedektörleri yerleştirmek...

İşte onların, Kürt halkının masum isteklerine verdikleri

di ısrarlı ve yılmaz mücadeleyle ancak elde edebileceklerdir.

Yılların yıpratamadığı kalifiye şovenist Demirel'in, tüm cilalı demokrasi sözlerinin kanyanayan bir yarayı örtmeye yarayacak bir makyajdan başka bir şey olmadığı, her geçen gün daha da açığa çıkıyor. Demirel ve onun zavallı memuru İnönü, gün geçtikçe artık bu makyaja da gereksinim duymuyorlar. Amerika'daki son zenci olaylarına getirdikleri yorum, bu yönden anlamlıdır. Demirel, "Amerika'da hiç kimsenin askerlerin göstericilere müdahale etmesini, ateş açmasını tartışmak bir yana

Kürt halkı, 20. yüzyılın sonuna doğru bu insanlık trajedisini yaşarken, bu haksızlığı dile getirdiğinde bölücü oluyor. Kökü dışardaki hain odakların kışkırttığı insanlar oluyor. Rumların ve Ermenilerin oyununa gelen insanlar oluyor. Kendini bilmez birkaç çapulcu oluyor.

yanıt, getirdikleri çözüm budur. Kürt halkının insanca yaşama hakkı yok, bunu istemesi, dile getirmesi yasak. Oysa onlar şunu unutuyorlar; Kürt sorununun çözümü silahtan geçmiyor. Esas çözümsüzlük kaynağı da zaten buradan geliyor.

Sorunun çözümü için, en başta devlet bu baskı ve şiddet politikasından vazgeçmelidir. Kürt halkının şimdiye değin gaspedilmiş olan tüm ulusal ve insani haklarını geri vermelidir. Açıktır ki, devlet, bu tür çözüm önerilerine razı değil. Bundan sonrada razı olacakmış gibi gözüküyor. Bu yüzden, elbette ki, Kürt halkı bu haklı istemlerini ken-

söz konusu dahi etmediğini" söylüyor. "Eğer askerler halkın üzerine ateş açarlarsa bunu eleştiremezsiniz, konuşamazsınız dahi. Çünkü eğer böyle yaparsanız bölücüleri yüreklendirir, silahlı kuvvetleri de yıpratmış olursunuz" diye de ekliyor. Onların Newroz olaylarında yüzü aşkın masum sivil insan öldürülürken yaptıkları farklı bir şey miydi sanki? İnsanlar evlerinde güpegündüz, keyfi olarak infaz edilirken, polislerin sırtını sıvazlayıp onlara ödül vermek farklı bir şey miydi?

İşte demokratik hukuk devleti, işte demokrasi, işte şeffaflık.

Açmazdadırlar. üstelik, sadece Kürt sorunu karşısında değil, tüm konularda açmazdadırlar. Çıkmaz bir so-kağın sonuna gelmişlerdir. Bunu kendileri de biliyor. Ve bunun verdiği bir saldırganlık içindedirler şimdi.

Bugün çokca söyleniyor. "Kürtler istedikleri makam ve mevkiye ulaşabiliyorlar. İsterlerse bakan, başbakan hatta cumhurbaşkanı dahi olabiliyorlar. O yüzden Kürtler, her yönüyle eşittirler, Türkiye'nin birinci sınıf vatandaşlarıdır." Evet doğrudur. Kürtler, cumhurbaşkanı dahi olabiliyor. Ama onların o mevkilere ulaşabilmeleri için en başta kendi Kürtlüklerini inkâr etmeleri gerekiyor. Soylu Türk ırkının

yürümeyeceği ve bu ülkenin batacağı söyleniyor. TC Devleti'nin kuruluşundan bu yana Kürdistan'a Türk memurları geliyor. Bu memurların Kürt halkını bu insanlık dışı tabloya iten nedenleri görmezlikten gelerek onları aşağılaması, horlaması hiç te ender rastlanan bir olay olmamıştır. Örneğin İnönü döneminde, vergi memurlarının Kürt halkını haraca bağladığı, bu halkın başına kalmadık şeyler getirdiği bilinmez değildir. Şimdi de öyle değil midir? Her branştaki Türk memurları, Kürdistan'ı ve Kürt halkını bir para kazanma aracı olarak görmüyorlar mı? Açtıkları özel muayehane ve dershanelerde ve diğer başka yollarla her türlü dolabı çevirerek,

karşılanmış durumdadırlar. Bugün Kürdistan'daki bebek ve çocuk ölüm hızı, anne ölüm hızı, aşılana çocuk sayısı geri kalmış bir Afrika ülkesinden dahi ilerdir. Bugün bile doğumda tetanozdan ölen Kürt anneleri hala var. İnsan sağlığı, insan yaşamı en ucuz bir olay haline getirilmiştir.

Yıkılmış, sobası, sırası camları olmayan okullarla doludur Kürdistan. Kürt köyleri, hiçbir öğretmenin görev yapmak bir yana, yaşamak için asgari koşulların bile olmadığı okullarla doludur. Üniversite sınavlarında ve tüm diğer sınavlarda her ne hikmetse son sıralarda hep Kürt şehirleri var. Bu durum yıllardır değişmedi.

Bugün Kürdistan'daki sağlık ve eğitim sektörü zaten iflas etmiştir. Hastaneler, ocak ve sağlık evleri her türlü teknik donanımdan uzak, birer yıkıntı haline gelmiştir. Bu kurumların ne bina, ne malzeme, ne de personel ihtiyacı karşılanmış durumdadırlar. Bugün Kürdistan'daki bebek ve çocuk ölüm hızı, anne ölüm hızı, aşılana çocuk sayısı geri kalmış bir Afrika ülkesinden dahi ilerdir.

büyükliğini kabul edip, Kürt halkının haklı mücadelesinin karşısında olmaları gerekiyor. Yok eğer bunun öyle olmadığı savlanıyorsa, bir Kürt bakan örneğin dışişleri bakanı Türkiye'de veya başka bir yerde resmi ağızdan kendisinin Kürt olduğunu söylesin. Kendi halkının ulusal haklarından bahsetsin. Bakalım o zaman da bakan olarak kalabiliyor mu, onu görelim.

Eğer ayrılık olursa, Türkiye'den Kürdistan'a hiçbir memurun gelemeceği, bu yüzden de Kürdistan'da işlerin

Kürt halkının kanını emmiyorlar mı? Bu paralarla alınan İstanbul, İzmir, Antalya'daki villaların, arsaların her bir harcında yoksul Kürt insanının alınteri yok mudur? Bu sermaye kaçışıyla Kürt halkı hergeçen gün daha da fakirleşiyor mu?

Bugün Kürdistan'daki sağlık ve eğitim sektörü zaten iflas etmiştir. Hastaneler, ocak ve sağlık evleri her türlü teknik donanımdan uzak, birer yıkıntı haline gelmiştir. Bu kurumların ne bina, ne malzeme, ne de personel ihtiyacı

Tüm bunlar varolan bir gerçeği daha da pekiştiriyor. Bu yüzden "Kürdistan'a Türkiye'den memur gelmezse Kürdistan batar" sözü komiklikten öte bir anlam taşımıyor. Onların gelip gelmemesi hiçbir şeyi değiştirmiyor. Çünkü zaten Kürdistan batmış durumdadır.

Sonra, bugün Kürdistan zorunlu hizmet yasasına tabi bir yer konumundadır. Yani insanlar kendi istekleriyle gelip Kürdistan'da çalışmıyorlar. İnsanların o yerlerde çalışmaları için bir takım zorunluluklar getiriliyor. Belli sürelerde mecburi hizmet şartı konuyor. Eğer Kürdistan'da her şey anlatıldığı gibi olsaydı, her yer güllük gülistanlık olsaydı, insanlar oralara zorunluluğun dışında da gelirlerdi. Oysa hiç kimse gelmiyor, gelmek istemiyor.

Son zamanlarda yaygınlaştırılmaya çalışılan bir düşünce daha var. Kürdistan'ın

Türkiye'yi fakirleştirdiği, ayrıma halinde Kürdistan'ın yükünü çekmek durumunda olan Türkiye'nin, bu yükten kurtulacağı ve küçük Türkiye'nin çok daha zengin bir ülke olacağı söyleniyor.

Bunu söyleyenler en başta şunu unutuyor; Türkiye bugün, eğer Ortadoğu'ya, Kafkaslar'a, Körfeze ve Doğu'ya açılabilirse, bu Kürdistan'ın konumu sayesinde. Dünya siyasetinde önemli bir jeopolitik ve stratejik konuma sahip olan Kürdistan, bu yönüyle bölgede Türkiye'ye önem kazandırıyor. Türkiye'yi ayakta tutan bu dış borçların ve kredilerin verilmesi, herhalde Türkiye'nin kara kaşı, kara gözü için değildir. Tüm bu finans çevreleri, Kürdistan'ın Türkiye'ye kattığı bu önemli jeopolitik ve stratejik konumu da hesaba katıyorlar.

Sonra, eğer fakirleşen bir ülke varsa, hiç kuşkusuz bu ülke Kürdistan'dan başka bir yer değildir. Bu durumu daha iyi değerlendirebilmek için, pek çok parametreler (ölçüt) mevcuttur. Bunlara samimi olarak bakmak ve bilimsel bir şekilde gerçekçi olarak değerlendirmek gerekir.

Örneğin Kürdistan'daki iktisadi değer döngüsüne bakalım. Bugün Kürdistan'dan çıkan değer ile Kürdistan'a giren değer bir midir? Pek çok değerli madenler, petrol, kömür, krom vb. Kürdistan'da çıkarılıp Türkiye'de işleniyor. Bu madenlerin arıştırılıp pazarlanmasıyla sağlanan gelirlerin yüzde kaç Türkiye'de, yüzde kaç Kürdistan'da kalıyor? Türkiye'nin elektrik enerjisinin büyük kısmını Kürdistan'daki nehirler üzerine kurulu barajlar sağlıyor. Bu

barajlardan elde edilen elektriğin yüzde kaçını Kürt halkı kullanıyor ve yine bu barajlardan elde edilen gelirlerin Türkiye'deki ve Kürdistan'daki dağılımlarının oranı nedir? Sanayi bitkileri ve diğer tarım ürünleri, Kürdistan'da yetişip Türkiye'de işlenirken bunların dönüştüğü değerler, Kürdistan'da mı kalıyor, yoksa Türkiye'ye mi gidiyor?

Tüm bunları bir hesaba vurmak gerekmez mi? Sömürgeci-egemen çevreler bu sorulara yanıt vermiyorlar, pek çok tumturaklı laflarla da konuyu çok iyi geçiştirebili-

tan'da bıraktığı rakam nedir?

Bugün Kürdistan'daki bankalarda toplanan mevduat hesaplarının çalıştırıldığı yer, yine Türkiye'dir. Kürdistan'dan çekilen bu paralarla Türkiye'de iş yapılmıyor mu? Bunun bir açık örneği de Kürdistan'daki bankalarda toplanan mevduat hesaplarının her zaman kredilerden fazla olmasıdır. Verilen bu krediler de Kürt halkına dağıtılmıyor. Bu kredilerin gittiği sabit adres hep palazlanmış işbirlikçiler olmuyor mu?

Kendi ekonomisini kurup geliştiremeyen ve iç pazar

Kendi ekonomisini kurup geliştiremeyen ve iç pazar döngüsü olmayan bir ülkedir Kürdistan. Ve bu kısır iç pazardan ortaya çıkan, az miktardaki para da Türk holdinglerinin beyaz eşya, otomobil ve diğer tüketim maddelerinin satılmasıyla, karla Türkiye'ye çekilip bu ülke ekonomisine katkı sağlıyor.

yorlar. Oysa ortada bir gerçek vardır. Kürdistan'dan çıkan bu ürünlerle sağlanan gelirlerin büyük kısmı, Kürdistan'da kalmıyor. Bu oran kimi ürünlerde yüzde 90'ları bile geçebiliyor. Sürekli kendi iç kaynaklarını tüketen, ama bunun karşılığında gelir elde edemeyen Kürdistan fakirleşmiyor da, Türkiye'yi bu Kürdistan yüzünden fakirleştiriyor?

Sonra şu soruyu da sormak gerekir. Türkiye, Kürdistan'dan çıkarılan bu madenleri, hammaddeleri, elektrik enerjisini, tarım ve hayvancılık ürünlerini bir başka ülkeden almak zorunda kalsa, bu ülkeye ödeyeceği rakam ne olurdu, ve şu anda Kürdis-

döngüsü olmayan bir ülkedir Kürdistan. Ve bu kısır iç pazardan ortaya çıkan, az miktardaki para da Türk holdinglerinin beyaz eşya, otomobil ve diğer tüketim maddelerinin satılmasıyla, karla Türkiye'ye çekilip bu ülke ekonomisine katkı sağlıyor.

Bugün acaba kişi başına düşen gayri safi milli hasıla, büyüme hızı, şehirleşme hızı Kürdistan'da ne kadardır, Türkiye'de ne kadardır. Yıllar geçtikçe, her yıl bu oranlar acaba Kürdistan'da mı daha çok farkediyor yoksa Türkiye'de mi? Bu oranlar Kürdistan'ın her geçen gün daha da fakirleştiğini, daha da gerilediğini gösteriyor. Kürdistan'daki kaynaklar oluk, oluk

Türkiye'ye akarken, fakirleşen her ne hikmetse Kürdistan olmuyor da Türkiye oluyor.

Karakollara ve diğer askeri harcamalara, özel time, koruculara giden paralar Türkiye'yi fakirleştirmiştir. Çok iyi biliniyor ki Kürdistan'a gelen bu paranın karşılığı yoksul Kürt halkının kanıdır ve gün geçtikçe arttırılan zulüm ve işkencedir. Sömürgeci-egemen çevreler elbet bu oluk oluk akan kaynakları kaybet-

rinde yeni toplumsal ilişkileri de gündeme getirecektir. Feodal ilişkiler ve aşiretçilik çözülmeye başlayacak ve ağa-bey-şeyh takımının etkinliği ortadan kalkacaktır. Örneğin, kaderi bir tek aşiret beyinin iki dudağı arasında olan ve ekonomik bağımlılıkları nedeniyle rahatlıkla korucu olabilen insanlar işçileştikleri zaman artık kendi düşüncelerinin insanları olacaklardır. Böylece, de devletin bu insanlar üzerindeki dolaylı etkinliği de kaybolmuş olacaktır. Bu et-

de uzun ömürlü olmuştur ki, Kürdistan'da da olsun?

Bugün parlak vaatlerle gelen Çiller-Karayağaç koalisyona hükümeti, hiçbir konuda başarılı olamamış ve ekonomik, sosyal, kültürel siyasi alanlarda tam anlamıyla sıkışmış durumdadır. Bir yıllık için öngörülen bütçe açığına, daha yılın ilk yarısı tamamlanmadan neredeyse erişilmiştir. Devlet artık borçlarını faizlerini ödemek için borç kredi alır durumdadır. Ödemeler dengesi diye bir şey de kalmamıştır. İşsiz sayısı resmi rakamlara göre 6 milyona ulaşmaktadır. Ağır enflasyon yükü altındaki insanların alım gücü gün geçtikçe daha da azalmaktadır. Hakça bir gelir dağılımı kalmamıştır. Buna paralel olarak pekçok yerde, örneğin eğitim ve öğretim de fırsat eşitliği kalmamış ve giderek bu hak belli bir gelir düzeyine sahip insanların çocuklarına ait olmuştur. Zaten son İzmir iktisat kongresi de bir çeşit "iflas muhasebesinin" bilançosunun çıkarılması olmuştur. Demokrasi konusunda ise eğer birşey yapılmışsa, bu insan haklarına saldırmaktan ve terörizmi meşru kılmaktan başka bir şey olmamıştır. Keyfi infaz uygulamaları sırasında toplanan insanların tezahüratları boy boy televizyonlarda ve basında yer alırken, yaratılan bir çeşit "toplumsal sadizm" olmuştur. Onların, "fikri hür vicdanı hür, çağdaş ve demokrat" diye tanımladıkları insan tipleri aslında böylesi bir sadizm içinde olmalarını istedikleri insan tipidir.

Türkiye'de yaşayan herkes bilmelidir ki bugün Kürt halkı kendi ülkesinde kendi toprakları üzerinde her türlü

Karakollara ve diğer askeri harcamalara, özel time, koruculara giden paralar Türkiye'yi fakirleştirmiştir. Çok iyi biliniyor ki Kürdistan'a gelen bu paranın karşılığı yoksul Kürt halkının kanıdır ve gün geçtikçe arttırılan zulüm ve işkencedir. Sömürgeci-egemen çevreler elbet bu oluk oluk akan kaynakları kaybetmek istemez.

mek istemez. Bunun için gereken herşeyden, tüm askeri harcamalardan ve harcaya-acağı diğer paralardan çekinmiyor. Sonra çok iyi biliniyor ki, bu paralar da zaten iç pazar döngüsüne sahip olmayan Kürdistan'da kalmayacak ve tekrar geri dönecektir.

Eğer Türk halkı da fakirleşiyorsa, -ki gerçekten de öyledir- bunun nedeni, Kürt halkı ve Kürdistan değildir. Bunun nedeni, her iki halkı da birlikte ezen bu düzenden, bu kör anlayıştan başka bir şey değildir.

Ayrıca, sorunun bir başka boyutu daha vardır. Kürdistan'da ekonominin gelişip güçlenmesinin, Türk devletinin çıkarına olmayacağı açıktır. Kürdistan'da ekonominin gelişmesi ve daha değişik ileri bir evreye girmesi, berabe-

kinliği kaybetmek sömürgeci-egemen çevrelerin işine hiç gelir mi?

Kürdistan'da sanayileşmeyle birlikte Kürt ekonomisi kurulup güçlendiğinde, kuşkusuz bu durum yeni üretim ilişkilerini de beraberinde getirecektir. Bu ise, kimi üstyapısal kurumları derinden etkileyecektir. Ulusal bilinç ve duygular daha bir ön plana çıkmaya başlayacaktır.

Egemen-sömürgeci güçlerin çıkarı bu düzenin bu sömürü çarkının sürdürülmesindedir. Onların teşvik projeleri, yatırım öncelikleri ve vergi maliyetinin düşürülmesi yönündeki sözlerinin üstündeki cila kazındığında, gerçek yüzleri ortaya çıkmaktadır.

Oysa yoksul bir halkın sömürülmesi üzerine kurulmuş bir düzen, Dünya'nın neresin-

baskı ve işkenceye maruz kalmakta ve yok edilmeye çalışılmaktadır. Kuşkusuz bu tavır Kürt halkının haklı istemlerine karşılık, hep şiddete dayalı askeri çözümleri çare gören bir mantığa ters düşmüyor. Türkiye'de yaşayanlar, çok uzaklarda değil, kendi yanbaşımda yıllarca beraber yaşadığı bir halk olan Kürt halkı bunca baskıya maruz kalırken bu durumu görmezlikten gelemeyiz.

Türk halkı bilmelidir ki Kürt halkını ezmekte çıkarı olan bir düzenin, pekala Türk halkını ezmekte de çıkarı vardır. Ve Kürt halkı özgür değilken, mutsuzken kendileri de özgür ve mutlu olamazlar. Her iki halk içinde geçerli kurtuluş, kendi özgür ve demokratik toplumlarını kurmalarıyla mümkündür. Bu iki ülke halkının birlikte yaşamasının esasını oluşturur. Kürt halkının özgürleşmesinin Türkiye'de yaşayan hiçbir insanın çıkarına ters düşeceği ona zarar vereceği de söylenemez.

İki halkın düşmanlık içerisinde olmaları ve bunun sonucunda birbirlerine zarar vermeleri iki halkın da çıkarına değildir. Bu olsa olsa sömürgeci-egemen çevrelerin çıkarıdır, onların işine yarayacaktır. Bu yüzden Türk halkı her türlü kitle iletişim araçlarının sahtekarlığına rağmen bu düşmanlık için oynanan oyunları boşa çıkarmak göreviyle karşı karşıyadır.

Kürt halkı 21.yüzyıla girerken yaşadığı bu insanlık dışı tabloya karşın sadece kendisinin ezilmediğini aynı zaman da Türkiye'deki yoksul insanların, emekçilerin de ezildiğini biliyor. Kürt halkı sonuçta değişik biçimlere bü-

rünse de Türkiye'deki tüm halkları ezenin tek bir güç, yani sömürgeci-egemen güçler ve bunların her türlü uzantılarının olduğunu biliyor. Bu yüzden de Türkiye'deki tüm halkların kurtuluşunu da bu güçlere karşı yürütülecek ortak mücadeleyle olası görüyor. Türk halkının demokrasiye ve Kürt halkının da özgürlüğe ulaşmasında bu mücadele esastır. Türkiye'ye demokrasi, Kürdistan'a da özgürlüğü getirmenin yolların-

reler ve bunların militarist uzantılarıdır. Türk halkı bu çevrelerle de aynı izdüşüme düşmemek zorundadır.

Ama zorla da ayrılık olursa, Kürtler bir başına kalırsa ne açlıktan ölürlere, ne de birbirlerini yerler. Kürdistan'ın toprakları zengindir. Ortadoğu'nun en geniş su, tarım ve hayvancılık kaynaklarına sahiptir. Kendisine yeteceğinden fazlaca da madenleri vardır. Yeterli işgücü ve insan sayısına da sahiptir. Öylesi

Kürt halkı, kendi özgür ve demokratik toplumuna ulaşmada kararlıdır. O, yıllardır bunun kavgasını verdi. Şimdi de veriyor, bundan sonra da verecektir. O, kendi kaderini, kendisinin özgür iradesiyle belirlediği, kendi kendini yönettiği özgür toplumunu kurmada son neferi kalıncaya kadar savaşımını sürdürecektir. Ve kimsenin kuşkusuna olmasın ki, yaşadığı tüm acılara rağmen, Kürt halkı, kendi özgürlüğünü elde edecektir.. Kürt halkı, şimdi bunun umudu ve heyecanı içindedir.

dan biri de buradan geçiyor.

Kürt halkı ayrılma saplantısına düşmüş değildir. O Türkiye'deki tüm halklarla birlikte beraber, kardeş ve insanca yaşamak istiyor. Ama bu beraberliğin de bir adının olmasını istiyor. Bu da özgürlük ve eşitlikten başka bir şey değildir. Kürt halkı en az Türk halkı kadar özgür ve eşit bir yaşam istiyor. 20 milyona yaklaşan nüfusuyla, Kürtlerin özgürce ve eşitçe yaşam talebinden, kendi özgür-demokratik toplumunda yaşama isteğinden daha doğal ve haklı bir talep olabilir mi? Kürt halkının bu talebinin karşısında olacak olan Türk halkı değildir, bu talebin karşısında olan sömürgeci-egemen çev-

bir durumda kendi müreffeh toplumunu kuracak kadar sağduyu sahibidir de. Kürt tarihi bunun örnekleriyle doludur.

Kürt halkı, kendi özgür ve demokratik toplumuna ulaşmada kararlıdır. O, yıllardır bunun kavgasını verdi. Şimdi de veriyor, bundan sonra da verecektir. O, kendi kaderini, kendisinin özgür iradesiyle belirlediği, kendi kendini yönettiği özgür toplumunu kurmada son neferi kalıncaya kadar savaşımını sürdürecektir. Ve kimsenin kuşkusuna olmasın ki, yaşadığı tüm acılara rağmen, Kürt halkı, kendi özgürlüğünü elde edecektir.. Kürt halkı, şimdi bunun umudu ve heyecanı içindedir.

DEMOKRATİK DEVLET, SİVİL TOPLUM VE DEMOKRASİ

"Yeni Demokratik Değişim Partisi Hareketi"nin kamuoyuna sunduğu metnin ikinci ve son bölümünü yayınlıyoruz.

a- Demokratik Devlet, Sivil Toplum ve Demokrasi

Bu sorunun çözülebilmese için başta Türkiye'deki egemen devlet anlayışı aşılmalıdır.

Çünkü;

Devlet, yurttaşların **etnik** kimliğini kendisi belirlemek istemektedir.

Devlet, yurttaşların **dinsel** kimliğini de belirlemek istemektedir.

Devlet, **sivil siyasetin** güçlenmesine, serpilip gelişmesine ve örgütlenmesine olanak vermemek için onu **denetim** altında tutmaktadır.

Devlet, burnunu bütün toplumsal yaşam alanlarına sokmuş, her zaman, bu alanları ayrıntısına kadar belirleme

ve denetleme çabası içinde olmuştur.

Bu nedenle, **hantal** ve **bunaltıcı bir merkezi devlet** ve bu devletin, toplumu **ahtapot** gibi saran ve ona nefes aldırmayan **kolları** ortaya çıkmıştır.

Devlet, geniş ölçüde bir **ekonomik sektör** olarak mevzilenmiş; bir yandan ekonomik faaliyette bulunurken öteki yandan da genel olarak bütün **ekonomik faaliyetleri yönetmek** ve **denetlemek** istemektedir.

Devletin müdahaleci ve denetleyici anlayışı, artık hızla serpilip gelişmek isteyen, renklenerek ve çeşitlilik arzeden, **kimlik mücadelesi** veren, **eşitlik**, **özgürlük** ve **barış** isteyen; çoğulcu yapısı gereği **katılımcılık** isteyenlerin ve de ülkedeki **ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamın dinamizmi** karşısında, bugün, artık bir **ayakbağına** ve aşılması gereken **engel** haline dönüşmüş bulunuyor.

Ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel sorunlar ve bu sorunlardan kaynaklanan **dinamizm** karşısında devletin hala 70 yıllık politikalarında ısrar etmesi, cumhuriyetten

bu yana üstlendiği rolünü sürdürmek için direnmesi ve bu nedenle **terörü** tırmandırması ve **şiddete** başvurmaları; **ekonomisinin** tıkanmasına, **etnik** ve **dinsel** kökenli çatışmaların boyutlanarak derinlik kazanmasına, **demokratikleşmenin** engellenmesine ve dünyadaki **değişim** ve **dönüşüm** sürecine yeterince katılamamasına ve **çağdışı** kalmasına **neden** olmaktadır.

Sorunları çözmek için başvurulan, **faize**, **talana** ve **soyguna** dayalı ekonomik politikalarla birlikte uygulanan **baskıcı, zorba** ve **askeri yöntemlerle bastırma siyaseti** ise, sorunları daha çok içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

Bu nedenlerle, tutarlı bir **özgürlük, demokrasi ve değişim programına** ihtiyaç var.

Bu program, temel olarak **Kürt Sorunu'nun, Demokrasi Sorunu'nun, Ekonomik Sorun'un** çözümüne ilişkin problemleri aşabilecek çareleri formüle etmeli ve uygulanabilir nitelikte olmalı.

Bunun içindir ki, **yeni bir sol anlayışa, yeni kadrolara ve temiz siyaseti** örgütleyip

geliştirmeye ihtiyaç var.

Yeni demokratik değişim anlayışı; önceliği insana veren anlayıştır.

Devlet, insanın tepesinde değil, hizmetinde olmalı.

Devlet ve toplum yararı, özgür bireylerin, nitelikli insanın yararları açısından değerlendirilir.

Devlet, bireyin refahı, özgürlüğü ve mutluluğu için hizmet eden bir aygıttan başka bir şey olmamalı!

Devlet, kutsal, dokunulmaz bir tabu, değeri tartışılmaz bir kurum değildir.

O, insanların daha iyi, daha özgür, daha müreffeh yaşayabilmeleri için neler yapması gerekiyorsa, onları yapmalı ve **gerektiği kadar** varolmalıdır.

Değişimin önünü açabilmek, toplumu dönüştürebilmek ve gerçek bir demokrasiye ulaşabilmek için; değişimi ve yeniden yapılanmayı engelleyen ve bugünkü köhnemiş rejimin güvencesi olan 1982 Anayasası ve 12 Eylül'ün pervazsız yasaları toptan kaldırılmalıdır.

12 Eylül döneminde ve henüz hiçbir anayasal düzen o dönemde ortada yokken, ülke, 5 General'in oluşturduğu **Konsey** tarafından anayasasız bir şekilde yönetilirken, yani, 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılmış fakat 1982 Anayasası da henüz daha yapılmamışken, **Milli Güvenlik Konseyi**'ni oluşturan 5 General, **kendi kafalarına göre** bir dizi **yasa** çıkarttılar.

Bunlar, rejimin niteliğini belirleyici ve her biri başlı başına anayasanın kendisi kadar

önemli olan yasalardı.

Örneğin; Yurttaşlık Yasası, Pasaport Yasası, Dernekler Yasası, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, Sendikalar Yasası, Toplu Sözleşme ve Grev Yasası, İş Yasası, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Yasası, Danıştay Yasası, Anayasa Mahkemesi Yasası, YÖK Yasası, TRT Yasası, Siyasi Partiler Yasası, Seçim Yasası, Polis Vazife ve Selahiyetleri Yasası, Basın Yasası gibi yasalar sayılabilir.

En ilginç olanı da şu:

Anayasa, bu yasalardan sonra çıkarıldı ve geçici 15 maddesi ile bu yasalar **aleyhinde, Anayasa Mahkemesi'ne** gidilmesi yasaklandı.

Bunların çoğusu, el **değmeden** duruyor. Birkaç taneğinde ise eften, püften değişiklikler yapıldı.

Generallerin yaptığı, 1982 Anayasası'nda ise, göz boyamak için zaman zaman kimi değişiklikler yapmaktan söz ediliyor, ama o da her defasında bir **başka bahara** erteleniyor.

1982 Anayasası'nda kimi **rötuşlar** yapmak **çare** değil. Yüzeysel tedbirler, **tepkileri** geçiştirmekten başka birşeye yaramaz. Bu tutum, 12 Eylül hukukunun devamına **onay** vermekten başka bir anlam taşımaz.

12 Eylül generallerinin kafalarına göre yapıp, halka **zorla** kabul ettirdikleri **en baskıcı** ve **en dar** anayasa yetmiyormuş gibi, çıkardıkları **bir dizi rejim yasası** da hala yürürlükte.

Ülke, bugün ne yazık ki, bu yasalarla yönetiliyor ve de-

mokratikleşmeyi sağlamak iddiasında olan siyasi partiler de kollarını kıpırdatmadan bu yasaları **yürürlükte** tutuyorlar.

Üstelik, **ANTI-TERÖR YASASI** gibi birçok **anti-demokratik yasa** çıkartarak demokratikleşmenin önündeki **engelleri** arttırdılar.

Onların demokratiklik iddiaları, işte bu kadardır.

Kuşkusuz, onlar demokratikleşme konusunda ciddi bir adım bile atamazlar.

Çünkü, onlar **statükocu** partilerdirler.

Besbellidir ki, 1982 Anayasası, Türkiye'de demokrasinin gelişmesi ve çağdaşlaşmanın önündeki en büyük engellerden birisi olarak hala hükmünü icra ettirmektedir. Demokrasi mücadelesinde bu engellemenin **toptan ortadan kaldırılması** önemli bir koşuldur.

Özgürlük-demokrasi ve değişim için yeni, sade, ayrintıları olmayan, pratik bir Anayasa gereklidir.

Kürt kimliği, bu Anayasa'da formüle edilmelidir.

Bu Anayasa, demokratik bir devlet örgütlenmesini **öngörmeli, yasama, yürütme ve yargı** arasındaki ilişkileri **dengeli** bir şekilde yeniden kurmalıdır.

Bu nedenle, yeni ve demokratik bir anayasa taslağının hazırlanmasının yanı sıra, rejim yasaları niteliğindeki tüm temel yasaları demokratikleştirebilecek **alternatif taslaklar** hazırlanarak yaşama geçirilmeli; **diğer yasalara, tüzüklere, yönetmeliklere** giydirilmiş bulunan tüm **anti-demokratik hüküm**

ve kurallar temizlenmelidir.

Devlet, Kürt Sorunu'nun barışçı, demokratik çözümü için öngörülen programın uygulanmasına imkan veren yapılanmaya kavuşturulmalı, ülkede değişimi ve toplumsal dönüşümleri sağlayabilmek için de merkezi devlet, **yerinden yönetim** ilkesine göre yeniden örgütlendirilirken, savunma, dış politika, adalet, büyük alt yapı yatırımları gibi temel işlerine doğru **geri çekilmesi**; bugüne kadar yüklendiği öteki işlevlerini ise, **yerel yönetimlere** devretmelidir.

Toplum, kendisini yönetenleri doğrudan seçebilmeli. Yönetimleri ve yönetenleri denetleyebilmeli. Bunların yapılabilmesi için de, **yönetim faaliyetlerine** alabildiğince katılmalı, **iktidarın kullanımı** yaygınlaştırılmalı; **yerel yönetimler** yeniden düzenlenmeli, **yetki ve görev** alanları bakımından güçlendirilmeli, **özerk** çalışmaları sağlanmalı, **kaynakları zenginleştirilmeli**, **katılımcı**, **saydam** ve **demokratik** bir işlerliğe kavuşturulmalı. Yerel yönetimler, **atanmışlar**'la değil, **seçilmişler**'le yönetilmeli yöneticiler, seçimle işbaşına gelmeli.

Merkezi idare küçülürken, yerel yönetimler, kendi alanlarında daha çok söz sahibi olmalı; il ve ilçe meclisleri, yerel parlamenterler gibi çalışmalıdır.

b- Hukukun Üstünlüğü:

Modern bir toplum olmanın temel şartlarından biri de, hukukun üstünlüğüdür.

Bunu sağlamayan bir toplumun, barışa ve huzura ulaşması olanaksızdır.

Yeni anlayış ve yeni politikalarımızla, hukukun, herkese lazım olduğunu belletecek ve bunu sağlayabilecek bir **adalet ve hukuk** düzenini kuracağız. Kişilik haklarının her türlü saldırıdan korunmasını amaçlayan bir düzen içinde, bu hakların **dokunulmazlığını** sağlayacağız.

Bağımsız ve etkin bir şekilde işleyen mahkemeleriyle **adil bir yargılamayı**, hukuk devleti için **şart** sayıyoruz.

Yargısız infaz ve faili meçhul cinayetler'in söz konusu edilmediği, **hukukun üstünlüğüne** gerçekten bağlı, **adil ve demokratik** Türkiye'yi yeniden yapılandırmayı hedefliyoruz.

Hukukun üstünlüğüne bağlı adil, demokratik ve çağdaş Türkiye'yi yeniden yapılandırma hedefine ulaşabilmek için yukardan beri sıraladığımız, özünde Kürt Sorunu, Demokrasi Sorunu ve Ekonomik Sorun olarak formüle ettiğimiz bu üç temel sorundan **kaynaklanan engellerin** kaldırılması kaçınılmaz hale gelmiştir.

c- Yeni Laiklik Anlayışı:

Türkiye, nüfusunun ezici bir çoğunluğu **müslüman** olmasına rağmen, **dinsel kökenli** bir gerginliği şiddetli bir şekilde yaşamaktadır.

Bu, anlaşılır gibi görünmese bile, gerçektir. Bu gerçeklik, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana kendisini çeşitli vesileler ve biçimlerde ortaya koymaktadır.

Çünkü; Osmanlı mirası

üzerine kurulmuş bu ülkede, daha Cumhuriyetin ilk yıllarında **padişahlığa, hilafete ve eski düzene karşı ideolojik** bir mücadele tavrı olarak ortaya çıkan **laiklik**, hem gerçek anlamından ve içeriğinden saptırıldı, hem de, **asker-sivil bürokrasiyi** aşip kitlelere mal olamadı.

Bu anlayış, kitlelere sün-gü gücü ve devlet zoruyla dayatıldı.

Bu nedenle de, **tepki** aldı.

O günden bu yana da, bu **ideolojik** tavır, geniş halk yığınlarına **ters** düşe, düşe devam ettirilmektedir.

Bir din gibi, **devlet ideolojisi** haline gelen **laiklik**, dini inançlarına bağlı vatandaşlara, **ters** gelmektedir.

Oysa, dini inançlarına bağlı vatandaşlar, **kulla, Allah** arasına kimsenin girmesini istemiyorlar.

"Dini, devlet işlerinden ayırıyorum" diyen devlete; devlet bünyesinde oluşturulan Diyanet İşleri Reisliği vasıtasıyla **din** işlerine karışmasından dolayı inanmıyor, güvenmiyorlar. Bunu, din ve inanç özgürlüğüne müdahale olarak kabul ediyorlar.

Son Sivas Olayları'yla yaşanan katliamın tüyler ürpertici hali, bu ülkede **din, inanç ve mezhep** farklılıklarına, **özgürlük ve tolerans** tanınmadığının **açık** kanıtıdır.

Bu durumda, vatandaşlar bu devletin laiklik anlayışını gerçek bir laiklik anlayışı olarak kabullenemiyorlar ve bu laiklik anlayışına güven duymuyorlar.

Şafi ve Alevi vatandaşlar, okullarda okutulan **din dersleriyle** ve diğer **resmi politi-**

kalarla, Hanefi Mezhebi'nin korunduğundan dolayı şikayetçidirler.

Bunların hepsi gösteriyor ki, devlet elini din işlerinden çekmeli, din işlerini ve din eğitimi cemaatlara bırakmalıdır. Çünkü; halen din işleri devletin faaliyetlerinden biri şeklinde yürütüldüğü ve devletin din hizmetlerine ve eğitimine önemli kaynaklar ayrıldığı halde, müslümanlıkla, resmi yaşam arasında barış sağlanamıyor.

Çünkü; bugüne kadar tanımlanan laik devlet anlayışı ve uygulamalarıyla bu barış, sağlanamazdı elbet.

Özgürlük, demokrasi ve değişimin bir yanını da, bu yeni laiklik anlayışı oluşturmaktadır.

Bu anlayış, aynı zamanda bugüne kadar müslümanlıkla, resmi yaşam arasında sağlanamayan barışı da sağlayacaktır.

Bu nedenle, günümüz koşullarında laikliğin yeni bir tanıma ve içeriğe kavuşturulması gereklidir.

Din, bilim ve sanat, toplumsal yaşamda yüksek değeri olan alanlardır. Birbirinden farklı olan bu alanların, hiç biri, diğerine tercih edilemez.

Çünkü, bunların tümünün içerdiği ortak ahlaki değerler vardır.

Toplumsal ve bireysel bilincimiz ve de yurttaşlık irademiz, bu tür ahlaki değerlere ve geleceği kucaklamak için taşıdığımız sorumluluğa dayanacaktır.

Din ile bilim farklı fonksiyonlar icra eden ve farklı

alanlara hitap eden olgular olmasına rağmen, birbirlerinin rakibi değildir ve öyle gösterilmemelidirler.

Bilimin alanı; olgular, doğal ve sosyal gerçeklikler; dinin alanı ise, inanç, iman, anlam ve yorum dünyasıdır.

Din, toplumsal kültürün en önemli öğelerinden biridir. Bilimsel öğretilerin ise, işlevi ve oluşum süreci ayrıdır. Bu nedenle, bilimsel öğretiler, dinin yerine ikame edilemez. İkame edilmek istense bile, aynı fonksiyonu icra edemeyeceği için garip bir durum ortaya çıkar.

Laiklik anlayışımızı bu gerçeklik üzerine oturtursak; toplumu rahatsız eden, eskimiş ve düzen tutmayan devletin bugünkü laik anlayışının yerine, çağdaş Türkiye'nin, çağdaş toplumunun yaratılmasına hizmet eden bir normu, demokratik devletin temeline yerleştirmiş oluruz.

Bize göre, din işleri ve eğitimi devletten alınmalıdır. Bu işler topluma, cemaatlara devredilmelidir. İbadet yerlerinin bakımı, din adamlarının eğitimi, atanmaları, geçimleri vs. cemaatlerin sorumluluğuna bırakılmalıdır.

Rumlar, Museviler, Ermeniler vb. gibi Sunni Müslümanlar da, din işlerini ve eğitimlerini kendi cemaatleri yoluyla çözümleyebilmelidirler.

Nitekim, Aleviler de, din işlerini ve eğitimlerini, aynı şekilde çözmektedirler.

Bu ülkede herkes, "ben Aleviyim, ben sünniyim, ben Hristiyanım, ben hiç bir dine inanmıyorum" di-

yebilmeli ve bu yüzden de baskı ve zulüm görmemelidir.

Din ve devletin, bilim ve dinin yerli yerine oturduğu bir Türkiye'yi özlüyoruz.

d- Bilgi Toplumu ve Eğitim:

Bugün, en önemli güç, insan yaratıcılığı, yetenekleri ve bilgi gücüdür.

Kuşkusuz, sermaye ya da emek gücü, doğal kaynaklar ya da jeopolitik konum, askeri güç veya teknolojik düzey, bugün de fonksiyonları olan unsurlardır.

Ama, unutmamak gerekir ki, her alanda mevcut bilgiye bir yenilik, bir farklılık ekleyebilen ve öteki güç kaynaklarını en iyi şekilde koordine edebilen bilgi ile donanmış insanlar, harikalar yaratıyor. Ancak, bilgi toplumu, diğer güç kaynaklarını en iyi değerlendirebilen toplumdur.

Türkiye, ne kadar bilgili ve yetenekli insanlara sahip olursa, dünyadan o kadar çok sermaye, bilgi, kaynak çekebilir ve dünyadaki dönüşüme o kadar nüfuz edebilir ve katkıda bulunabilir.

Unutmamak gerekir ki, bilgi toplumu; bilginin, sermaye ve emekten daha önemli olduğu bir toplumsal aşamanın adıdır.

Bu da, insana yatırımı öncelikli hale getirmekte, insan kaynaklarının niteliğinin yükseltilmesini temel bir görev olarak öngörmektedir.

Bu nedenle, yeni partinin politikaları; Türkiye olanaklarının mümkün olan büyük bölümünü insan kaynaklarının kalitesini yükseltmeye yö-

nettilmesini amaçlamalıdır.

Bundan dolayı da, yeni demokratik değişim politikaları ve hedefleri; eğitimde **tek-tip** ve **standart** adam üretme düzeninden, **yaratıcı** insanlar yetiştirmeye dönük, **çoğulcu** ve **rekabetçi** bir düzene geçişi öngörmelidir..

Toplumsal adaleti sağlayabilmek için, eğitimde **fırsat** eşitliği de şarttır. Bu olanak, topluma sunulabilmelidir.

Eğitim, ırkçı-şoven, milliyetçi öğelerden arındırılmalı, asimilasyoncu eğitim sistemi, Türkiye'deki çoğulcu yapıya uygun bir sisteme kavuşturularak, anadille eğitim görme hakkı ile birlikte, diller üzerindeki tüm baskılar kaldırılmalıdır.

Kürt dilinin serbestçe kullanımını engelleyen yasaklar, bilgi toplumunu özleyen Türkiye'nin ayakbağıdır.

Kürt halkına kendi anadiliyle eğitim, Kürtçe radyo ve televizyon hakkı tanımak zorunlu hale gelmiştir.

Ana dili ile eğitim yapamayan, kendi dili ile iletişim kuramayan ve onu toplumsal hayatın her alanında kullanamayan, kendi medyasını oluşturamayan 15 milyona yakın bir **Kürt nüfusunu** dışlayarak, **bilgi toplumuna** ulaşmak mümkün mü?

Türkiye kendi içindeki nüfusun önemli bir bölümünü dışlayarak, onların gelişmesini engelleyerek, **topyekün kalkınmasını**, düşünebilir mi?..

Bu tutum ve bu anlayış, Türkiye'yi bugünkü çıkmazıya karşı karşıya getirmiştir.

Yeni parti, yeni politikala-

ıyla çağdaş Türkiye için bu sorunu da aşmalıdır.

Ülkede genellikle, insanlara birer **biolojik** varlık gibi bakılmamalıdır.

Bugün onların, **kültürle, sanatla, eğitimle, bilgi edinme ve beceri kazanma** ile her türlü ilişkileri acımasız bir şekilde kösteklenmektedir.

Bu durum aynı zamanda kültürün ve sanatın ya devlete ya da egemen kesimlere bağımlı hale getirilmesi gibi bir sonuç da doğurmaktadır.

Bu olumsuzluğa son vermek, toplumu bu **köstekler**'den kurtarmak gerekir.

Toplumsal zayıf kesimlerini salt bir **biolojik** varlık olmaktan çıkartıcı önlemler alınmalıdır.

Bugün Türkiye'de **Sansür Yasası**, ötekiler gibi, anti-demokratik devletin bir **kiyım makinası** gibi çalıştırılmaktadır.

Kitaplar yasaklanmakta, basın susturulmak istenmekte, toplumun doğru haber alma ve bilgilenme hakkı engellenmekte, gazeteler toplatılmakta, hatta kapatılmaktadır.

Bilim, Sanat ve Kültür eserleri sansürden geçirilmekte; hatta, yapılmış eserler **yakılmakta** ya da **tahrip** edilmektedirler.

Devletin ve egemenlerin sanat ve bilim anlayışı, **çağdaş norm**'larla, gelişmektedir.

Bu anlayış da **iflas** etmiş olmasına rağmen, halen topluma dayatılmış durumdadır.

Film çekmek, türkü bestelemek, resim yapmak, hey-

kelcilik ve plastik sanatlar devletin denetimine ve insafına terk edilmiş durumda.

Sanata, bilime, kültüre saygı duymak ve saygınlık sağlamak gerekmektedir.

Yeni Türkiye için; eğitim, bilim, sanat ve kültür **projele-**ri geliştirilmeli; sanatçı, bilim adamı, tüm aydın ve yazarlar özgür olmalıdır.

Üniversite, bilimsel ve mali özerkliğe kavuşturulmalıdır.

Yenilenme, insanların yalnızca **maddi** alandaki çıkarları ile ilgili değildir.

Yenilenme, aynı zamanda, **sanatsal, düşünsel, kültürel** ve **inançlara** dayalı **manevi** alanı da kapsar.

Yeni Türkiye'yi, yeniden yapılandırabilmek için; tarihi ile birlikte, Türkiye'nin geçmişini, şimdiki zamanını ve geleceğini ayrıntılı bir şekilde değerlendirmek gerekir.

Yeni parti, ülke için, ülkede yaşayan tüm insanlar için, **bilim, sanat, kültür** ve **düşün-**ce alanlarındaki olumsuzlukları temizleyebilecek yeteneği gösterebilmeli, bu alanlarla ilgili sağlıklı bir **eğitim süreci**ni ülkenin ve insanların hizmetine sunabilmelidir.

**e- Ekolojik
Güvenlik ve
Çevreye Karşı
Sorumluluk:**

Nehir yataklarından **pislik** aktığı, havadan **zehir** yağdığı, kentlerin ve köylerin **endüstri** ve **ulaşım araçlarıyla** dolu bir **atmosfer** içinde boğuldukları; atom enerjisinin gelişmesinin kabul edilemez bir **risk'i** beraberinde getirdiği

bir durum, kelimenin tam anlamı ile dünyayı, tehdit ediyor.

Türkiye de bu tehdidin yoğun bir etkisi altındadır. **Çevre kirliliği**, tehlikeli boyutlara ulaşmış durumdadır.

Yeşi alanlar yok ediliyor. Denizler, nehirler ve yeraltı suları kirleniyor, kirletiliyor. Doğa ve tarihi eserler tahrip ediliyor.

Hava kirliliği **had** safhada. Kentler, artık kendisini taşıyamıyor. İnsanlar, yoğun trafiğin gürültüsünden bunalmış, eksoz dumanlarından dolayı soluyamaz duruma gelmişlerdir.

Ülkede **çevre** ve **doğa** koşulları, inanılmayacak bir sordumsuzluk ve vurdumduymazlıkla kötüleştirilmektedir. Tahribat, ürkütücü boyutlara ulaşmıştır.

Bu konuda belli bir **bilgi** ve **bilinç** düzeyine az-çok ulaşılmış olunmasına rağmen, varolan sorunların **sistem**atik bir biçimde **çözüm**'ü için, **ciddi girişimler**, uygulanabilir **projeler** mevcut değil.

Bu kayıtsızlık, insanlık adına **hüzün** ve **utanç**verici boyutlarda seyretmektedir.

Yeni parti, **ekoloji** güvenlik ve **çevre** sorunlarını çözebilecek, etkili ve uygulanabilir **projeler** geliştirmelidir.

3- DEMOKRATİK ve KATILIMCI EKONOMİ

a- Piyasa Ekonomisi

Türkiye ekonomisi, de-

mokratik ve katılımcı bir sisteme kapalı olduğu için; işsizlik, yüksek enflasyon, pahalılık gibi sorunların çözümü kavuşturulmamasının altında yatan en önemli neden, ekonominin geniş halk yığınlarının çıkarları doğrultusunda ve onlar tarafından demokratik bir biçimde yönlendirilememesidir.

Türkiye'nin bozuk ekonomik düzeni, mevcut **siyasi partiler** tarafından korunuyor.

Onlar, bu **bozuk ekonomik düzen**'i değiştirmeyi değil, kimi zaman aldıkları bazı önlemlerle onu devam ettirmeyi **tercih** ediyorlar.

Çünkü, bu bozuk ekonomik düzen onların çıkarına işliyor.

Onlar, çalışan kitlelerin, yani; **işçilerin, memurların, üreticilerin, esnaf ve zanaatkarların**, velhasıl, toplumun bütün **zayıf kesimleri** nin geçim olanaklarını, savundukları sistem gereği son derece sınırlı tutmak zorundadırlar.

Mevcut düzenin **bugünkü ekonomik ve siyasi işleyişleri ve yerleşik güç odakları** korundukça, **bugünkü durumun dışında bir gelişmeyi sağlamak da olanaksızdır.**

Öte yandan, **bugünkü bozuk ekonomik sistemi** yönetenler, har vurup, harman savuruyorlar.

Geniş kitlelerin, yaşam ve geçim olanaklarının oldukça daraltılması pahasına sağlanmış bulunan kaynaklar; savrulup, talan ediliyor.

Bunun sonucunda da, **ekonomi tökezliyor, hızla gelişmiyor; teknolojik iyileş-**

meler sağlanamıyor; işsizlik giderek artıyor, sosyal alt yapı ve hizmetleri geliştirilemiyor ve enflasyon kaçınılmaz bir olgu biçimine dönüşüyor; **bugünkü gibi yüksek rakamlara vuruyor.**

Bu bozuk ekonomik düzene neden olan **temel olgu**; yapılan üretimin, yaratılan değer ve oluşturulan kaynakların büyük bir kısmını elde eden güçlerin her birinin, birer etkili politik güç odağı olmalarıdır.

Siyasal ve ekonomik kararlar bu güç odakları tarafından belirlenmektedir.

Sistem; güç odaklarına, toplumun varlıklı kesimlerine açık; zayıf kesimlerine ise, kapalıdır.

Serbest piyasa ekonomisinden söz edilmekte, oysa ki, kaynakların dağılımı ve kullanımı ile ilgili işleyişler, topluma baskı yapan odaklar, **asker-sivil bürokrasi** ve onların güdümünde olan **siyasiler** vasıtasıyla yönlendirilmektedir. Toplum, ekonomik sistemin işleyişinde söz sahibi kılınmamakta, özellikle zayıf kesimler, bu süreçten dışlanmaktadır.

Piyasa ekonomisinin temel kurallarını, **fiat** ve **piyasa** işleyişinin, toplum içinde oluşturulması teşkil etmesine rağmen; bu süreç, **demokratik ve katılımcı** bir şekilde işletilmiyor.

Böylece, özellikle toplumun zayıf kesimleri, **fiat** ve **piyasa** işleyişindeki kararların alınmasında **devredışı** bırakılmış oluyor.

Şu andaki sistemin özü, Piyasa ekonomisi kurallarına ters bir şekilde işletilmekte;

bürokratik ve siyasal karar odaklarını, çıkar etkilenmelerine ve keyfiliklere açık tutabilmektedir.

Bu durum da, ekonomide, **asalak ve yapay sınıfların oluşmasına imkan sağlamaktadır.**

Gelir dağılımındaki denge-sizlik, çalışan halk kesimlerini yıkıma götüren vergi sistemi, çalışma yaşamına ilişkin anti-demokratik yasal düzenlemeler, tüm çalışanların ekonomik yaşama örgütlü katılımının engellenmesi, grevli-toplu sözleşmeli sendikal hakların tüm çalışanları kucaklayabilecek şekilde kullanılamaması da, Türkiye'nin sorunlarından biri olan bugünkü ekonomik tabloya kaynaklık etmektedir.

Serbest diye nitelendirilen piyasa ekonomisi, bugün Türkiye'de uygulanmakta olan biçimiyle, esasında sömürüye, savurganlığa ve talana dayalı bir ekonomik sisteme serbesti tanıyor ve bu ekonomik modele devlet kumanda ediyor.

Elbette, piyasa ekonomisini reddetmiyoruz. Ama, **fiat ve piyasa işleyişleri, bir toplum içinde oluştuğuna göre, oradaki bir dizi demokratik, bürokratik ve siyasal karar odakları da, bu oluşum süreci içerisinde yerini alabilmelidir. Eğer bu odaklar, tüm toplum kesimlerini kucaklayan, onların demokratik katılımını sağlayan eşit ve adil temsil-lerle sürece katılabilirlerse, bir piyasa ekonomisi içinde fiat ve piyasa işleyişi, demokratik ve katılımcı bir anlayışla, ancak o zaman projelendirilebilir.**

Yoksa, bugüne kadar oldu-

ğu gibi belirli çevrelere ve odaklara serbesti tanınır ve hatta gereksiz sübvansiyon ve desteklerle belirli kesimler kayırılarak toplumun sırtına binilirse ve ekonomik yaşamın planlamasıyla ilgili karar ve projelerde toplum dışlanmış olursa, bugünkü gibi, üretici mülkiyet üzerinde, tekelci mülkiyet oluşur, ekonomi asalaklaşır, bir avuç zengin, emekçi kitleleri boğar, gerçek üretici ve yatırımcı fonksiyonlar felç olur. Toplumsal yaşamın her alanı alt-üst hale gelir.

İşte bugün içinde yaşadığımız tablo budur. Ekonomik durum dehşet vericidir. Kitleler feryat ediyor.

Tekeller, serbest piyasa ekonomisinin, fiat ve piyasa işleyişini yöndirebilmektedir. Toplumun tüketici kesimleri ise korumasız durumdadır.

Gerçek bir piyasa ekonomisinin kurallarının işleyebilmesi için; **anti-tekellilik önlemleri ve tüketiciyi koruma kanunları çıkarılmalıdır.**

Diğer yandan ekonomik sistemin sömürü, savurganlık ve talana dayalı işleyişinden dolayı; yeterli özkaynak yaratılamıyor, yaratılan kaynaklar da talan ediliyor.

Kalkınma hızının düşüklüğü, enflasyon, durgunluk, kamu açıkları, dış borçlar, üretim, istihdam, işsizlik, teknolojik gerilik, sosyal altyapının yetersizliği de, yine ekonomik sistemin, **sömürü, savurganlık ve talana dayalı işleyişinden kaynaklanmaktadır.**

Ekonomik kararlara **fiat ve piyasa ekonomisi kuralları içerisinde açıklık, önceden-bilinirlik, tutarlılık, nesnellik ve toplumsallık kazandı-**

ılamaması, demokratik, katılımcı ve yönlendirici bir planlamanın yapıp projelendirilememesi ve en önemlisi de demokrasiye geçit verilmemesi, bugün Türkiye'nin temel sorunlarından bir diğeri olan ekonomik sorunun çözümünü de acil hale getirmiştir.

Oysa ki, piyasaya dayalı, rekabete açık, en ileri teknolojileri alabilen ve uygulayan; kendi mantığına uygun yönetim biçimlerini seçen, devlet tarafından güdülmeyen, korumacılığın kısır döngüsünde olmayan bir ekonomi, Türkiye için kaçınılmaz hale gelmiştir.

Üretimi, istihdamı, büyümeyi ve gelişmeyi desteklemeyen verimsiz faaliyetlerin sübvansiyonu ve desteklenmesi, ekonominin tıkanmasına, kendi iç dinamikleriyle kendisini geliştirememesine neden olmuştur.

Devlet bütçesi, gelirlerine göre ayarlanmalı, enflasyonu körükleyen savurganlık ve talana son verilmesini sağlayacak önlemler alınmalıdır. Bu durum, Türkiye ekonomisinin düzene konulabilmesi için alınması gereken öncelikli mali önlemlerden birisidir.

Kayıt dışı bırakılan **vergi-ler, kamu maliyesini çıkmaza sokmakta ve bu nedenle, tüm ödemeler dengesi alt üst olmaktadır.**

Ülkede, **adil bir vergi sistemi'ne acil ihtiyaç var.**

Vergi sistemi oluşturulurken, **Kürt halkının yaşadığı bölge nüfusu, paylarına düşen milli gelir oranı da göz-zetilerek adaletli bir şekilde düzenlenmelidir.**

Ekonomide devletin küçültülmesi, yalnızca ekonomik sistemin daha etkin çalışmasını sağlamakla kalmayacak, siyasetin bir rant dağıtım aracı olmaktan çıkarılması, **siyasal yozlaşma ve çürümenin önlenmesi** açısından da büyük önem taşıyacaktır.

Yeni Türkiye'yi yapılandırma projesi ile, bugünkü bozuk ve iflah olmaz ekonomik sisteme de son verilmeli; gerçek piyasa ekonomisinin kuralları işletilerek toplumsal refah ve barış sağlanmalıdır.

Bu nedenle, demokratik katılımcı piyasa ekonomisi ile, bugün uygulanmakta olan **tekçi, belli varlıklı kesimleri koruyan, asker-sivil bürokrasinin denetiminde olan; soyguncu, savurgan, talancı ve zalim piyasa ekonomisini**, birbirlerine karıştırmamak gerekir.

Yeni Türkiye için, yeni piyasa ekonomisi, yeni demokratik değişim ve dönüşüm politikalarıyla bir uyum içinde ve birarada kullanılmalıdır.

Türkiye Avrupa Topluluğu'na girmeyi ve bu toplulukla Gümrük Birliği'ne girmeyi özlemesine rağmen, bunu gerçekleştirebilecek kanalları bir türlü açamamakta, koruma önlemlerini hızla kaldıracak bir programı devreye koyamamaktadır. Oysa ki, Türkiye'nin en kısa zamanda Avrupa Topluluğu ile **Gümrük Birliği'ne** gitmesi zorunludur.

Yeni Türkiye özlemi, aynı zamanda **Avrupa Topluluğu'na girmeyi ve Gümrük Birliği içinde olmayı** tez elden sağlayabilecek koşulları

da öngörmektedir.

Sağlıklı ve adil bir toplumu yapılandırmak için, sosyal adalet ön şarttır.

Girişim özgürlüğü, serbest rekabet, insan kalitesinin geliştirilmesi; üretimin, bölüşümün ve demokrasinin temelidir. Toplumun her bireyi, ötekilerin insanca yaşamasından sorumludur.

Bu nedenle de, **sağlıklı ve adil bir toplum için, sosyal adalet, zorunlu ve şarttır.**

Piyasa ekonomisi ile, sosyal güvence politikaları birleştirilmelidir.

b- Sosyal Güvence Politikaları:

Bundan dolayıdır ki, toplumun **emekçi katmanlarının ve zayıf kalan kesimlerinin** özel programlarla desteklenmesi gerekir.

Bu destek, onları küçültücü, bağımlılaştırıcı, dopingle ayakta tutan bir destek olmamalı.

Toplumun zayıf kesimleri, öncelikle bilgi ve beceri yönünden geliştirilerek, onların kendi ayakları üzerinde durmaları sağlanmalı.

Çalışanların mesleki örgütleri, demokratik örgütler ve sosyal sigorta sistemi geliştirilip, etkinleştirilmelidir.

Türkiye'de sosyal güvenlik tam bir sorundur. İnsanlar, bugünlerinden ve yarınlarından emin değil.

Sosyal güvenlik, çalışan insanların en temel haklarından biri olmasına rağmen, toplumun büyük bir kesimi bu güvenlikten yoksundur. Sos-

yal güvenlik sistemi, işlevini yerine getirmemektedir. İşlevini yerine getirmeyen sosyal güvenlik sistemleri toplumsal barışın önünde engeldir ve hatta açık bir tehdittir.

Sağlıklı ve adil bir toplum kurmak ve de toplumsal barışı sağlayabilmek için, Yeni Parti, yeni demokratik değişim ve dönüşüm politikaları ışığında, sosyal güvence projelerine de sahip olmalıdır.

Çünkü;

İşsizlik, sağlık ve sosyal güvenlik sorunları, genel olarak toplumu, özel olarak da, çalışma yaşamını her geçen gün daha büyük olumsuzluklara sürüklemektedir.

Toplum, **huzura ve refaha** susamış durumda. İnsanlar bugünlerinden ve yarınlarından emin değil.

"Kendi başının çaresine bak!.."

"Gemisini kurtaran kap-tandır!.." felsefesi, toplumun yaşam tarzı haline getirilmiş; insanlar ve toplum kesimleri arasında **vahşi bir didişme ve kapişma** hız kazanarak, **hak-hukuk ve adaletin** yerini, **orman kanunları** almaya başlamıştır.

Bu **didişme ve kapişma**, bir bütün olarak ülkenin zara-rına olurken, özellikle toplumun **zayıf kesimlerini** de dize getirmiş durumdadır.

Bu gidişata son vererek; **toplumsal dengeleri** kurmak ve **yaygın sosyal güvenlik önlemlerini** hızla yaşama geçirmek gerekmektedir.

Bu nedenle; Avrupa Konseyi üye devletlerinin, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalamış oldukları **insan**

Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Avrupa Sözleşmesi ile 20 Mart 1952'de Paris'te imzalanan **Ek Protokol'de** vurgulanan haklar ve **İLO İlkeleri** de gözönünde bulundurularak;

Hiçbir ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal görüş, ulusal soy ve sosyal köken ayrımı gözetmeksizin, toplumun bütün kesimlerine; **Kürt-Türk, Alevi-Sunni** demeden; bu ülkede yaşayan **etnik ve dinsel** kökenli herkese, **kişisel ve siyasal** hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesiyle birlikte, sosyal haklardan yararlanma hakkının da sağlanması gerekmektedir.

Bu amaçla, kent ve kırsal nüfusun **yaşam düzeyini geliştirmek** ve **sosyal refahı** yükseltmek için uygun kurum, kuruluş ve faaliyetlerle her türlü çabada bulunmak; **ortak çalışma olanaklarını** yaratmak zorunlu hale gelmiştir.

Toplum kesimleri arasında **birlik ve dayanışmanın** sağlanması, ülkede **huzur ve refahın** yaygınlaştırılarak, toplumun **çağdaş uygarlık düzeyine** taşınabilmesi için, **İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin** gerçekleştirilmesi ve süreklilik kazandırılması suretiyle, **sosyal ve ekonomik** gelişmenin sağlanması gözönüne alınarak, **Pazar Ekonomisi ile Sosyal Güvence Politikaları'nın** birleştirilerek uygulanması için gerekli **projeler, öncelikle**, yaşama geçirilmelidir.

Bunun için de, topluma **güvenli ve sağlıklı** çalışma koşulları hazırlanmalıdır.

Güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları, **ileri, modern** top-

lumlar için bir **hak'tır**.

Bu hakkı kullanamayan toplumlar, **geri bırakılmış** toplumlardır.

Özcesi; Türkiye'yi kuşatan çemberi kırmak, onu, **ileri ve uygar** ülkeler düzeyine çıkarmak için; **ÇALIŞMA HAKKI'nı, uluslararası sözleşmeler ve İLO ilkeleri** ışığında düzenlemek, toplumun bütün kesimlerine, benimseterek uygulamak ve bu konuda, bir **toplumsal uzlaşmayı** tezelden sağlamak kaçınılmaz hale gelmiştir.

Yeni bir Türkiye için, Yeni demokratik değişim politikalarını uygulayacak olan **Yeni Parti**, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları hakkının etkin bir biçimde kullanılması, **toplumsal uzlaşmanın ve Çalışma Barışı'nın** sağlanabilmesi için **Çalışma Hakkı'na** ilişkin etkin önlemler almayı hedeflemelidir.

Alınacak olan önlemleri şu ana başlıklar altında sıralayabiliriz:

-Herkesin, özgürce edinebileceği bir işle **yaşamını sağlama fırsatı** olmalıdır.

-Tüm çalışanların, **adil çalışma** koşullarına sahip olma hakkı vardır.

Bu hak;

a) Verimlilik artışı ve ilgili diğer etkenler izin verdiği ölçüde, **haftalık çalışma süresi'nin** zamanla azaltılmasını öngören makul **günlük ve haftalık** çalışma saatlerini sağlamayı;

b) Ücretli resmi tatil olanağı sağlamayı;

c) En az iki haftalık ücretli yıllık izin sağlamayı;

d) Belirlenen tehlikeli ve

sağlığa zararlı işlerde çalışanlara, **ücretli ek izin** verilmesini veya bunların çalışma saatlerinin azaltılmasını sağlamayı;

e) Elden geldiğince **ülke ya da yörenin** geleneklerine göre, **dinlenme günü** olarak kabul edilen **günler** bağdaştırılmak üzere **haftalık bir dinlenme süresi** sağlamayı **yükümlenmek, yükümlendirilmek** şeklinde kullanılmalıdır.

- Tüm çalışanların, **güvenli ve sağlıklı** çalışma koşullarına sahip olma hakkı vardır.

Bu hakkın kullanılabilmesi için:

1-**Güvenlik ve sağlık** alanlarında **yasal düzenlemeler** yapmak;

2-**Gözetim önlemleri ve etkin izleme yöntemleriyle** bu düzenlemelerin uygulanmasını sağlamak;

3-**İş güvenliği ve sağlığını** geliştirmeyi amaçlayan önlemler konusunda **çalıştıranların ve çalışanların** örgütlerine danışılarak, bu hakkın sağlanmasına ilişkin **koşulları, bir uyum ve uzlaşma** içinde gerçekleştirmek gerekir.

-Tüm çalışanların, kendilerine ve ailelerine insanca bir yaşam düzeyi sağlayabilecek, **adil bir ücret alma hakkı** olmalıdır.

Adil bir ücret hakkı'na etkin bir geçerlilik kazandırabilmek için;

a) Çalışanların kendilerine ve ailelerine **onurlu bir yaşam düzeyi** sağlayabilecek **ücret hakkı'na** sahip olduklarını tanımayı ve bunun güvencesini izah etmeyi;

b) Çalışan erkeklerle, ka-

dinlara, eşit işe-eşit ücret hakkını tanımayı;

c) Çok özel durumlar hariç; çalışanların, fazla çalışma karşılığında zamlı ücret ya da fazla mesai almaya hak sahibi olduklarını kabullenmeyi;

d) Tüm çalışanların işlerine son verilmeden önce, uygun bir bildirim süresi hakkını tanımayı;

e) Ücretlerden ancak, yasalar ya da düzenlemelerle belirlenmiş veya toplu sözleşmeler, ya da hakem kararıyla saptanmış koşullar ve ölçüler içinde kesinti yapılmasına izin verme yükümlülükleri getirilmelidir.

Bu hakların kullanılması, özgürce yapılmış toplu sözleşmeler, yasal ücret saptama usulleri ya da sendikalar, sivil toplum örgütleri ve siyasi partilerin temsilcilerinden oluşan konseyler veya toplumsal koşullarına uygun başka demokratik yollarla saptanır.

-Tüm çalışanlar ve çalıştıranlar, ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak amacıyla ulusal ve uluslararası kuruluşlar düzeyinde örgütlenme özgürlüğüne sahip olmalıdır.

Örgütlenme Hakkı;

a) Çalışanların ve çalıştıranların, ekonomik, sosyal çıkarlarını korumak için yerel, ve uluslararası örgütler kurma ya da bu örgütlere üye olma özgürlüğünü sağlamak veya geliştirmek amacıyla, iç hukuk'un bu özgürlüğü zedelemesini ya da zedeleyici biçimde uygulanmasını önlemeyi amaçlayan biçim ve içerikteki düzenleme-

lerle kullandırılmalıdır.

b) Bu düzenlemelerle sağlanacak olan güvencelerin, güvenlik güçleri için hangi ölçüde uygulanacağı, bir toplumsal uzlaşma ile çıkarılacak olan yasalar veya düzenlemelerle belirlenmeli. Bu güvencelerin, silahlı kuvvetler mensupları'na uygulanmasına ilişkin ilke ile bu kesime hangi düzeyde uygulanacağı da, yine, bu yasalar ya da düzenlemelerle saptanmalıdır.

-Tüm çalışanlar ve çalıştıranlar, toplu pazarlık hakkına sahiptir.

Toplu pazarlık hakkı'nın etkin bir biçimde kullanılabilmesini sağlamak üzere;

a) Çalışanlar ve çalıştıranlar arasında ortak görüşmeleri geliştirmeyi;

b) Gerekli durumlarda, toplu sözleşme yoluyla iş koşullarının düzenlenmesi amacı güdülerek, çalıştıranların ya da çalıştıran örgütlerinin, çalışanların örgütleriyle özgürce görüşmesi yönteminin benimsenmesini;

c) İş uyuşmazlıklarının çözümü için uygun uzlaştırma ve isteğe bağlı hakem sisteminin kurulmasını ve işletilmesini etkinleştirmeyi çalışma barışını sağlamak için önemli bir hedef sayarak;

Çıkar uyuşmazlığı durumlarında çalışanların ve çalıştıranların, bir önceki toplu sözleşmelerden doğabilecek yükümlülükler saklı kalmak üzere, grev hakkı dahil, her türlü ortak hareket hakkı'nın tanınması ve bu hakların etkin bir şekilde kullanılmasını da, toplumsal uzlaşma ve barışın sağlanmasında ek-

siksiz önemli bir araç ve vazgeçilmez bir demokratik yöntem olarak görür.

-Tüm çalışan kadınlar gerek analık durumunda, gerekse öteki durumlarda, çalışırken özel korunma hakkına sahiptirler.

Tüm çalışan kadınların, korunma hakkı'nın en iyi biçimde sağlanabilmesi için;

a) Kadınlara, doğumdan önce ve sonra, ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlik yardımı ya da kamu kaynaklarından yararlandırma yoluyla toplam en az 12 haftalık izin sağlamayı;

b) Çalıştıranın, bir kadına doğum izni sırasında işten çıkarma bildiriminde bulunmasına ya da doğum nedeniyle izinli olduğu sırada süresi sona erecek bir bildirimde bulunmasını yasadışı saymayı;

c) Emzirme döneminde analara, bu amaçla yeterli bir süre işe ara verme hakkı sağlamayı;

d) Endüstride çalışan kadınların gece işlerinde çalışmasını düzenlemeyi ve çalışan kadınların yeraltı madenlerinde ve gereğinde tehlikeli, sağlığa aykırı ya da ağır niteliği nedeniyle uygun düşmeyen tüm öteki işlerde çalışmalarını yasaklamayı, sağlıklı ve modern bir toplum yaratmak için öncelikli görevlerinden biri saymalıdır.

- Çocuklar ve gençler, uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkına sahiptirler.

Çocukların ve gençlerin korunma hakkının gereği gibi kullanılmasını sağlayabil-

mek amacıyla;

a) Çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu dışında, en düşük çalışma yaşının en az 15 olmasını sağlamayı;

b) Henüz zorunlu öğrenim çağında olanların, eğitimlerinden tam anlamıyla yararlanmalarını engelleyebilecek işlerde çalışmamalarını düzenlemeyi;

c) 16 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmelerini ve mesleki eğitim gereksinimlerini olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde sınırlandırılmasını;

d) Genç çalışanlara ve çıraklara, adil bir ücret ve diğer uygun ödeneklerden yararlanma hakkı tanımayı;

e) Gençlerin, çalıştıranların izniyle normal çalıştırma saatlerinde mesleki eğitimde geçirdikleri sürenin, günlük çalışma süresinden saymayı sağlamayı;

f) 18 yaşın altındaki çalışan kişilere, yılda en az üç haftalık ücretli izin hakkını tanımayı;

g) 18 yaşın altındaki çalışan kişilere düzenli sağlık kontrolü sağlamayı;

h) Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan ya da dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta olmak üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı, özel olarak korunmalarını sağlamayı yükümlenmek, çocukların ve gençlerin bugünden, yarına, ülkenin kalkınması ve ilerlemesinde oynayabilecekleri rolü etkinleştirecektir.

- Herkes, mesleki eğitim için uygun olanaklar hakkına sahiptir.

Mesleğe yönelme hakkının, etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere, gerektiğinde, özürhüleri dahil herkes, niteliklerine ve bu niteliklerin iş bulma olanaklarıyla ilişkisine göre işini seçme ve mesleğini geliştirmesine ilişkin sorunlarını çözmek üzere yardımcı olacak bir hizmet vermeyi veya geliştirmeyi ve bu yardımın, okul çocukları dahil gençler ve yetişkinler için ücretsiz yapılmasını sağlamayı sağlıklı ve modern bir toplumu oluşturma sürecinin önde gelen görevleri saymak gerekir.

Bu nedenle, mesleki eğitim hakkı'nın da, etkin bir şekilde kullanılması şarttır.

Bu amaçla;

a) Gerektiğinde, özürhüleri dahil herkese, çalıştıran ve çalışanların örgütlerine danışılarak, teknik ve mesleki eğitim olanağı sağlamayı ya da geliştirmeyi ve sadece kişisel yeteneğe dayalı olmak üzere, yüksek teknik eğitim, ve üniversite öğrenimi görme kolaylıkları sağlamak;

b) Kız ve erkek tüm gençlerin çeşitli işlerde çalıştıkları sırada, eğitilmeleri için çıraklık sistemi ile diğer sistemli düzenlemeleri sağlamayı veya geliştirmeyi;

c) Gerektiğinde, çalışan yetişkinler için yeterli ve kolayca ulaşılabilir eğitim olanaklarıyla,

Teknolojik gelişmelerin veya yeni çalıştırma eğitimlerinin sonucu olarak, çalışan yetişkinlerin duyduğu eğitim gereksinimlerini kar-

şılayabilmek için özel kolaylıklar sağlamayı ve geliştirmeyi;

d) Tüm harç ve giderlerinin azaltılması veya kaldırılması, uygun durumlarda mali yardım yapılması,

İşçinin, işi sırasında, işverenin isteği üzerine gördüğü ek eğitimde harcanan zamanın, normal çalışma süresi'nden sayılması;

e) Yeterli denetim yoluyla, işçi ve işveren kuruluşlarına danışılarak çıraklık ve gençlerin eğitimiyle ilgili olarak yapılan diğer düzenlemelerin etkinliğini ve genel olarak genç işçilerin yeterli bir şekilde korunmalarının sağlanması gibi uygun önlemlerle sağlanan olanakların, tam kullanılması özen-dirilmelidir.

- Herkes, ulaşılabilir en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılan her türlü önlemlerden yararlanma hakkına sahiptir.

Sağlığın korunması hakkının etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak üzere, ya doğrudan veya kamusal ya da özel örgütlerle işbirliği içinde, diğer önlemlerin yanısıra;

a) Sağlığın bozulmasına yolaçan nedenleri ortadan kaldırmak;

b) Sağlığı geliştirmek ve sağlık konularında kişisel sorumluluğu artırmak üzere eğitim ve dayanışma kolaylıkları sağlamak;

c) Salgın hastalıklarda yerleşik, bölgesel ve başka hastalıkları olabildiğince önlemek üzere tasarlanmış uygun önlemleri toplumun hizmetine sunmak, artık, toplu-

mun yakıcı özlemi haline gelmiştir.

Sağlık sorunu, koruyucu sağlık önlemleri başta olmak üzere, **ilaç, doktor, ebe ve hemşire'den** tutun da, **sağlık ocağı, dispanser ve hastane'ye** kadar uzanan ihtiyaçlar zincirinin bütün halkalarında kendisini büyük bir zorunluluk olarak dayatmış durumda.

Bu nedenle, **Sağlık ve Sosyal Yardım Hakkı'nın** bütün toplumu kucaklayabilecek bir etkinlikte ve **yaygın** bir şekilde topluma kullandırılabilmesi için;

a) **Yeterli olanağı** bulamayan ve kendi çabasıyla ya da **başka kaynaklardan**, özellikle bir **sosyal güvenlik sisteminden** yararlanarak böyle bir olanak sağlayamayan **herkese**, yeterli yardımı sağlamayı ve **hastalık** halinde bunun gerektirdiği **bakımı** sağlamayı;

b) Böyle bir yardım görenlerin, bu nedenle, **siyasal ve sosyal haklarının baskı** altına alınmasını önlemeyi;

c) Herkesin **kişisel** veya **ailevi** yoksunluklar halini önlemek, gidermek, ya da hafifletmek için gerekebilecek önerilerle **kişisel yardımları**, uygun **kamusal** veya **özel hizmetler** eliyle alabilmelerini sağlamayı;

d) 1953 yılında **Paris'te** imzalanmış olan **Sosyal ve Tıbbi Yardım Avrupa Sözleşmesi** ile üstlenilen yükümlüklerin eksiksiz uygulanabilmesi için yeterli çaba gösterilmelidir.

- **Sosyal güvenlik** hakkını etkin bir şekilde kullanamayan toplumlar, bugünlerini

mutsuz ve karamsar yaşarken, yarınlarından **umutlarını** keserler.

Çağdaş normlara göre, tüm çalışanlar ve geçimini sağladıkları kişiler, **sosyal güvenlik** hakkına sahiptirler.

Yeni Türkiye'yi, bu **normlara** yükseltebilmek için;

a) **Kendi olanaklarıyla işleyen, kendi ayakları üzerinde durabilen**, ikide bir, **ödenek** sıkıntısı nedeniyle, **sosyal güvenlik** kurumlarından yararlananları, **yüzüstü bırakmayan**, **sosyal güvenlik haklarının, kesintiye uğramadan ve aksamadan yürütülebildiği bir Sosyal Güvenlik Sistemi'ni** ve **sigortacılığı** oluşturmak, kurumsallaştırıp geliştirmek;

b) **Sosyal Güvenlik Sistemi'ni** ve **sigortacılığı** korumak ve giderek daha yüksek bir düzeye çıkarmaya çalışmak;

c) **Sigorta ve çalışma sürelerinin birleştirilmesi yoluyla**, **sosyal güvenlik haklarının eksiksiz** bir şekilde uluslararası çalışma standartları ile **uyumlu** hale getirmek;

d) **Yeni Türkiye toplumu**nu, kısa sürede **işsizlik Sigortası'ndan** yararlanabilecek düzeye ulaştırmak; **pazar ekonomisini, Sosyal Güvence Politikaları** ile birlikte uygulamayı amaçlayan **yeni demokratik değişim partisi'nin hedefi** olmalıdır.

Yeni demokratik değişim politikaları'yla yönetilen **yeni Türkiye'de**, herkes, **sosyal refah** hizmetlerinden **yararlanma hakkına** sahip olmalıdır.

Sosyal refah hizmetlerin-

den yeterince yararlanma hakkının kullanabilmesi için;

a) **Sosyal hizmet yöntemlerinden** yararlanarak, toplumda gerek **bireylerin**, gerekse **grupların refah ve gelişmelerine** ve **sosyal çevreye uymalarına** katkıda bulunacak hizmetleri geliştirmeyi ya da sağlamayı;

b) **Bireylerin ve gönüllü veya benzeri örgütlerin** bu tür hizmetlerin sürdürülmesine katılmalarını özendirmeyi de yönlendirmek ve yönetmek elzemdir.

- **Yeni Türkiye'de özürli kimseler**, özürlerinin **nedeni ve niteliği** ne olursa olsun, **mesleki eğitim, rehabilitasyon ve topluma yeniden uyum sağlama** hakkına sahip olacaktır.

Bunların sağlanabilmesi için;

a) **Gereğinde, kamusal ya da özel uzmanlık kuruluşları dahil, eğitim olanaklarının sağlanabilmesi için yeterli önlemlerin alınması;**

b) **Özürlüleri işe yerleştirmek için, uzmanlaşmış iş bulma hizmetleri ve korunmalı çalışma olanakları** gibi yeterli önlemlerin alınması ve **çalıştıranların, özürli, işe kabul etmelerini** özendirerek, bu hakların **güvence altına alınmasını** sağlayabilecek **kuralların konulması** gereklidir.

Bu önlemlerin alınması, ayrıca toplumun **zayıf kesimlerini mutlu ve müreffeh** kılarak, **toplumsal dengelerin kurulmasına** hizmet edecek olan **uzlaşmayı** ve **sosyal barışı** pekiştirecektir.

- **Yeni Türkiye toplumunun temel birimi olan ailenin,**

tam gelişmesi için gerekli koşulları sağlamak üzere; **sosyal yardımlar ve aile yardımları, mali düzenlemeler, konut sağlama, yeni evlere yardım ve diğer yöntemlerle, aile yaşamının ekonomik, hukuk ve sosyal bakımdan korunmasına ve geliştirilmeyi önemsemesine de önemle eğilmek gerekmektedir.**

- **Çalışan Göçmenlerin ve Ailelerinin Korunma ve Yardım Hakkı,** uluslararası sözleşmelerle hüküm altına alınan ve imzacı taraflara yüklenilen **yükümlülükler** ölçüsünde **eksiksiz** olarak yerine getirilmelidir.

- **Yeni bir Türkiye için, yeni politikaları'nı uygulayacak olan yeni parti,** daha geniş bir büyüme, değişim ve de dönüşüm süreci içinde ekonomik ve toplumsal kalkınmanın birbirine bağlılığını gözardı etmemelidir. Aynı zamanda, kalkınmanın, tüm toplumsal yönlerinin her aşamasını hesaba katarak, **ekonomik ve sosyal yönden bütünleşmiş bir kalkınma stratejisinin** önemini bilerek bu **stratejiye uygun politikaları** hayata geçirmeyi hedeflemelidir.

Silahlanmaya ayrılan, çatışma ve yıkımlarla boşa harcanan kaynakların, sosyal güvenlik, barış ve toplumsal gelişme işlerine ayrılması için alınması gereken siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel önlemler için yoğun çaba harcamak, büyük ve demokratik uzlaşmayı sağlamak için mutlaka gereklidir.

Toplumsal gelişme ve kalkınma, toplumun tüm üyelerinin maddi ve manevi ya-

şam standardını sürekli yükseltmeyi amaçlar.

Bu amaca ulaşabilmek için;

a) **Yeni Türkiye'nin, gelişmiş ülkelerin bilimsel ve teknolojik düzeyine ulaştırılması,**

b) **Yeni Türkiye toplumunun bilimsel, teknolojik ve maddi gelişmesi ile düşünsel, manevi, kültürel ve ahlaki ilerlemesi arasında uyumlu bir dengenin kurulması;**

c) **İnsan çevresinin korunması ve iyileştirilmesi;**

d) **Tam demokratik sendika özgürlüğünün; toplu pazarlık ve grev hakkı dahil tüm işçilere örgütlenme özgürlüğünün sağlanması; çalışanlara, başka örgütler oluşturma hakkının tanınması; sendikaların, ekonomik ve toplumsal kalkınmaya daha geniş ölçüde katılmaları; tüm sendika üyelerinin çıkarlarını ilgilendiren ekonomik ve toplumsal konuların karara bağlanmasında etkin katılımlarının sağlanması;**

e) Uygun teknolojik ve sosyal önlemlerle işçiler için **sağlık ve güvenlik** koşullarının iyileştirilmesi ve **çalışma süresinin sınırlandırılması** dahil, bu önlemlerin uygulanması için, **maddi ön koşulların** hazırlanması;

f) Uyumlu çalışma ilişkilerinin geliştirilmesi için uygun önlemlerin benimsenmesi;

g) **Toplumsal kalkınma ve toplu kalkınma plan ve politikaları için, gerekli yönetsel, uygulamalı, mesleki ve teknik personel dahil olmak üzere, tüm kadroların yetiştirilmesi için sivil toplum örgütlerinin de katılı-**

myla toplumsal uzlaşmanın sağlanması ve seferber edilmesi;

h) **Genel eğitim düzeyinin yükseltilmesi, bilgi edinme araçlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ve bunların, tüm halkın sürekli eğitilmesi ve toplumsal kalkınma etkinliklerine katılımını özendirme yönünde akılcı ve tam olarak kullanılması, boş zamanların, özellikle çocukların ve gençlerin boş zamanlarının yapıcı bir şekilde kullanılması;**

i) **Beyin Göçü'nü önlemek ve olumsuz etkilerinin önünü almak için ulusal ve uluslararası politika ve önlemlerin saptanması konularına ciddiyeyle eğilmek zorunlu hale gelmiştir.**

- **Yeni demokratik değişim partisi** Türkiye'de tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumunun mekanizmalarının **eş zamanda** işlediğini saptayarak, ülkede **toprağın ve emeğin düşük** kullanımının büyük kayıplara vardığını ve **tarım işçilerinin** çıkarlarını korumak ve geliştirmek gücünde, özgür ve kalıcı örgütler kurabilmeleri için her türlü özendirmenin yapılmasına, ekonomik ve toplumsal kalkınmaya etkin katkılarının sağlanmasına zorunluluk bulunduğunu kavrayarak, bu yönde etkin politikalar oluşturup uygulayabilmelidir.

Tarım alanında da, yeni demokratik değişim programına hizmet edebilecek yapılmasını, **adil ve gerçekçi** yeni düzenlemelerin, **tarım işçilerinin** çalışma ve yaşam koşullarının geliştirilmesinde temel etken olduğunu ve buna bağlı olarak, **tarım toplumuna ilişkin sosyal güven-**

lik önlemlerinin ivedilikle alınması gerektiğini, tarım işçileri örgütleriyle birlikte diğer sivil toplum örgütlerinin ve siyasi partilerin, bu gibi reform kararlarının alınması ve uygulanmasında etkin işbirliği ve katılımının sağlanması gerektiğinin hiçbir zaman unutulmaması ve bu önlemlerin alınması için gerekli duyarlılık ve özenin gösterilmesi ihmal edilmemelidir. Tarım alanlarındaki sorunların ivedilikle çözülerek, bu alandaki düzenlemelerin yapılması; tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumunun eş zamanda işleyen mekanizmalarının yaratıldığı, kısır döngü'den de bir an önce çıkılabilmesine katkı sağlayacaktır.

C- BARIŞCI ve EŞİTLİKÇİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Yeni parti, uluslararası planda silahsızlanmayı ve barışı, bölgesel sorunlara ortaklaşa çabalarla adil çözümler bulunmasını, ulusların kendi kaderlerini özgürce belirleme hakkının gerçek anlamda hayata geçirilmesini, insan haklarının ve demokrasinin geçerlilik kazanmasını, doğal dengenin bozulmasının önüne geçilmesini, geri kalmış ülkelerin ağır borç yükünden kurtulmasını ve bu ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden gelişmesini, açlık ve kuraklık sorununa çare bulunmasını, tüm ülkelerde sosyal hakların genişlemesi ve geçerlilik kazanmasını savunmalı; bu sorunların çözümü için ve militarizme, faşizme, ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına

karşı insanlığın işbirliğini ve ortak mücadelesini sağlayacak etkin kurumlar oluşturulması için de çaba harcamalıdır.

Uluslararası ilişkilerde, genel silahsızlanma ve barış girişimlerine paralel olarak bölgesel savaşların sona erdirilmesi ve nedenlerinin ortadan kaldırılması, adil bir dünya ekonomik sisteminin kurulması amaçlanmalıdır. Karşılıklı yararları ve ulusal hak eşitliğini esas alan ilişkiler geliştirilmelidir. Halkların kendi kaderlerini özgürce belirleyebilmeleri kabul edilmeli ve desteklenmelidir.

Avrupa Topluluğu'na tam üyelik ve Gümrük Birliği, öncelikli hedef olmalı.

Dünya barışını sağlamak ve halkların yaşam düzeyini yükseltmek için askeri harcamaların indirilmesi gerekir. İnsanlık için büyük bir tehdit oluşturan nükleer ve kimyasal silahların üretimine asla fırsat verilmemelidir.

Dünyada ve bölgede barış ve güvenliğin sağlanması için çalışılmalı; savunma harcamalarında indirim yapılmalı ve askerlik hizmeti, zorunlu olmaktan çıkarılmalıdır.

Komşularımızla ilişkilerimiz, bir barış atağı ile düzeltilip geliştirilmeli, sorunlar çözülmeli, Türkiye'nin sınırları komşularıyla didişen sorunlar yumağı olmaksızın çıkartılmalıdır.

Ortadoğu'da silahsızlanmaya gidilmeli; kalıcı bir barış sağlanmalıdır. Ortadoğu'ya barışın gelmesi, ancak halkların serbestçe kendi kaderlerini tayin hakkına kavuşmaları; baskıcı, anti-demokratik

ve totaliter yönetimlerden kurtularak, demokrasiyi yerleştirmeleri ile mümkündür.

NASIL BİR ANLAYIŞ, NASIL BİR PARTİ?... Yeni Demokratik

Değişim Politikaları ve Demokratik Değişim Partisi:

Bu engelleri aşarak, gerici ve tutuculuk güçlerine karşı, onlara güç yetirebilecek, statükocu yönetim anlayışını aşabilecek; ırkçı, faşist uygulamalar ve onun dayanaklarıyla başa çıkabilecek, değişimin yollarını açabilecek, en geniş güçleri biraraya getirebilecek politikalar üreten, en geniş kesimleri gözetten, safları birleştiren, yığinsal ve kitlesel bir harekete büyük bir ihtiyaç vardır.

Bu hareket, çağdaş demokrasinin güvencesi olabilecek önlemlerin alınabilmesinde önemli görevler üstlenilecektir.

Türkiye'nin büyük değişim ve yeniden yapılanma potansiyelini seferber etmek, bunu temiz siyaset anlayışı ve yeni politik kültürle yönetebilecek ve büyük projeyi dünya gerçekleriyle uyumlu hale getirebilecek; çoğunluk kadar, azınlık hak ve istemlerine de önem veren; çoğunluğun, azınlığı ezmesine karşı duran, bütün girişimleri yeni yönetim tarzına yansıtan; esnek yönetimi öngören, yerel inisiyatiflerin önünü açan, beceri ve yaratıcılık merkezleri ile takım çalışmasını öne çıkaran, hiyerarşik, komutla yönetilen bir yapılanmanın yerine, demokratik, çoğulcu ve katılımcı yapılanmayı gerçek-

leştirmeyi amaçlayan pırıl pırıl yeni hareketi; çağdaş bir parti olarak örgütleyip Türkiye'nin hizmetine hızla sokmak gerekiyor.

Bu da, ancak yeni sol politikalarla gerçekleştirilebilir.

Bu anlayış, eski sol anlayıştan çok farklı olmalıdır.

Çünkü; eski sol anlayış, artık zaman tüneline kalmış durumda. Eskiye tutsak olmadan, yeni bir anlayışla, bugünü yönetmeye ve geleceği yönlendirmeye aday olmak gerekir.

Yeni partinin anlayışı demokratik bir anlayış olmalı; çoğulculuğu ve katılımcılığı ilke edinmelidir. Halkın oyunu ve seçimleri güvence saymalı; iktidarı amaçlamalı, ama aynı zamanda muhalefeti de, iktidarda olmak kadar önemli bir siyasi görev olarak algılamalıdır.

Yeni partinin siyasi yelpazedeki yeri sol'da olmalı; ama, CHP, SHP ve DSP gibi partilere hiç mi hiç benzememeli, onlardan çok farklı olmalıdır.

Çünkü; şimdiki CHP, SHP ve DSP gibi partilerin kökleri, İttihat ve Terakki'ye dayanmakta ve eski CHP geleneğini temsil etmektedirler.

Bu partiler, kendilerini sol partiler olarak nitelermelerine rağmen, şimdiye kadar resmi devlet anlayışı ile çalışmış partiler olarak bilinmektedirler.

Onlar; devletçi'dirler ve bir ordu ideolojisi olan Kemalizm'e sıkı sıkıya bağlıdır. Asker-sivil bürokrasiye dayandıkları için, toplumun zayıf kesimlerinin ve emekçilerin sözcülüğünü yapama-

mişlar, tam tersine, sağ liberal ve muhafazakar partilerle bir olarak bugünkü gibi, toplumun zayıf kesimlerini her zaman ezmişlerdir.

Kendilerini solcu diye nitelleyen CHP kökenli partiler; üstelik büyük ve demokratik uzlaşma'yı sağlayabilecek olan yeni demokratik değişim ve dönüşüm politikalarının ayakbağı durumunda dırlar.

Onların geçmişte halkımızın inançlarına, giyimlerine, kuşamlarına, örf ve adetlerine bile müdahale ettiklerini, insanlarımızın yaşamlarını kararttıkları çok iyi bilinmektedir.

Yeni parti, bu tür partilerin, onların, toplumun zayıf kesimlerini, emekçileri ve mazlum insanları ezen politikalarına alternatif olabilmek için, yeni bir anlayışla sahneye çıkmak ve geniş halk yığınlarına dayanarak, yeni Türkiye'yi, yeniden yapılan-dırma görevini üstlenerek, onu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmayı amaçlamalıdır.

Böylesine çağdaş bir parti, Türkiye'deki demokrasi güçlerinin yanısıra, bölgedeki ve dünyadaki demokratik güçlerle de dayanışmayı ihmal etmeyecek; barış, yu-muşama ve silahsızlanma sürecine katkıda bulunacak, ülkenin dış politikasını, uzun, orta ve kısa vadeli hedeflere göre yönetebilecek, Türkiye'yi, ileri dünya ile birleştirebilecek bir siyaseti esas almalıdır.

Çağdaş, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi özleminin önündeki engelleri aşarak, Türkiye'de çağdaş bir de-

mokrasinin kurulması, yerleşmesi ve yaygınlaşması için gerekli koşulların hazırlanabilmesi ancak demokrasiden yana olan yığınların özlem ve isteklerini yansıtan, bu güçleri en geniş bir biçimde bağrında toplayan ve demokrasi idealine ödünsüz biçimde bağlı, güçlü bir kitlesel siyasal parti ile gerçekleştirilebilir.

Özgürlük, demokrasi ve değişim mücadelesinde, kısa yoldan sonuç alabilmek için her türlü demokratik yol ve yöntemi, eksiksiz bir biçimde kullanması gereken böyle bir kitle partisinin yığinsal destek sağlayabilmesi, partinin, Türkiye'ye demokrasi, Kürt halkına özgürlük getirmek için öngördüğü çağdaş demokrasinin ve değişimin hedeflerini belirleyen asgari bir programa sahip olmasıyla mümkündür.

Bu olanak, yeni bir anlayış, yeni politikalar ve pırıl pırıl, temiz bir siyasetle sağlanabilir.

Bunun sağlanabilmesi için, yeni bir partinin oluşturulabilmesi, onun ilkelerinin ve programının saptanabilmesi için özgürlük, demokrasi ve değişimden yana olan herkesin, bu sürece katılması, katkı sağlaması acil görev haline gelmiştir.

Bu anlayışla beraber olmak, katılımcı, çoğulcu, yığinsal ve kitlesel bir dalga yaratabilmek umuduyla el-ele verelim.

Türkiye'deki tarihi değişimi, dönüşümü ve yeniden yapılanmayı gerçekleştirebilmek için görev başına!

Yunanlılar'la Karduhiler'in tarihte ilk karşılaşması

Cemil TURAN

Tarihini kan ve mücadelelerle yazmış bir toplum var, haritaya "sığmayan" bu toplum; tarihi **Kürt Halkı** ya da; "**Kıru Anavasis**" adlı kitabında **Ksenofon**'un deyişi ile **Karduhiler**'dir

i.Ö 401'de yapılan **Kunaksa**(Babil'in 500 stadyum kuzeyinde) savaşlarından sonra haince öldürülen Yunanlı komutanların yerine seçilen **Ksenofon**, Lakedemonyalı **Hırsifos** ile "**Mirius**"ları Asya içlerinden Ermenistan ve Kürt dağlarını aşarak boğaza yerleştirmek istiyordu.

Burada askerler, onlara verilen talimatları yerine getirmekle uğraşıyorlardı. Komutanlar ise, yeni görüşmelerde bulunuyordu, tutukladıkları esirleri biraraya toplayarak, büyük bir dikkatle sorguya çekip çevre ülkeler ve oraya varılabilecek yollar hakkında bilgi edinmeye çalışıyorlardı.

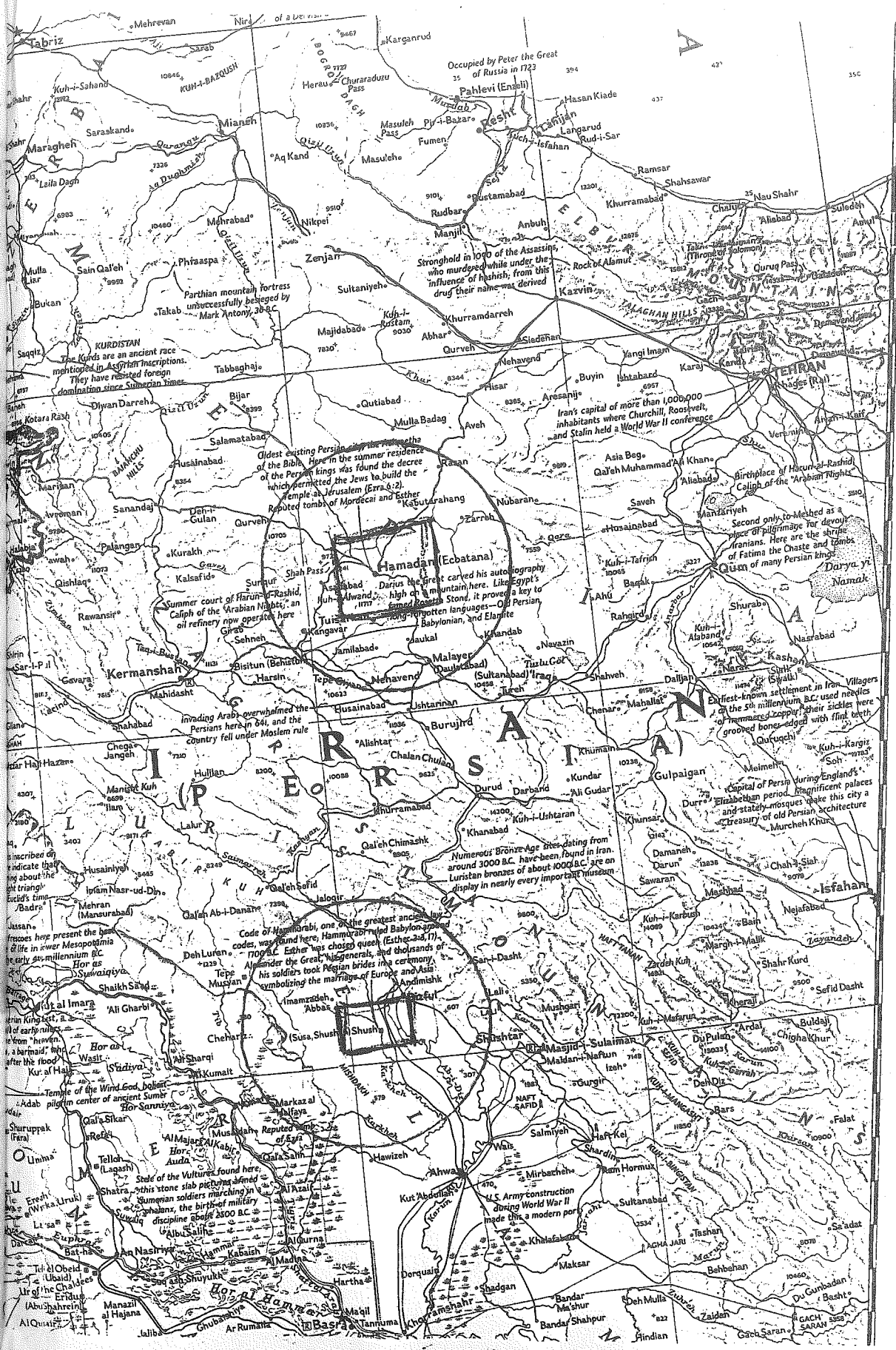
Esirler, Güneye giden yolun Babil ve Midya'ya(yani geldikleri yere) vardığını, Doğu'da yaz ve bahar mevsimlerinde Kral'ın geçtiği **Susa**(Shush) ve **Ekvatana**(Hamadan)'nın bulunduğunu, Batı'da nehir yolu takip edilirse, **Lidya** ve **İonya**'ya ulaşıldığını, Kuzeye doğru ise, sıradağlar arasındaki yolun sonunda **Karduhiler**'in ülkesinin bulunduğunu söylüyorlardı.

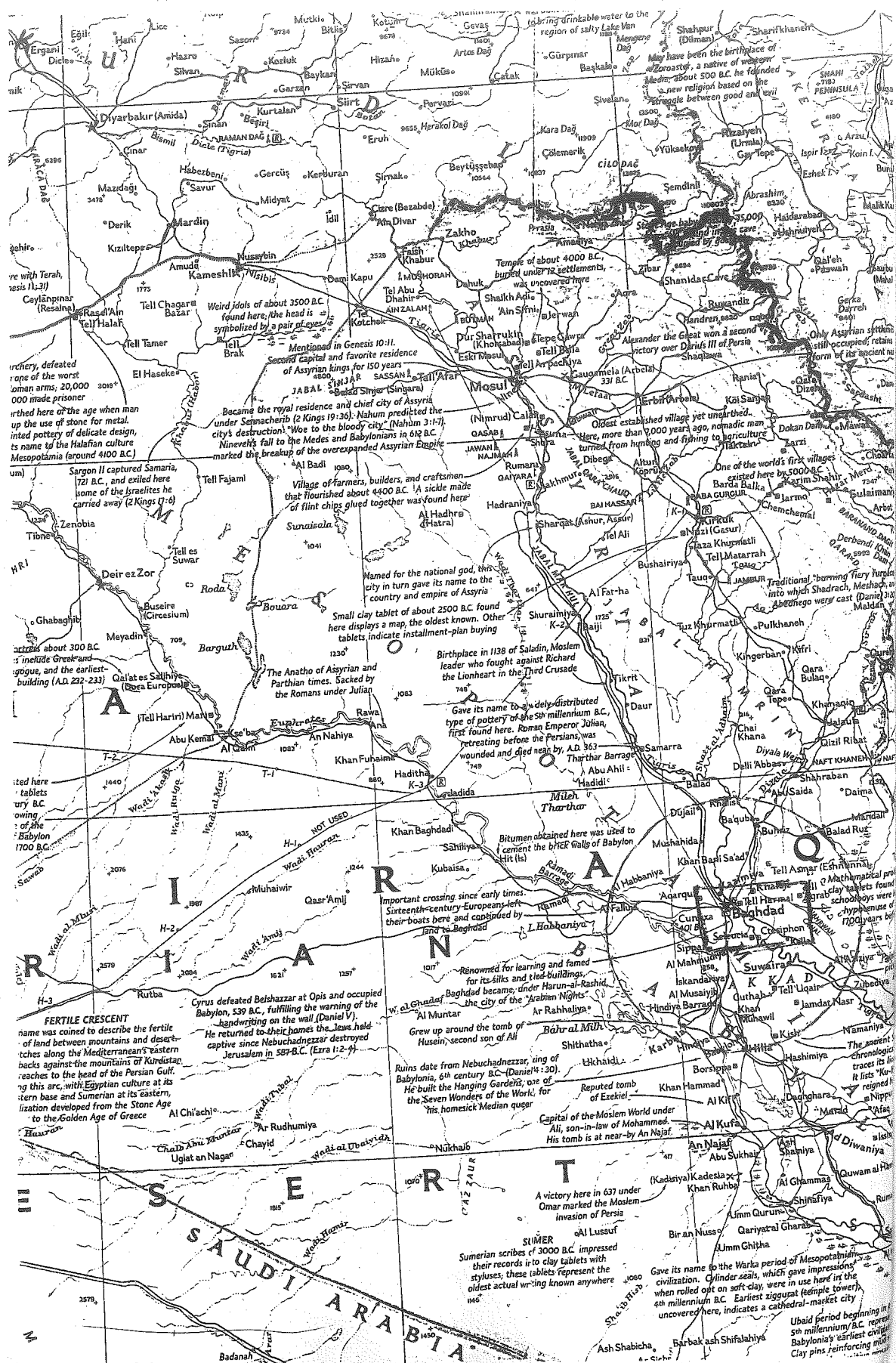
Esirler **Karduhili**'leri, dağlar arasında ya-

şayan savaş sevdalısı, Kral'a bile boyun eğmeyen bir toplum olarak tanımlıyorlardı. Anlatıklarına göre bir zamanlar, Kral'ın 120 bir kişilik ordusu, **Karduhili**'lere saldırmış, ancak çok kötü yol şartları yüzünden, o askerler bir daha geri dönmemişler. Ovada kamp kurmuş olan askerlerin komutanı, en sonunda **Karduhili**'lerle bir barış antlaşması yapmış, ancak bu arada, askerlerin bir kısmı evlenmiş ve **Karduhili**'ler tarafından asimile edilmişti.

Komutanlar, yol bilen tutukluların anlattıklarından sonra, hangi yolu takip edecekleri konusunda hiçbir açıklık getirmeden sessizce oradan uzaklaştılar. Edindikleri bu bilgiler sonucunda, istedikleri yere varmak için sıradağlar arasından gidip, **Karduhili**'lerin ülkesinden geçmek gerektiğine karar verdiler. Bu ülkeyi geçtiklerinde, ünlü Ermenistan'a varabileceklerdi, Ermenistan'ı istila etmek isteyen **Orandos**'un çoktan orada olacağını tahmin ediyorlardı.

Ermenistan'a geçtikten sonra ise, yol şartlarının iyi olduğunu bilen komutanlar, boğaza varmak için oradan istedikleri yolu seçebileceklerini düşünüyorlardı. Böylece, tanrılara kurbanlar kesmeye ve hareket günü için onlardan işaret beklemeye koyuldular. Çünkü, savaşçıların daha erken davranıp onlardan önce tepelere tırmanmalarından korkuyorlardı. Yemek yenildikten sonra herkese, eşyalarını top-

layıp harekete hazır bir şekilde dinlenmeye çekilmesini emrettiler.

Dicle nehrine vardıklarında, yol bir noktadan sonra bitiyordu, bu durum, Yunanlı komutanlara hemen **Karduhili**'lerin ülkesine geçmekten başka bir seçenek tanıımıyordu. Bir an önce tepeleri ele geçirmek ve ülke halkına neye uğradığını anlama fırsatı vermemek için, saldırı büyük bir dikkatle yapıldı. Ordunun başında bulunan komutan **Hirisifos** şehrin giriş kapısında durdu.

Şaşkınlık içindeki **Karduhili**'ler evlerini terk ederek, kadın ve çocukları ile dağlara kaçmaya başladılar. Evlerde bulunan erzak ve bakır eşyaları olduğu gibi bıraktılar. Ancak Yunan ordusu, hiçbirşeye dokunmuyor, **Karduhili**'leri kovalamıyor, böylece kendilerinin de Kral düşmanı olduklarını kanıtlayarak, **Karduhili**'lerin dostluğunu kazanmak istiyorlardı. Yunan ordusu, yalnız rastgele erzak alıyordu, çünkü, orduda yiyecek çok azdı. **Karduhili**'ler, Yunan ordusunun dostane davranışlarına cevap vermiyor, onlara düşman gözü ile bakmaya devam ediyorlardı.

Son Yunanlı askerler ise, tepelerden aşağıya doğru inmeye başladıklarında, bir grup **Karduhili**, onlara taş ve oklarla saldırarak, bir çoğunu öldürdü, bir çoğunu ise yaraladı. Yunan ordusunun çok ani ve hiç beklenmeyen bir anda karşısına çıkması, **Karduhili**'lerin tepki göstermelerine neden oldu.

Eğer **Karduhili**'lerin bir araya toplanıp karıştı koyma fırsatı olsaydı, Yunan ordusunun büyük bir bölümü yok olacaktı. O gece ordu ova da geceledi, **Karduhili**'ler ise, Yunan ordusunu izlemek ve onların yaklaşmasını engellemek için, tırmandıkları dağlarda ateşler yakıp etrafı aydınlık tutmaya çalışıyorlardı.

Yunan ordusu, **Karduhili**'lerin bu sert karıştı koymaları karşısında, bir an önce oradan uzaklaşmak amacıyla, kadın esirleri ve erzak arabalarını terk ederek yola koyuldular.

Üçüncü kitabın birinci bölümü, gönüllü askerlerin önde giderek, stratejik önemi büyük olan bir tepeyi ele geçirip, bunu borazanla geriden gelen askeri taburlara bildirilmesiyle bitiyor. Borazan, geriden gelen askeri taburların dargeçitten ilerlemeleri için işaret verdi, ancak ilerideki bazı tepeleri istila eden **Karduhili**'ler, Yunan ordusunun önüne çıkarak yolunu kesti.

Bunu gören tabur komutanları, askerlerini bir nutuk ile coşturarak, tepelere saldırmalarını emrettiler. Yunan askerleri, savaşçıların etrafını bilinçli olarak sarmıyor, onlara kaçma fırsatı vermek istiyordu. Tepelere tırmandıklarında, barbarlar onları oklarla yaralıyorlardı. Ancak askerler, tepelerin başına vardıklarında, savaşçılar geri dönerek kaçmaya başladılar.

Yunanlılar tepeyi geçtikten sonra, yeni bir tepe karşısına çıktı. Burasını da **Karduhili**'ler istila etmişti. (İlk tepeden kaçanlar buraya gelmişti) Yunanlılar kararlı bir şekilde **Karduhili**'lerin üzerine yürüdüler.

Karduhili'ler ile Yunan ordusu arasındaki savaş büyük bir inatla sürüyor, tepeyi bir **Karduhili**'ler ele geçiriyor, bir Yunan ordusu. Geride bulunan ve başında komutan **Ksenofon**'un bulunduğu askeri taburun yardımı da büyüktü. **Ksenofon** bu savaşta hayatını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kaldı.

Ksenofon, emri altındaki askerlerden gençleri toplayarak, onlarla dağa tırmanırken, diğer askerlere geriden gelen taburları beklemeleri için ovada kamp kurmalarını emretti. Bu ova, Yunanlılar'ın yönetimi altındaydı.

Ksenofon bu talimatları verirken koşan koşan gelen **Argios**, ilk tepede **Kifisodoras** ve **Amikratis**'in öldürüldüğünü, ordunun ise kayadan atlamayı başaramayıp yağma edildiğini haber verdi.

Barbarlar, herkesi öldürdükten sonra **Ksenofon** ve ordusunun bulunduğu tepenin karşısında bulunan bir tepeye tırmandılar. İki dağı bir tünel ayırıyordu. Savaşçılarla barış antlaşması yapmaya karar veren **Ksenofon**, öldürülen askerlerini geri almak istiyordu.

Karduhili'ler, Yunan ordusunun verdiği, bir daha ev ve baskınlarını yakmamak şartı ile, ölü askerleri **Ksenofon**'a teslim etmeyi kabul ettiler. **Ksenofon**, **Karduhili**'lerle anlaştı. Barış müzakereleri sürerken **Ksenofon**, ordusunun hareket etmesi için hazırlıklara başladı. Bu arada **Karduhili**'ler kuvvet topluyordu.

Ovada bulunan Yunan ordusu ile birleşmek için, **Ksenofon**, askerleri ile tepeden inerken, **Karduhili**'ler tepeye saldırdılar ve orayı istila ettiler, Yunanlı askerlere büyük kayalar atmaya başladılar. Kayalardan biri, bir askerin kalçasını kırdı, **Ksenofon**'un yaveri ise korkudan onu terkederek kaçmaya başladı. Olayı gören erbaş **Evrilohos Jousievs** hemen **Kse-**

nofon'un yanına koşarak, kalkanı ile onu düşman taşlarından korumaya çalıştı. Kalkanı siper eden **Ksenofon** ve **Arkas** oradan uzaklaşmayı başardılar ve açık yolda ilerleyen Yunan ordusuna yetiştiler.

Ölüleri Yunan ordusuna iade etme anlaşmasının yanı sıra, **Karduhili**'lerle Yunan ordusu arasında çatışmalar sürüp gidiyordu. **Ksenofon** kitabının ikinci bölümünde, **Karduhili**'lerin savaşma tekniğine karşı duyduğu hayranlığı dile getirerek onları övüyor.

Yunan ordusu, **Karduhili**'lerle yaptığı çatışmalar sırasında, tepeyi her istila edişinde inmek zorunda kalan barbarlar, her seferinde Yunan askerlerine sataşıyordu, onlar hafifti çünkü üzerlerinde bir tek ok ve sapan taşıyorlardı. Yunan askerlerine sataşıp hemen kaçıyorlardı.

Karduhili'lerin yayları 9 Feet (1 Foot= 32 cm olduğuna göre, her Ok'un uzunluğu 2.75 cm'dir) kadardı, okları ise, 9'dan da fazla, ok atarken, yay ipini sol ayakları ile yere kadar geriyorlardı, okları ise o kadar hızlı uçuyordu ki, göğüs zırhlarını delip içine giriyordu.

... Bu günde **Kedritin Deresi**'nin yanında bulunan **Karduhili**'lerin ülkesini Ermenistan'dan ayıran ovada kamp kurdular. Yunanlı askerler mutluydu; bunca süren kanlı savaş ve çatışmalardan sonra, yemyeşil çayırıklar ruhlarına huzur vermişti. Dere, dağlardan "**7 Karduhi bölümesi**" kadar uzaktaydı.

Ordu, yiyecek bulma sevinci ve dinlenmenin verdiği rahatlıkla, geçmiş olayları düşünüyor ve çekmiş olduğu acıları bir bir anımsıyordu. **Karduhili**'lerin ülkesini aşarlarken, koskoca 7 gün boyunca yaptıkları savaşları, yitirdikleri askerleri düşünüyorlardı. Kral **Tisaferrin** bile, Yunan ordusuna bu kadar büyük zarar verememişti. Ordu, bütün acılardan kurtulmanın verdiği rahatlıkla ovada uykuya daldı.

Ancak, Yunan ordusunun serüveni burada bitmeyecekti, tan vaktinde uyandıklarında Ermeni, Mardi ve Heldei ordularını karşılarında gördüler, önlerine yeni bir engel çıkmıştı. Arka tepelerde ise, Yunan ordusuna saldırmak için **Karduhili**'ler kuvvet topluyorlardı. Derede bir geçitin bulunması Yunan ordusunun bir sorununa çözüm getirdi.

Hirisifos, ordusunun bir bölümü ile geçite girerken, **Ksenofon**, atlı düşmanlarının etrafı-

nı sararak, onları büyük bir yenilgiye uğrattı, bunu gören yaya askerler, korkup kaçmaya başladılar. Dere boyu gitmeye başlayan **Ksenofon**'un karşısına, yine **Karduhili**'ler çıktı. Yunan ordusunun zayıf düştüğünün farkında olan **Karduhili**'ler, hemen saldırıya geçtiler. Yunan ordusu, tanrının adını anarak, **Karduhili**'lerin üzerine yürümeye başladı. Bunu beklemeyen **Karduhili**'ler hemen gerilemeye başladılar. Bu noktada, borazanın çalması ile savaşçılar geri giderken, Yunan ordusu da dereye döndü, deredeki geçitten ilerlemeye başlayan ordu, Ermenistan'a girdi.

Vardıkları köyde hem barınmak için evler çoktu, hem de yiyecek boldu. Evlerin etrafı ise, surlarla çevrili idi. Daha sonra Fırat'ı aşan Yunan ordusu, **Tilevoa Deresi**'ne vardı. Dere yolu iyiydi, ayrıca yol boyunca köyler vardı, bura ya Batı Ermenistan adı verilmişti. Yunanlılar, burada kamp kurmak için **Tırivazo** ile anlaşılar, yiyecek burada da boldu.

Olayları abartmadan ve **Ritorik** bir dil kullanmadan anlatan **Ksenofon**, Pontus Denizi'ne varmayı başaran ve **Agisilaos** başta olmak üzere **Filipos'a**, İskender'e örnek olan Yunanlıların zaferini ve Yunanlı'lara **Karduhili**'lerin tarihte ilk karşılaşmalarını böyle anlatıyor.

Not: Bu yazı **Ksenofon**'un "**Kiru Anavasis**" isimli kitabından alınmıştır. Eski Yunanca (Arkea Ellinika-Antik Yunanca) diliyle yazılmış ve daha sonra Avukat **Thanasi Kormalis** tarafından bugünkü Yunanca'ya çevrilmiş, yapının orijinali Atina'daki ulusal kütüphanede bulunmaktadır.

Kunaksa, Babil'in kuzeyinden 500 stadyum uzaklığında bir bölge olarak belirtiliyor. Bir stadyum eski ölçülere göre 600 ayak olarak belirtilmekte ve buna göre **Kunaksa**, Bağdat'ın 40 km uzaklığındadır.

Ekvatana(Hamadan) şehri, **Susa**(Shush) ise şehridir.

Dersim İsyanı'nda Demenanların Silahlı Mücadelesi

Dr. Ali KILIÇ

Buridan 11 yıl önce, 6 Haziran 1983 tarihinde **Meleka Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**, Dersim'de gözlerini hayata yumdu. Onunla birlikte bir silahlı mücadele tarihi, bir insanlık bilgi kaynağı, sonsuz bir insan sevgisi taprağa gömüldü. Meleka Hemedê Mir Zaliyê Silêmani'den bize kalan belgeler, onun Zazaca ses bantları, anılarıdır. Yalnız onu değil, babasını da tanıdım. Babasını defalarca dinledim. Konuştum. Ailesinden 42 kişinin kurşuna dizildiğini, amcası **Aliyê Mir Zaliyê Silêmani**'nin **Seyit Rıza** ile birlikte asıldığını öğrendim. Kardeşlerinden birinin **Sin**'de **Seyit Rıza**'yı savunurken şehit düştüğünü, diğer ikisinin **Koo Sur**'da şehit edildiklerini öğrendim ve ayrıca kurşuna dizilen 42 kişiden, sağ kalan **Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**'nin oğlu **Mıstefa** ile bir söyleşi yaptım. Bütün bunlar objektif gerçeklerdir. İlerde dil tarihçilerine de yararlı olsun diye, çalışmayı kendi anadilimde yaptım. Gerekirse siyasal tarihçilere bilgi oluştursun diye, belgeleri kitap haline getirerek yayınlıyacağım.

Bu yazının amacı, ilkin **Meleka Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**'nin ölümünün 11. yıldönümünde konu ile gili bir açıklama yapmak ve Dersim İsyanı'nda Demenanların verdiği silahlı mücadelenin önemini belirtmektir ve günümüzdeki gerilla mücadelesi ile ortak noktalarını dile getirmektir.

Dersim halkı çok iyi bilir ki, Dersim İsy-

nı'nın liderliği, 14 aşiretten oluşan kolektif bir önderliktir. İlk ayaklanmadan sonra, 8 aşiret teslim olur, ancak 6 aşiret direnir. Birinci yılın sonunda bu aşiretlerden ikisi silahlarını teslim ederler. Dersim'de iki temel direniş hattı var. Birincisi Batı Dersim'de **Seyit Rıza**'nın, **Alişêr**'in önderliğindeki direniş hareketi, ikincisi, Demenanların verdiği silahlı mücadeledir. Birinci kesim hakkında Dr. Nuri Dersimi'nin yazdıklarından göreceli bilgiler öğreniyoruz. Ancak ikinci kesim üzerine yapılmış bir inceleme yok.

Seyit Rıza ile birlikte **Aliyê Mir Zaliyê Silêmani**'nin asıldığını öğrendiğimde, Dersim tarihi üzerine bilgi toplamaya başladım. İsyanıdan sağ kalanlarla söyleşiler yaptım. Bu konuda bir çalışmayı bitirmek üzereyim. Ancak, ilerde Kürt tarihçileri siyasal bir tarih yazacaklar. Belirtmek gerekir ki, Dr. Nuri Dersimi 1927'den itibaren Elazığ'da gözetim altındadır. Dolayısıyla Dr. N. Dersimi Demenanların verdiği silahlı mücadeleyi bütünüyle bilmemektedir. Onun kitabını okuyanlar bu eksikliği göreceklerdir. Bu siyasal tarih biliminin konusudur. Ben tarihçi değilim. Ancak, yaşayan anılara, gerçeklere dayanarak bazı olguları dile getirmek istiyorum.

Burada sadece, bizzat kendisiyle karşılaştığım, devrimci düşüncemin oluşumunda büyük etkisi olan, bu nedenle felsefe doktora çalışmamı kendisine adadığım, Demenanlı büyük savaşçı **Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**, **Mêlêka Hemedê Mir Zaliyê**

Silêmani'nin çocuklarından bahsetmek istiyorum.

Marksizmi öğrenmeden önce, bana devrimci dünya görüşünü veren **Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**'dir. O, halkımızın insanlık sevgisinin bir simgesiydi. Savaşçı olduğu kadar, barışçıydı da. Ancak bu barış, özgür bir Kürdistan'da, özgürce yaşamak için savaşmanın güvencesi olan bir barıştı. O, insanlık düşüncesinin kaynağı, halkı sevmenin kendisiydi. Halkıma olan güvenim, sevgim, inancım, felsefi düşüncemin temeli onun eseridir. Çünkü bilime olan inancım, halka olan inancımdır. Felsefe ve bilim, halkın direnişi, halkın özgürlüğü içindir. Kürt halkı bütün dünya halkları gibi bilge bir halktır. Dersim halkının bilgeliği, erdemin ölçüsüdür. Gelecek çağların bilimi, halkın mücadelesinin eseri olacaktır. Ben sadece halkın bilge düşüncesine bağlı kaldım. Benim için bilimin kaynağı halkın bilgeliğine dayanmak, onda varolanı tarihsel düşünsel perspektiften yorumlamaktır. Bilimin enginliği halkın sevgisidir. Halkın özgürlüğünü, mutluluğunu, sağlığını amaçlamayan siyasal girişimler, bilimsel temelden, tarihsel perspektiften yoksun kalır.

Hemedê Mir Zaliyê Silêmani, Demenan aşiretinin (Silemanu) hanedanlarından. Evi ve mezarı **Hegao Pil**'dedir. Azgu, Bor, Xiloz, Giniyê, Harşiye, Gevrege onun yaşadığı köylere. Dedesi Mir'dir. Ailesinden 42 kişi kurşuna dizildikten sonra, savaş içinde **Ete** adında bir kadınla evlenir. 1986 yılına kadar yaşayan Ete'nin oğlu **Alê Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**, kardeşi **Mir Zaliyê Silêmani Hemed'i**, Demenanların önder gerilla komutanları sayılır. Seyit Rıza ile birlikte asılan **Aliyê Mir Zaliyê Silêmani**, **Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**'nin kardeşidir ve **Mêlêka Mir Zaliyê Silêmani**'nin amcasıdır. İlkın şunu dile getirmek gerekir ki, **Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**'nin ailesinden 42 kişi rehin alınıyor. Ancak, **Hemedê Mir Zaliyê Silêmani** teslim olmuyor. TC, **Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**'nin çocuklarını kurşuna diziyor. İki oğlu, Seyit Rıza'nın savunmasında şehid düşüyor. İçlerinden, sadece oğlu **Mistefa** ile kızı **Meleka** sağ kalıyorlar. Ben bunlardan dördü ile görüştüm.

Demenan aşiretinden **Ciwe Keji**, **İsê Şey Xali**, **Hesê Xalê Gonji**, **Hesenê Mir Zaliyê Silêmani**, Haydaran, Abbasan savaşçılarıyla sıkı bağlar kuran büyük direnişçilerdir. Bizzat **Hemedê Mir Zaliyê Silêmani** önderliğindeki silahlı direniş hareketi, ilkin Türk hakim sınıflarına yöneldi. Silahlı direniş, Harçik suyu üstünde kurulu olan köprü'nün yakılmasıyla başladı. **Paxê Usvu** (Yusufan Pakı) basıldı. Askeri karakol, garnizon ateşe verildi. Düşmanla işbirliği yapanların evleri yakıldı. Bölgeye giren bütün askeri birlikler dağıtıldı. Çoğu öldürüldü. Subayların hepsi halk tarafından asıldı. Yusufanlar için Harçik suyundan ötesi yasak bölge ilan edildi. Geride kalan düşman birlikleri **Mazgirt**'ten öteye kovalandı. O yıl Demenanlar sakin bir kış geçirdiler. Bahar gelince düşman Suranların topraklarına yeniden asker yığdı. **Koyê Arikhê**'yi kuşatma altına aldı. Askeri mevziler kuruldu. Bu stratejik önemden ötürü Gulanlar, (Alanların bir kolu) silahsızlanmayı kabul ettiler. Ancak, Alan aşiretinin lideri **Hesen Ağa**, silahsızlanmayı kabul etmesine rağmen, el altından Gulanlar aracılığıyla Demenanları desteklediği ortaya çıkınca, büyük ailesiyle birlikte yakalandı. **Mazgirt**'e götürülürken hepsi kurşuna dizildi. Bu konuda Silo Qij'in söylediği türkü dillerdedir.

Dê ala bêrê, bêrê min û na hekmetê
Amê mî dime dî cenderme dewletê
Ax Mirê! Mirê! Mirê min û welatî
Nayve Mirê Mira qerqêşûnê Polatî.
Dîna Dîna, çîxaş sîtitmala kıvarê
Çeune ma bar kerde
Şîye Kerte Mazgerdî wuarê
Zalîmu ağır makney saz kerdê
Tern û cenazê ma este tê virarê.

Tüm olumsuz koşullara rağmen, Gulanlardan özellikle **Molla Husen**'in oğlu **Hesenê Pitaliyê Mille Husen**, Demenanlılardan teslim olmayanları barındırdı. Onlara her türlü moral, askeri ve ekonomik desteği verdi ve bu, direnişin sonuna kadar devam etti.

Yine, Abbasan ve Haydaran aşiretleri düşmana teslim oldukları zaman, **Seyit Rı-**

za'ya elçi gönderip, kuzeyden gelen işgal güçleri Zel Dağı'na çıkmadan, teslim olan Haydaran dağlarındaki direnişçilerin boşaltıkları bölgeye gelmelerini öneren **Alê Hemedê Mir Zaliyê Silêmani**'dir. Ancak Seyit Rıza'nın yakalanmasından sonra **Alê Hemedê Mir Zaliyê Silêmani** önderliğindeki silahlı mücadele kararlılıkla devam etti. Onun küçük kardeşleri İsmail ve Hesen'in ortaklaşa yönlendirdikleri silahlı gerilla mücadelesi, yüksek dağlarda, engin ormanlarda düşmana ağır darbeler indirdi.

Düşmanın piyade alaylarını toptan imha eylemi, onların kumandasındaki gerilla birliklerinin eseridir. Onun savaş planını babası bize şöyle anlatıyordu:

"Düşman dört koldan bütün Dersim'i çembere almıştır. Düşmanın stratejik hedefi, ilkin Batı Cephesi'nde ihanetçileri kullanarak, içte çelişkileri derinleştirip kuzey batıdan hava kuvvetleri eşliğinde kuşatma yapıp, güneyden ve doğudan gelen ordu birliklerinin stratejik hedefleri ele geçirmesidir. Onun için düşmanın hedefini şaşırtmak, onu, geçit vermeyen farklı yollara çekip toptan yoketmek için, ilkin Abbasan ve Haydaranların teslim olmamaları, direnmeleri gerekiyordu. Eğer Seyit Rıza **Koyê Xaşkar**'a (Kaçkar Dağı) gelirse, Haydaranlar düşmanın **Koyê Jelê**'ye çıkmalarına olanak vermezler. Kuzey Cephesi ayakta kalırsa, her ne kadar Yusufanlar batıda, topraklarında düşmana karakol kurma olanaklarını verseler de, **Koyê Sor**'daki (Kızıl Dağ) silahlı direniş güçleri düşmana geçit vermeyeceklerdir. Bu direnişi zafere götürecektir. Bu durum devam ederken, Çukur hadanlarından Hesen Ağa ve çocuklarının silahlarını teslim etmelerine rağmen Mazgirt dağlarında kurşuna dizilmeleri üzerine, Alanların tavrı değişmişti. Artık Gulanlarla iyi ilişkiler kurma zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Buna dayanarak, ne yapıp yapıp, düşman güçlerimizi bölmeden, bizim düşmanı etkisiz hale getirmemiz gerekiyordu. Aksi bir durumda, mevcut güçlerle Batı Cephesi'ndeki gerilla birliklerinin bir kısmının kuzeye gitmeleri demekti, bu da Kızıl Dağ'daki savunmayı güç duruma bırakacaktı."

Nitekim, **Koyê Sor**'un (Kızıl Dağ), Demenan topraklarını savunmada Yusufanlar desteğinde gelecek tüm saldırıları hem geri püskürtmek, hem de onları kontrol etmeye yatkın üstün stratejik öneme sahip bir savunma alanı olduğu bilinir. Ne yazık ki, 1938 baharında bu ünlü gerilla kumandanı, doğa koşullarının çetinliği, yağın şiddetli yağmur nedeniyle sarılan **Koyê Sor**'da yer değiştiremedi. **Koyê Sor**'da, gerilla birliğiyle birlikte düşmanın pususuna düştü. Günlerce süren çatışmada bütün savaşçıları kaybetti.

Sonuçta küçük kardeşi Hesenê Hemedê Mir Zaliyê Silêmani ile birlikte yakalandı. **Kızıl Dağ**'da her ikisini bellerine kadar toprağa gömerek, işkence ettiler. Hesen'in her iki gözünü diri diri çıkardılar. Sonra kurşun eritip Hesen'in boğazından aşağı döküp, onu hunharca öldürdüler. **Alê Hemedê Mir Zaliyê Silêmani** de aynı şekilde işkence ile öldürüldü.

Ancak hiçbir konuşmadı. 1955 yılına kadar dağdan kente inmeyen, silahını teslim etmeyen Hemedê Mir Zaliyê Silêmani ile, kendisinin kontrol ettiği **Pulê Qula**'da kızıyla birlikte görüştük. Bize şunları söylediğini anımsıyorum:

"A sewe vora, zaf vora. Torge silie, rame. Laşer şî. Heur xurene. Dura venge çek ma nê hesnene. Roza vine verva sou çek erjiya. Heto ju de tawuri amê çadır sane Koyê Jêlê. Heto bin de dormê Tulik gureto, verva ma deste boveri ra serê Kemerê Zirnou, Pulê Arikhe, çarali gureto. Waxto xwe xevera merdena Ali û Hesenî ame, Koo Sur kot destê dîşmenî, qutê ma şikiya." (1)

Yine, Marçik'teki insanların kurşunlanıp üzerlerine gaz dökülüp yakılmasını **Avasê Dilê Paşî** şöyle dile getiriyordu:

"Ez jî na roştî tij anra hu vir. Verva su vi. Spêdê hata su deste bover naverî ra qul juvin ra direday vi. Hete Marçig ser berdene. Cini, coamerdi, domoni, mal û gay dina

mulamete viye. Verva su vi. Dav û davê pee peroji venge çeku amê. Tîj niştero ser. Dû bi berz, boa goştî vejîye. Ma famkerde xwe meyîtu vêsnene." (2)

1938 yılında sömürgeci Türk devletine karşı silahlı mücadeleyi sonuna kadar sürdüren Demenan Aşireti'nden Hemedê Mir Zaliyê Silêmani ailesinden, yukarıda belirttiğim gibi sadece kandise, kızı ve küçük oğlu sağ kaldılar. Kızının eşi İvê Mirze Sili'nin Harçık Irmağı'nı geçerken vurulması üzerine, Meleka Mir Zaliyê Silêmani yakalandı, esir düştü. Meleka, ta başından beri silahlı mücadeleye katılmıştı. Babası Hemedê Mir Zaliyê Silêmani'ye karşı rehin kullanılmak üzere Xeceri'deki toplama kampına götürüldü. Burada üç yıl kaldı. Başta Hemedê Mir Zaliyê Silêmani olmak üzere, hiçbir Demenanlı savaşçı teslim olmadı.

Meleka Mir Zaliyê Silêmani, yapılan baskı sonucu Pazapın Mollası Hesên (Mille Pazapuni) aracılığıyla, Koyê Xaskar'e de babasıyla görüştürülür. Teslim olmazsa, kızı ile birlikte her iki çocuğunu asacaklarını ve ailesinden 42 kişinin kurşuna dizileceğini kendisine söylerler. Hemedê Mir Zaliyê Silêmani şu yanıtı verir:

"Mille mille, sima xapîtê, sima rothe mille. Te sevata zernu, seve-ta milk ama ta? Ma ree sond werdo. Tu ve na herdisa spiye çina re ama ta mille? Ma hata roza merdene dame pêro. Hata Çeke Dersim ker û lal nivîye, hata bîr nî vêso, koi nivese, hata parşuye ma wele nêve, destê ma ra çekê ma çutiri nî gineno waro ez hata roza merdene dan pêro. Tî vana yî Qumandane terşî vato bon Meç-ke darde kon? Hata nîka, eve hozru mordem merd ma ra, eve di cini û di domonu kam ters dano ma? Su ci ra vaze eve hozoru Mele, Bese, Fatê, Memî, Heşî, Ali, bero darde kero. Zore yî kutik sono domonu, cinîu. Qey esker rusneno, ekhe çero qey eve hu nîno gile koi? Ji veyvîke hu sano pee peru-

ga Çe Use Heme Dagî? Di laze mî heşte nara avê Koo Sur de pê gure-tivî. Tî rînd naskena kewrayê tu vî. Hurdemîne eve çeren dayvî. Do-ra avê hurdemîne piya Alaliye esker qırkerdivî. Yine caye ma zone-ne. Verva laze mî Ali, hurdi çime laze mine qîj (Yismail û Hesên) vete. Qumandan vato, hurendia piye hu vaze. Hurdy laze mî merdî, hurendiaya ma mî vate. Mille su eskerê Tirk ra hurenda ma vaze. Ma sew roj dame pêro, sew roj dest-tune çeku, topu ceme, dest roj nara avê Komeşîye de ma tayra sima dê waro. Sîma bombey eşt ma ser sîma çutiri hurenda ma nî zone, sîma endî çinare hurenda ma perske-ne. Nî dardekerdena çena mî, dîna mî rijîo ma nîme feke çemî. Su çira vaze, sîma deste huyo jude qaz, deste huyo bûnde adîr gureto. Do-mone ma pê gurete berde adîr no pa vêsne. Sîma ma ra vane Haydu-tî. Haydutên sîma kerda. Hegai sîma vêsna. Kam hayduto nao ose-no. Ma eve alayu eskerê sîma qırkerdo. Çeke sîma, tope sîma gurete, sîma şîye pê cinîu gureto. Sevete ma, merdena çen û çinîku merdena ju pijîa. Cini, coanike Dersim jovina domonu, xortu ane dîna. Kam xwe çeke hu erzeno, û bê namuso. Çek estene ra zere ma honde banok niyo. Seveta Dersim, seveta welatî Kurdi merdene ma ra jî pere helia. Sarê mîletê Kurdistan wesvo. Sarê Dersim wesvo, sarê sar re Dersim wesvo. Sarê mêrde Al û Dem Heyd û Avaş wesvo." (3)

(1) "O gece dolu ve yağmur çok yağdı. Fırtına ortalığı kasıp kavurdu. Seller aktı. Gök çatlarcasına gürledi. Çok uzaklardan artık silah seslerini duyamaz olduk.

Ertesi gün, akşama doğru silahlar atıldı. Bir yandan askeri taburlar gelip Zel Dağı'na çadır kurdular, öte taraftan Tulik tarafını ku-

şatmışlardı. Karşı tarafta Çirnu kayalığı, Arik tepesini boydan boya kuşatılmıştı. Oğullarım Ali ile Hasan'ın ölüm haberi geldiğinde ve Koo Sur (Kızıl Dağ)'ın düşman eline geçtiğini öğrendiğimizde, bütün ümidimiz kırıldı."

(2) "Ben olup-biteni şu gün ışığı gibi anımsıyorum. Akşama doğruydu. Sabahtan akşama değin, Irmağın karşı tarafından birbirlerine bağlı bir şekilde insanlar Marçık düzüne doğru götürülüyorlardı. Bunlar kadınlar, erkekler, çocuklardan oluşuyordu. Ayrıca bir taraftan da hayvan sürülerini götürüyorlardı. Dünya birbirine karışmıştı.

Evet, akşama doğruydu. Yani öğle sonrası ile akşam saatleri arası. Güneş batmak üzere iken, silah seslerini duyduk. İlk duman yükseldi, sonra et kokusu ortalığı kapladı. Biz, insanların öldürülüp, cesetlerinin yakıldığını anladık."

(3) "Molla, molla sürüleri, onlar sizleri kandırmışlar. Molla, onlar sizi satın almışlar. Molla sen buraya altın için mi geldin? Toprak için mi geldin? Biz yemin ettik bir kere. Molla sen bu ak sakalınla buraya kadar niçin geldin? Çok iyi biliyorsun ki, biz ölene kadar savaşacağız. Dersim'in silahları kör ve sağır olana dek silahlı mücadeleyi sürdüreceğiz. Ormanlar yanmayıncaya kadar, dağlar yanmayıncaya kadar, kemiklerimiz yanmayıncaya kadar, cesedimiz toprak olmayıncaya kadar, silahlarımız nasıl ellerimizden düşer? Silahlı mücadelemizi ölene değin sürdüreceğiz.

Sen, o namussuz Türk kumandanının Mele'yi (Melek) götürüp asacağını söylediğini bana aktarıyorsun. Şimdiye kadar bizden binlerce kişi öldü, öldürüldü. Ama kim çocukların, kadınların öldürülme tehditine kulak asabilir? Git, o namussuz Türk kumandanına söyle, gücü varsa götürüp binlerce Mele'yi, Besê'yi, Fatê'yi, Heso'yu, Alo'yu assın. O itin gücü, çocuklara, kadınlara yetiyor. Niçin askerlerini üstümüze gönderiyor, eğer cesursa niçin kendisi şu dağlara kadar çıkmıyor? Niçin yüzünü açmamış gelinler gibi, Usê Hemê Dağ'ın (Uşen Çauş) gelinlik perdesinin arkasına gizlenmiş?

Çok iyi biliyorsun ki, bir hafta önce, oğul-

larım Koo Sur (Kızıl Dağ)'da pusuya düşürüldüler. Sen çok iyi bilirsin Molla, onlar senin kirvelerindi. Her ikisi de yiğitçe savaştılar. Daha önce her ikisi bir piyade alayını pusuya düşürüp, toptan imha etmişlerdi. Sen onları çok iyi tanırırsın.

Onlar yerimizi biliyorlardı. Büyük oğlumun gözleri önünde diğer oğlum İsmail Hesen'in gözlerini diri diri deşmişlerdi. Kumandan onlara "babanızın saklandığı yeri söyleyin" diye sormuş. Her ikisi de öldü. Ama hiçbir konuşmadı.

Molla git, Türk askerlerine yerimizi söyle. Her gün onlarla savaşmamıza, askerlerini öldürüp, silahlarına, toplarına el koymamıza, -daha on gün önce Komeş'i de onların bir uçağını düşürdük- onlar bizi bombalamalarına rağmen, nasıl oluyor da bizim yerimizi bilmiyorlar? Bu, utanç verici bir durumdur.

İster kızımı assınlar, isterse dünya yerinden oynasın. Biz Harçık Irmağı'na kadar inip düşmanla görüşme yapmayız. Git, o it kumandana söyle. Sizler bir elinizde gazı, öteki elinizde ateşi tutuyorsunuz. Sizler çocuklarımızı toplayıp götürüp Marçık Düzü'nde kurşuna dizip, üzerlerine gaz dökerek yaktınız. Buna rağmen, bizi "haydut" olarak niteliyorsunuz. Git onlara de ki; gerçek haydutluğu yapan siz Türklersiniz. Sizler ormanlarımızı yaktınız. Haydutluk bundan belli olur. Doğrudur, biz sizin askeri alaylarınızı toptan imha ettik; silahlarınıza, toplarınıza el koyduk. Buna karşılık siz de gidip bizim kadınlarımızı, çocuklarımızı rehin aldınız. Bizim için çocukların, kadınların öldürülmesi, şu gün ışığına özdeştir. Dersim'in cesur kadınları, hanımları, daha nice çocuklar doğuracak, dünyaya getireceklerdir. Kim silahını atarsa, teslim olursa; o namusuzdur. Silahlarımızı bırakmak için yüreğimiz o denli yufka değildir. Dersim'in kurtuluşu için, Kürd ülkesinin kurtuluşu uğruna yüreğimiz bir kartal kanadı kadar hafiftir. Kürdistan halkının başı sağolsun. Dersim halkının başı sağolsun. Demenan, Haydaran, Alan ve Abbasan aşiretlerinin başı sağolsun." ■

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde

DIYARBEKİR

(II. Bölüm)

Yusuf KAYNAK

Diyabakır'ın Osmanlılar tarafından fethi

Türk bilim adamı Halil İnalcık, İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı bir makalede Diyarbakır Sancak Kanunnamesi'nde, "Kürdistan'da geleneksel Sancakların (3) bulunduğunu; bunların Osmanlılarca tayin edilen Sancakbeyleri tarafından idare edildiğini" yazmaktadır.

Evliya Çelebi de Kürdistan'da iki tür otonom Kürt emirliğinin hüküm sürdüğünü yazmaktadır. Bunlar, hükümet ve sancak diye adlandırılmaktadırlar. Kürdistan'ın büyük bir bölümünün bu geleneksel hükümetler ve sancaklar tarafından idare edildiği bilinmektedir. En son Kürt emirliği, 1830'a kadar Osmanlılardan bağımsız yaşayabildi.

Neden bu tarihe kadar tüm Kürt emirlikleri Osmanlı kontrolüne tam giremediler? Bununla ilgili çok değişik nedenler mevcuttu. Çünkü her şeyden önce Kürt coğrafyası bu egemenliği zorlaştırıyordu. Diğer önemli bir neden de Kürt hükümdarlarının Osmanlı ve Safeviler gibi iki büyük imparatorluğun arasında bulunmalarından dolayı, kolay manevra yapıp bir Osmanlı tarafına bir Safevilerin tarafına geçip saf değiştirmeleriydi. Bu tür örnekler Kürt emirlikler tarihi Şeref Han Bitlisi'nin yazdığı Şerefname adlı eserde de sıkça görülür. Buna en iyi örnek olarak Şerefname'nin yazarı Şeref Han Bitlisi'nin bizzat Osmanlı-Safevi savaşında Osmanlı Sultanı Yavuz'un tarafını tutmasını gösterebiliriz. Şeref Han, Osmanlı cephesinde Şah İsmail'e karşı savaşmıştı. Bunu, Osmanlıların kendisine daha fazla otonomi vaad etmelerinden ötürü yapmıştı. Çaldıran muharebesinden sonra çoğu Kürt emir ve aşiret reisi, İran Safevilerini terk edip Safevilerle karşı Osmanlıların öncü müfreze güçleri oldular. Kürdistan'ın tam olarak Osmanlı ege-

menliğine girememesinin bir diğer nedeni de Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın çok dağlık ve çetin olması idi. Halk çok fakir ve Osmanlı idaresinin ağır vergi baskısı altında idi. Bunların hepsi Kürtlerin Osmanlı egemenliğine tam olarak girmesini zorlaştıran faktörlerdi. Bitlis şehri hariç çoğu ekonomik ve stratejik öneme sahip Kürt bölgesi her zaman Osmanlı hükümdarlığı altında idi. Kürt emirliklerinin gücü onların birliğine bağlıydı. Çoğu zaman iç çatışmalar yüzünden bu emirlikler güçten düşerdi.

İdrisi Bitlisi Diyarbakır'ı nasıl Osmanlılara bağladı?

Diyarbakır ilk defa 16. yüzyılın başında Şah İsmail tarafından ele geçirildi. Şah İsmail Diyarbakır'ı son Akkoyunlu valisinden almıştı. Şah İsmail güvenemediği Sünni Kürt idarecilerin yerine Alevi Kürt yöneticileri tayin etti; böylelikle bütün kalelerin korunması ile köylerin idaresini Alevi askerlerin kontrolüne bıraktı. Bu olay yüzünden Mardin, Musul ve Van çevresindeki Sünni Kürt ahalisi huzursuz oldu. Yavuz Sultan Selim 1515'te Şah İsmail'e karşı savaş açtığı anda, zamanın Diyarbakır valisi Muhammed Ustaclu hemen Diyarbakır'dan geri çekildi; böylece Osmanlı ordusu bir sorunla karşılaşmadan Diyarbakır'a girmiş oldu. Osmanlılar Kürtlerle bir anlaşma imzaladılar, Diyarbakır da bu defa şiddete maruz kalmadan Osmanlıların eline geçmiş oldu.

Yavuz Sultan Selim, Sünni Kürtlere karşı çok kurnaz bir politika yürütmüştü. Şüphesiz bu yeni dostluk anlaşmasında İdrisi Bitlisi büyük rol oynamıştı. İdrisi Bitlisi nüfuzlu Bitlis şeyhlerinden Şeyh Hüsameddin'in oğludur. Şeyh İdrisi Bitlisi daha önce Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu Yakup'un sekreteridir. Sonra da Yavuz Sultan Selim'le dost olur. Yavuz Sultan Selim'le İdrisi Bitlisi'nin dostluğu şöyle gelişir: Ya-

vuz Selim çetin bir kış ayında Tebriz'den Anadolu'ya dönmek isterken, zorda kalır, kendisine ek güç lazım olur. Bunun üzerine, Kürt emirlerinin lideri durumundaki İdrisi Bitlisi'ye elçiler göndererek yardım ister. Molla İdrisi Bitlisi'den yöredeki Alevi askerlerin geri çekilmesini talep eder; buna karşı da kendisine daha fazla otonomi vaad eder. Molla İdrisi Bitlisi de işe koyulur. İlk Mukri, Bradost, Baban ve Soran Kürt emirliklerinin liderlerini ziyaret eder. Bu emirliklerden Alevilere karşı güçlerini birleştirmelerini ister ve aynı zamanda onlardan Alevi askerlerini Urmiye'den uzaklaştırmalarını talep eder. Daha sonra bu elçilik rolünü Osmanlılar lehine büyük bir başarı ile sürdürür. Bu sefer de İmadiye ve Cizire emirliklerini ziyaret eder. Onlardan, İran Safevilerine karşı Osmanlı Sünnilerini desteklemelerini ister. Daha sonra da bu aşiret reisleri Cizire-İmadiye-Musul üçgeninde çok sayıda Aleviyi öldürür.

İdrisi Bitlisi ziyaretlerini sıklaştırır; bu sefer de Hizan ve Bitlis'e giderek ittifaklar imzalar. Daha sonra da Hasankeyf, Siirt, Sason, Hazro, Atak, Miyafarqin, Palu ve Egil gibi geleneksel Kürt emirliklerini de hakimiyeti altına almayı başarır. Bu emirliklerin çoğu daha önce Şah İsmail'in hakimiyeti altında idi. Şah İsmail daha önce Diyarbakır'ı ele geçirdiğinde genç kardeşi Kara Han'ı buraya vali tayin etmişti. Fakat 1515'te Erzurum Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa, Osmanlılar tarafından Diyarbakır'ı kurtarmaya memur edildi. Bu meydan savaşına Amasya'dan gelen Sadi Paşa komutasındaki Osmanlı güçleri de katıldı. Bu savaş Osmanlılar kazandı ve Bıyıklı Mehmed Paşa da Diyarbakır Beylerbeyliği'ne (4) atandı. Bıyıklı Mehmed Paşa da göreve geldikten sonra Kürt beyleri, mirleri, şeyhleri ve hanlarıyla iyi ilişkiler kurdu.

Diyarbakır'ın idari yapısı ve Kürt Emirlikleri'nin imtiyazları

Diyarbakır'ın ele geçirilmesiyle çoğu önemli Kürt emirlikleri de Osmanlılara dahil edildi. Sadece Kelhor, Ardelan, Baban, Mukri ve Şehrizar gibi Kürt emirlikleri Osmanlıların kontrolüne tam geçmeyip, Safevilerle Osmanlılar arasında saf değiştirip durdular. Osmanlılarla birleşen bu emirliklerin vergi ödeme mecburiyetleri yoktu. Fakat bu emirliklerin Osmanlı'nın baş düşmanı Safevilerle karşı birlikte savaşma zorunluluğu vardı. Zaten Kürt emirliklerinden alınan zorunlu vergide bir tutarlılık da yoktu. Bir sancak beyi

tarafından idare edilen stratejik önemi bulunan Çemişgezek sancağının vergi verme zorunluluğu öngörülüyordu.

Bir Kürt eyaleti 12 sancaktan oluşuyordu. Osmanlı hukukunda bu sancaklar otonomdular. Fakat emirlikler vergilerini ya Diyarbakır Beylerbeyi'ne veya bir başka sancak beyine ödüyorlardı. Bu yüzden eyalet hükümdarları arasında uyuşmazlıklar başgösterirdi. On eyalet birliğine de Eyalet-i Kürdistan denilmekteydi. Pratikte bu eyaletin otonom yapısı pek işlerlik kazanmıyor; esasta bu otonomi aşiretlerin birliğine bağlı kalıyordu. Kanuni Sultan Süleyman Kürt eyaletlerini yeniden düzenledi. Daha önce çoğu Diyarbakır'a bağlı olan sancaklar başka sancaklara bağlandı. Merkezi Osmanlı iktidarının gücü her ne kadar artmış ise de bu güç Kürt otonom bölgesinde görece zayıf kaldı. Osmanlı İmparatorluğu otonom kalan Kürt emirliklerini de merkezi hükümete dahil olmaya zorluyordu. Bu baskılar neticesinde Çemişgezek emirliği Osmanlıya teslim olur. Bu teslimiyetten sonra Çemişgezek Sancak Emiri Hacı Rüstem Bey, Osmanlılar tarafından idam edilir; yerine başka bir sancak beyi tayin edilir. Daha sonra Hacı Rüstem'in oğlu Pir Hüseyin resmen Yavuz Selim'e bağlı kalmayı taahhüt eder. Yavuz Selim de ona bu bağlılığından dolayı geleneksel hükümdarlığını bağışlar.

Pir Hüseyin de emirliğin bu otonom statüsünü korumaya ve sancağını onarmaya başlar. Fakat Pir Hüseyin'in ölümünden sonra onun yerine geçmek için 16 oğlu arasında taht kavgası başgösterir. Bu yüzden Kanuni, sancağın idaresine yeniden el koyar ve vergi sistemini düzenlemeyle işe başlar. Gayrimüslimlerin ödediği haraç denilen vergi; koyun ve keçi sayısına göre belirlenen "Adet-i Agnan" denilen vergi; Çemişgezek sancak beyinin tüm ahaliden aldığı "Havass-i Hümayun" denilen vergi gibi. Hacı Rüstem'in iki oğlu daha sonra Mazgirt ve Pertek sancaklarına hükmederler. Diğer oğulları için de "Ze'amet" (5) ve "Tımar"lar (6) oluşturularak idarelerine verilir. Kürt emirlikler tarihi Şerefname'de "Pertek, Mazgirt ve Sagman gibi yeni sancaklar resmi olmayan yollarla Osmanlılara bağlandı" deniliyor. Evliya Çelebi ve diğer bir tarihçi Ayn-i Ali, Diyarbakır'ın "Kanunname" adlı kronolojisinde iki tür Kürt emirliğinden bahsedildiğini yazıyorlar. İlkine "Ocaklık" veya "Yurtluk" (7), ikinciye hükümet deniliyor. Ocaklık veya Yurtluk Ze'amet ve Tımar'lardan oluşuyor. Bunların Osmanlılara karşı herhangi bir yükümlülükleri yok, fakat güç ve prestijlerine göre Osmanlılara vergi veriyorlar. İkinci emirliğe

de hükümet deniliyor. Bu ünvanlara 16. yüzyıl Diyarbakır "Defter"lerinde (8) rastlanmıyor. Sadece 1632-1641 yıllarına ait Osmanlı vergi defterlerinde bu tür ünvanlara rastlanıyor. Zaten bunlar sadece göstermelik formalite bir vergi ödüyorlar. Bu formalite vergi de Kürt hükümetlerinin Osmanlıya bağlılık sadakatı için toplanıyor. Kürt hükümetleri vergilerini diğer milletler gibi para veya eşya şeklinde değil, savaşlarda Osmanlılara asker verme türünde yerine getireceklerini taahhüt ediyorlar.

M. van Bruinessen, "Evliya Çelebi'nin 'Kanunname'den aldığı sancak sayısı ile 1632-1641'deki Defter'in sancak sayısı birbirini tutmuyor" diyor. Bruinessen'e göre Evliya Çelebi'nin başvurduğu Defter'in 17. yüzyılın başına ait bir başka Defter olması gerekir. Evliya Çelebi'nin kaynak olarak kullandığı Kanunname'nin, Kanuni Sultan Süleyman (1494-1566) dönemine ait olduğu fikri de yaygındır.

17. yüzyıldaki Otonom Kürt Sancakları

Kürt hükümetleri ile sancaklar (ocaklık) arasında büyük yönetsel ve ekonomik farklılıklar bulunuyor. Bruinessen, "Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde ve Kanunname'de bu farkı görmek mümkündür" diyor. Evliya Çelebi, Cizire, Palu, Genç, Egil ve Hazro hükümetlerini ziyaret ederken, tam o esnada Melek Ahmed Paşa bu hükümetlerin üzerine büyük bir askeri güç göndererek vergilerini ödemelerini talep eder. Sultan IV. Murad (1612-1640) bu hükümetlerin askeri yükümlülüklerini kaldırır, fakat bunun yerine Kürt hükümetlerinden yiyecek (ekmek, un, arpa vs.) ve askeri giyecek talep eder. Bu malzemeleri de Osmanlı askerinin geçtiği yollara taşımalarını ister. Başka kaynaklar da Kürt emirliklerinin iki çeşit vergi ödediklerini yazıyorlar. Bunlar da sırasıyla "Nüzül" ve "Sürsat"tır. Nüzül büyük felaketlerde, olağanüstü durumlarda toplanan bir çeşit vergidir. Buna "Avarız" da deniliyor. Nüzül veya Avarız bir at yükü kadar yiyecek veya giyim eşyasından oluşuyor. Avarız aynı zamanda satılan arpa ve buğdayın oranına da bağlı idi. Avarız'ın ödeme şekli zor görünse de, pratikte ödenmesi kolay oluyordu. Diğer vergi çeşidi Sürsat ise, yıllık bir vergi idi. O da Nüzül gibi ödeniyor, fakat bunun pratikte ödenmesi bazen Nüzül kadar kolay olmuyordu. Zaten 17.yüzyılın ikinci yarısından sonra tamamen kaldırılıyor. Yalnız Egil, Palu ve Hazro san-

caıkları bir dönem Sürsat'ı ödüyorlar, daha sonra onlar da ödemiyor. Özüde Kürt sancakları diğer Osmanlı sancaklarından daha az vergi veriyorlar. Çünkü Kürdistan'da bu vergileri düzenli toplayacak bir Osmanlı kurumu mevcut değildi.

Diğer önemli bir tarihi kaynak ta Aziz Efendi'nin yazdığı "Kanunname-i Sultanli-Aziz Efendi"nin kitabıdır. Aziz Efendi Kürt emirliklerinin Osmanlı idaresinden hoşnutsuz olduklarını yazar (1631). Aziz Efendi kitabında Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik, politik ve askeri analizini yapar ve Kürt emirlikleri ile ilgili olarak şu görüşleri aktarır: "Kürt emirlikleri Osmanlıların ağır vergi yükü altında eziliyor" diyor ve ekliyor: "Daha da kötüsü bölge valileri otonom Kürt emirliklerine baskı uygulamaktadırlar. Bu yüzden birçok Kürt emiri ülkeyi terk edip kaçmaktadır." Aziz Efendi'den öğrendiğimiz bir başka konu beylerbeyinin (valilerin) Kürt emirleri idam ettikleri görüşüdür.

Aziz Efendi, Kürt bölgesinin durumunu ise şöyle tarif etmektedir: "Doğu cephesi zayıflamış, Kürt beyleri artık Osmanlı'nın baş düşmanı Safevilere karşı birlikte savaşmıyorlar. Osmanlılar, İran Safevilerine karşı Hemedan'da büyük bir savaşa girerken onbinlerce Kürt askerinin savaşa katılması gerekirken, sadece 700 Kürt savaşçısı iştirak ediyor. Bu duruma kızan Osmanlı Sultanı Hüseyin Paşa Hemedan'dan dönerken (1630) bir kaç tane Kürt emirini idam ettirir." O dönemin Osmanlı yetkilileri ve tarihçileri de Kürt bölgesine kimi zaman Kürdistan eyaleti derken, kimi de günümüzde olduğu gibi Doğu Cephesi veya Güneydoğu derdi.

Aziz Efendi eserinde Kürt bölgesinin sorunları için de şu önerilerde bulunur: "Kürt beylerinin hakları ve yükümlülükleri yeniden düzenlenmeli; otonomileri tanınmalı; Osmanlılar bölge valilerini geri çekmeli ve Kürt emirlere gerekli yardım yapılmalıdır." Evliya Çelebi, Cizire ve Genç hükümetlerinin, Egil, Hazro ve Palu hükümetlerinden daha bağımsız olduklarını yazar. Cizire ve Genç hükümetleri Sürsat denilen vergiyi ödemiyorlar. Kürt hükümetlerinin Osmanlı devleti nezdindeki konumu ve büyüklüklerini Osmanlıların emirlere verdiği ünvanlardan anlıyoruz. Örneğin Osmanlı iktidarı Egil ve Hazro emirlerine "Cenab"; Palu emirine "Cem-Cenab"; Genç emirine "Cenab-ı Ma'ab" ve Cizire emirine de "Han-i Çalışan Cem-Cenab" diye hitab ediyor. Bu son iki emire "Alaybeyi" ve "Çeribaşı" ve de "Resmi süvari" de deniliyor. Evliya Çelebi, Aziz Efendi'nin verdiği Kürt asker sayı-

sından daha azını veriyor. Sırasıyla Palu emirinin 2 bin; Genç emirinin bin askeri bulunurken, en büyük emirlik olan Cizire emirinin 20 bin askeri bulunduğu zikredilir. Bu sayılar çoğu zaman doğru çıkmaz, çünkü askerlerin bir kısmı kayıtlara geçmezdi.

Diğer önemli bir nokta da emirlerin gelirleridir. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Palu, Genç ve Cizire emirliklerinin aldıkları "Harac"ın (9) yanında bir de kişi başına halktan aldıkları bir tür vergileri vardı. Hazro ve Egil emirlerinin de, Sultan'ın emri ile halktan toplanan Has denilen bir vergileri vardı. Bu verginin ödeme miktarı da Ze'amet ve Tımar sayısına bağlıydı. Bazı köylerde Tımar bulunmazken yine de emirlere "Has" adlı vergi ödenirdi. Kürt hükümetleri halka verdikleri hizmetler karşılığında da "Ze'amet" ve "Tımar"lardan bir tür "Tahvil Akçası" alıyorlar. Emirler de vergilerini ya eyalet valilerine (beylerbeyine) ya da sancak beylerine ödüyorlar. Beylerbeyi de eyaletten vergi olarak şu yiyecek ve giyecekleri toplardı: Buğday, arpa, pirinç, üzüm ve battaniye gibi. Emirler ve sancakbeyleri de eyalete yapılan hizmetler karşılığında beylerbeyine, yani Osmanlılara ayrı bir vergi ödüyorlardı. Kadılar herhangi bir vergi ödemiyorlar, üstelik maaşlarını devletten alıyorlardı. Çünkü bunlar devlet tarafından tayin edilen memur şıfatı taşıyorlardı. Kürt emirlerinin statüsü ile kadıların statüsü birbirinden ayrıydı. Cizire ve Genç kadıları maaş olarak günde 300 akçe alırken, Palu ve Hazro kadıları 150 akçe alıyorlardı. Maaşlardaki bu fark hükümetlerin politik statülerinden ileri geliyordu. Cizire hükümeti Diyarbakır eyaletine bağlı idi. Cizire'nin kendi müftüsü ve Nakib Al-Aşraf'ı (peygamber soyundan olanların işlerini yürüten hükümetçe atanan memur) vardı. Bu memurların atamaları yerel yöneticiler tarafından yapılıyordu. Genç hükümeti de kendi müftüsünü kendisi tayin ediyordu. Bitlis de kendi Nakib -Al-Aşraf'ını kendisi atardı. Memur atamaları Osmanlı hükümetinin veya eyalet hükümetlerin atama sistemine benzerdi. Geleneksel Osmanlı memurları muhasib, şehir voyvodası, şehbender vs. gibi memurları da emirler tayin ederdi. Zaten bu memurlar çoğu zaman emirin memurları gibi görülürdü. Kürt emirliklerinin özerkliği 17. yüzyılın sonuna kadar devam edegeldi.

Göçebe aşiretlerin idari yapıdaki yeri

Şimdiye kadar anlattığımız örgütlenmeler ti-

pik öz Kürt örgütlenmeleri olup yönetimleri de Kürtler tarafından yapılıyordu. Bu emirliklerin çoğu yerleşik yaşama geçmiş olan belli başlı ailelerdi. Fakat Cizire ve Bitlis emirliklerinin çoğunluğu göçebe aşiretlerden oluşuyordu. Diyarbakır'da da göçebe aşiretler bulunuyordu. Bunlar eyalete doğrudan bağlı olmayıp kendi aralarında konfederasyon oluşturmuşlardı. 16. yüzyılda bu tür konfederasyonların çoğu birbirinden ayrıldı.

Bu konfederasyonların en önemlilerinden Boz Ulus, Diyarbakır'da bulunuyordu. Boz Ulus köken olarak Akkoyunlu konfederasyonundan geliyordu. Bu konfederasyonda Kürt ve Türk aşiretleri ortak yaşıyordu. Bu birliktelik Akkoyunlulara has olmayıp daha önceki tarihlerde de bu tür Kürt ve Türk birlikteliklerine rastlamak her zaman mümkündü. Örneğin Türklerin Anadolu'ya gelişlerinden itibaren Selçuklarda, Karakoyunlarda, Artuklarda ve en son da Osmanlılarda bu tür birliktelikler her zaman devam edegeldi. Kürt aşiretleri o günden bugüne Kürdistan'da göçebe yaşamaktadırlar. Aşiretler kış aylarını Suriye'nin sıcak bozkırlarında, yaz aylarını da yaylalarda çadır kurarak geçirirlerdi. 5 ile 10 bin aileden oluşan bu konfederasyonlar sayıları milyonlara ulaşan koyun ve keçi beslerlerdi. Bu konfederasyonların resmîyetinde bir lideri yoktu. Osmanlı İmparatorluğu'na da vergi vermezlerdi. Aşiret konfederasyonlarının çoğu yerel hükümetlerin sömürüsüne karşı direnir, Kürt beylerine karşı da kendilerini korurlardı. Bu aşiret konfederasyonları politik nedenler ve 17. yüzyıldaki İran baskıları yüzünden dağıldılar. Boz Ulus gibi, Çapakçur (Bingöl) ve Adilcevaz yakınlarındaki Pesyan ve Pozan gibi aşiretler de yaşardı. Bunlar da yazlıklara (zozanlara) çıktıklarında Kürt emirlere bir çeşit mera kirası öderlerdi. O zamanların Diyarbakır Kanunnamesi'ne göre şu aşiretlerin çoğu o zaman göçebe idiler: Haliti, Şıkaki, Yezidi, İzoli, Zaza, Lolo, Zıbari vs. Bunlar aralarındaki iç çelişkilere rağmen hükümetler ve sancaklarda küçümsenmeyecek bir politik rol de oynarlardı.

Başka kaynaklarda Eyalet-i Diyarbakır, Van ve Şehrîzor'da 400'e yakın aşiret yaşadığı belirtiliyor. Bunlara "Mir-i Aşiret" de denilir. Kendileri sancakbeylerinin egemenliği altındaydılar. Evliya Çelebi, "Mir-i Aşiret"i Akçakale ve Hancock'te yaşayan Pozan ve Pesyan aşiretlerini yönettiğini söyler. Bu küçük aşiretlerin idari yapısı da sancaklarınkine benzerdi. Bunların statüleri de merkezi hükümetçe belirlenirdi.

Diyarbakır'da dini yaşam ve medreseler

Diyarbakır'da tarikatların her zaman önemli bir yeri olmuştur. Evliya Çelebi Diyarbakır'ı ziyaret ettiğinde, şehrin Osmanlı döneminde kültürel yönden Artuklu ve Akkoyunlu dönemleri kadar zengin olmadığını yazmaktadır. Bu gelişkinlik sayesinde Diyarbakır'da bir tür aristokrat elit ve çok sayıda mutaassıf yaşıyordu. Evliya Çelebi gezdiği Diyarbakır'da şahsen çok sayıda önemli şahıslarla görüşür; o dönem çok yetenekli doktor, operatör, astronom, astrolog ve bilginin Diyarbakır'da yaşadığını da yazar. Ayrıca Diyarbakır'daki İslam eğitimi ve İslami kuruluşlardan övgü ile söz eder; Diyarbakır'da iki büyük medresenin varlığından bahseder: Mesudiye ve Hüseyiye. Bu medreseler İslamın Beyan, Fıkıh, Tevhid ve Tevsir gibi dallarında eğitim verirlerdi. Aynı medreselerde Hadis dersleri de öğretilirdi. Diyarbakır'ın önemli büyük camilerinde Kur'an-ı Kerim dersleri de verildi. Bu iki medresenin müderrislerine (öğretim görevlisi) günlük ücret olarak 50'şer akçe verildiği için, bunlara "elliler" de denilirmiş. Prestijleri yüksek olan medreselere "Sahn-ı Semaniye" de deniliyor. İstanbul Fatih Camii Medresesi bu kategoriye giriyor.

"Elliler" kategorisini "Altmışlar" takip ediyor. Bu medresenin müderrisleri de ücret olarak 60 akçe aldıkları için altmışlar olarak adlandırılıyorlar. Bu yüksek dereceleri 40'lar, 30'lar ve 20'ler kategorileri takip ediyor. Bunlardan da daha yüksek prestijli iki kategoride medrese türü var: "Dahili" ve "Harici" adlı medreseler. Dahili adlı medreseler sultanların (padişahların) çocukları için yapılan ve onların çocuklarının devam ettiği devlet medreseleri; Harici ise görevli yüksek rütbeli memurların ve yabancı görevlilerin çocuklarının gittiği medreselerdir. Bu medreselerin müderrisleri ya kadı ya da molla olurdu. Mollaların dereceleri kadılardan yüksek olurdu. Fakat bazı kadılar derecelerini molla seviyesinde görürlerdi. Hüseyiye Medresesi'nin müderrisi bir molla idi. Bazı kaynaklara göre Osmanlı İmparatorluğu genelinde toplam 18 "altmışlı", 147 de "ellili" medrese mevcutmuş. Yukarıdaki genellemeye bakarsak Osmanlı İmparatorluğu'nun iki önemli eğitim merkezi Mesudiye ve Hüseyiye'nin Diyarbakır'da olması, şehrin eğitim durumu hakkında yeteri kadar bilgi verir kanaatindeyiz. İslam aleminin önemli doçentlerinden sayılan Muslihuddin Lari gibi tanın-

mış isimlerin Diyarbakır'da oturmuş olması, Diyarbakır'a ayrı bir prestij sağlıyordu. Buna rağmen Diyarbakır ahalisinin çoğunluğunun Şafii mezhebinden olması, diğer mezheplerden öğrencilerin şehre gelmesini engelliyordu. Medreselerin müderrisleri de genelde Şafii mezhebinden olurdu. Bazı bilgilere göre de İslamın büyük şeyhlerinden İbrahimî-Kurdi-as-Sorani (Erbil Kürtlerinden) Diyarbakır'da eğitimini tamamlıyor. Eğitimlerini tamamlayan Kürt öğrenciler daha ünlü olan Şam, Bağdat ve Medine gibi medreselerde ders vermeye giderlerdi. Evliya Çelebi, Diyarbakır'a özgü bir eğitimden fazla bahsetmez; buna karşın Osmanlı eğitim sisteminin uzun uzun bahseder

Diyarbakır'da mezhepler ve tarikatlar

Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi Diyarbakır'da da ahalinin çoğunluğu Hanefi değil, Şafii mezhebine dahildi. Evliya Çelebi, Diyarbakır'daki Şafii mezhebi hakkında önemli bilgiler verir. "Diyarbakır Ulu Camii ve Peygamber Camii, Şafiiler için iki önemli ibadet yeridir. Bunların dışında Bıyıklı Mehmed Paşa'nın da Şafiiler için 17. yüzyılda iki ibadet yeri yaptırdığını belirtir. Diyarbakır Mesudiye Medresesi'nde 4 büyük mezhepte de eğitim yapılırdı. Bunların yanında Şafiiler için ayrı okulların yapıldığı da söylenir.

Diyarbakır'da Hanefiler için Şeyh-ül-İslam (10) bulunurken, Şafiiler, Malikiler ve Hanbelikiler için de birer müftü bulunurdu. Bu durum Diyarbakır için bir ayrıcalıktı. Çünkü Osmanlı eğitim sisteminde bu statü sadece Mekke, Medine ve Kudüs'e mahsustu. Bazı istisnai durumlarda bu statü Kahire, Şam ve Halep'te de görülürdü. Buradan çıkarılacak sonuç, Diyarbakır'ın Osmanlıların nezdinde özel bir yeri olduğu düşüncesidir. Buineşen, bu duruma dikkati çekiyor ve ilginç buluyor. Çünkü Diyarbakır'da o zaman ne Malikiler, ne de Hanbelikiler bulunuyor. Üstelik neden Hanbelikiler ve Malikiler için de birer müftü bulunsun? Bu şaşırtıcı durum bazılarına göre Hanbeliki ve Maliki müftülerinin özel durumlarından veya gerekli bazı İslami yasaların alınması için Diyarbakır'da oturuyor olmalarından kaynaklanıyor.

Evliya Çelebi Diyarbakır'da o dönem iki önemli tarikatın bulunduğunu da aktarıyor: Gülşeni ve Nakşibendi (11). Bu iki tarikatın günümüz İslam aleminde de halen taraftarları var ve

her ikisi de köken olarak eskiye dayanıyor. Gülşeni asıl olarak eski Halveti tarikatının bir kolu-
dur. Halvetinin kendisi İbrahim Gülşeni tarafın-
dan geliştirildi. İbrahim Gülşeni 15. yüzyılın or-
talarında Diyarbakır'da doğar. Uzun bir dönem
Tebriz'de oturur. Tebriz'de iken Halveti tarikatı-
nın ustası Şeyh Gülşeni ile tanışır. Bu görüşme-
den sonra İbrahim Gülşeni de ünlenir. Tebriz'in
İranlılar tarafından işgal edilmesi ile tekrar Di-
yarbakır'a döner. İbrahim Gülşeni'nin Diyarba-
kır'da büyük bir taraftar kitlesi bulması ve sempati kazanması, Osmanlıların hoşuna gitmez ve
Diyarbakır'ı terke zorlanır. Bunun üzerine Di-
yarbakır'ı terkeder, Mısır'a yerleşir ve ömrünün
sonuna kadar da orada yaşar.

Nakşibendi tarikatı için çok şey söylenebilir;
çünkü, bu tarikat halen günümüz Kürdistan'ında
oldukça güçlü ve örgütlüdür. Evliya Çelebi Di-
yarbakır'ı ziyaret ettiğinde bu tarikatın lideri ün-
lü Urmiyeli (Rumeli) Şeyh Mahmud'un oğlu İs-
mail Çelebi imiş. Urmiyeli Şeyh Mahmud, Sultan
IV. Murad tarafından idam edilir. İsmail Çelebi
İslami eğitimin yanında şiir ve müzik parçaları
yazar. Evliya Çelebi bizzat Diyarbakır'da
Şeyh'in tekkesini ziyaret eder ve zikir törenlerine
iştirak eder. Tekkede özel müzikler çalınarak
ritimler eşliğinde zikirler icra edilmiştir. Her ne ka-
dar Ebu-s-Su'ud ve Muhuddin al-Arabi gibi ün-
lü şeyhler müzik eşliğinde zikir etmeyi men et-
mişlerse de, İsmail Çelebi müzikli ayinlere karşı
değilmiştir. Nakşibendi'nin modern kollarından
biri de "Wahdet-ül-vücut"tur. Bu tarikatın öncü-
lüğünü Kürdistanlı İbrahim al-Kurani yapmıştır.
İbrahim al-Kurani'nin kendisi de Nakşibendi
üyeydi.

Bütün bu tarikatların secerelerini takip etmek
oldukça zordur. Zaten konumuz da bu değil.
Fakat Kürdistan'da bunların etkinliği bilindiği
için birkaç önemli şahısa değinmekte yarar var.
Şeyh Mahmud'un Kürdistanlı olduğunu daha
önce söylemiştik. Seyhin büyük bir etkinliğinin
olduğu ve bu yüzden idam edildiğini de belirt-
miştik. Çünkü Osmanlı iktidarı onu potansiyel
bir tehlike olarak görüyordu. Katib Çelebi
(1609-1657) (12) onun karizmasını şöyle tarif
eder: "Askeri komutanlar, paşalar bizzat şeyhin
tekkesini ziyaret ederler. Onun ziyaretçileri sa-
dece Kürdistan vilayetlerinden olmayıp, Tebriz,
Revan gibi vilayetlerden de onu ziyarete gelen-
ler olurdu".

Osmanlı tarihçileri Na'ima (13), Peçevi (14)
ve bizzat Evliya Çelebi'nin kendisi, Şeyh Mah-
mud'un 40 binden fazla taraftarı olduğunu tes-
pit etmişler. Zaten şeyhin ölümüne sebep olan

da onun halk arasındaki etkinliğidir. Şeyh Mah-
mud, Osmanlı erkanından fakir köylülerin borç-
larının affedilmesini ve yeni kredilerin verilmesi-
ni talep eder. Bu talepler Sultan IV. Murad tara-
fından politik güç gösterisi olarak algılanır. IV.
Murad böyle bir rizikoyu kabul etmez. Çünkü o
dönem zaten Cel-ali İsyanları patlak vermiş, Os-
manlılar zor günler yaşıyordu. Üç büyük Os-
manlı tarihçisi şeyhin idamının onun halk ara-
sındaki gücünden ileri geldiğinde hemfikirlerdir.
Nakşibendi ve onun diğer bir kolu olan Halidiye
(15) tarikatı varlıklarını günümüze kadar sürdü-
rebilmişlerdir. Şeyhlik ve tarikatların İdrisi Bitli-
si'den günümüze kadar Kürt toplumu üzerindeki
etkinlikleri biliniyor. Son birkaç örneği de yakın
tarihten, yani geçen yüzyılın sonu ile bu yüzyılın
başlarından verelim. Son yüzyıldan bahseder-
sek, Kürt ulusal hareketinin önderleri genellikle
Kürt ulemaları olmuş. Örneğin Şeyh Ubeydullah
Nehri, Şeyh Said gibi isimleri sayabiliriz. Bu
şeyhlerin kendileri de Nakşibendi veya onun ko-
lu olan Halidiye'dendiler.

Son bir kaç söz

Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si 16. ve 17.
yüzyıllardaki Kürt-Osmanlı ilişkilerine bir parça
açıklık getirdiği gibi, o günün Kürt emirliklerinin
durumuna da ışık tutuyor. Bu açıdan Seyahat-
name, tarihi değeri olan bir kaynaktır. Ne yazık
ki, bu eser yetmiş yıldır Türkiye'de okutulmuyor,
devlet sansürüne tabi tutuluyor ya da Kürtlerle il-
gili olan kısımlar eserden çıkarılarak yayınlanı-
yor. Tabi bu zihniyet TC Devleti'nin Kürtleri in-
karından ileri geliyor. Seyahatname tüm dünya-
da sansürsüz okutulurken, Türk tarihçilerinin
yazdığı bir eser dahi Türk halkına yasaklanabi-
liyor. Zaten Türk devleti, Osmanlı arşivlerindeki
Kürtlerle ilgili olan elyazmalarına dahi taham-
mül edemiyor, onları da yasaklar listesine alı-
yor. Fakat Avrupalı bilim adamları Seyahatna-
me'nin Kürtlerle ilgili olan bölümlerinin bir kıs-
mını çoktan yayınlamış ve halk bundan haberdar
olmuştur. Yukarıda değerlendirmesini yaptı-
ğımız Diyarbakır'la ilgili bölümü, Hollandalı bi-
lim adamı Martin van Bruinessen'in "Evliya Çe-
lebi in Diyarbakır" adlı eserinden aldık (yalnız
Diyarbakır'da o zaman yaşayan Hristiyan
azınlıklar, ekonomi ve taşımacılık gibi bölümleri
burada söz konusu etmedik). Yine Seyahatna-
me'nin Bitlis'le ilgili bölümünü Alman doğubi-
limci Wilhelm Köhler (16) yıllar önce Alman-
ya'da yayınlıyor. Fakat daha yayınlanmamış
bölümler bulunuyor. Yakın bir zamanda bunla-

rin da yayınlanmasını ümit ederiz. Seyahatname'de en çok dikkati çeken konu Kürtlerin o dönemde de çok bölünmüşlüğüdür, diyebiliriz. Dikkati çeken diğer bir konu da Kürtlerin beşyüz yıldır feodal aşiret yapılarını korumalarıdır. Bu feodal yapının bugüne kadar ayakta kalması, Kürtler açısından sosyolojik değeri olan bir araştırma konusudur. Kürtlerin neden diğer milletler gibi feodal birlikler oluşturup federasyon, konfederasyonlara geçemedikleri de ayrı bir araştırma konusudur. İdrisi Bitlisi'nin burada oynadığı olumlu-olumsuz rol de araştırılmalıdır. İdrisi Bitlisi zamanında yaşanan bölünmüşlük, bugün de sürüyor. Eğer Kürtler bu bölünmüşlüğü aşamazlarsa yakın gelecekte ele geçirilecek bir fırsatı değerlendirme şansları da az olur. TC Devleti günümüzde büyük bir çıkmaz içindedir. Kürt ulusal hareketi ivme kazanarak dünya gündemine girmiştir. Onun için ümmet birliğine sarılma ihtimali büyüktür. Kürtler buna şimdiden dikkat etmelidirler. TC Devleti yeni İdrisi Bitlisi'ler arayabilir. Fakat Kürtler açısından yasal garantileri olmayan düzenlemelerin hiçbirine itibar edilmemelidir. Seyahatname'den aktardıklarımızdan da görüldüğü gibi Osmanlıların Kürt emirliklere tanıdığı özerkliğin hiçbir hukuki çerçevesi ve garantisi yoktur. Her gelen paşa kendi yasalarını uygulamış. Aynı zamanda o dönemde de bugünkü durumu andıran olağanüstü bölge valileri var ve onlar Eyalet-i Kürdistan'ı idare ediyor. Bir gün tanıdıkları Kürt emirini ertesi gün idam ettiriyorlar. Sözde Kürtlerden vergi alınmayacak deniliyor, tam tersine Kürtlerden çift vergi alınıyor. İşte "Osmanlıda oyun bitmez" dedikleri budur. Kürtlerin bu duruma dikkat etmeleri gerekir.

Dipnotlar:

1) Joseph von Hammer (1774-1856) Avusturya Doğu Dilleri Akademisi'ni bitirir. Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenir. Avusturya İmparatorluğu onu İstanbul'a elçilik çevirmeni olarak gönderir. Orada yıllarca çalışıp Osmanlı İmparatorluğu'nu yakından tanır. Osmanlı sarayına pek yakın olur. Tüm imparatorluğu gezer. Avusturya'ya döndüğünde Londra ve Paris'e bilimsel araştırmalar yapmaya gider ve bu ülkelerin ulusal arşivlerinin oluşumunda büyük katkılar olur. Hammer, "Geschichte des Osmanischen Reichen" (Osmanlı İmparatorluğu Tarihi) adlı on ciltlik tarihi kitabı yazar. Bu büyük eserde Kürtlerle ilgili bilgiler vardır. Kimisi de Hammer için Avusturya'nın Evliya'sı der. Çünkü Osmanlı seyahatnamelerini Avrupa'ya ilk tanıtan Hammer'dir. Hammer'in doğu bilimleri ile ilgili çok sayıda yapıtı ve çevirisi bulunmaktadır. J. Hammer'in Avusturya'daki evi ölümünden sonra müzeye dönüştürülmüştür.

(2) M. van Bruinessen, 17. Yüzyılda Kürtler ve Dilleri: Kürt Lehçeleri Üzerine Evliya Çelebi'nin Notları, Studia Kurdica, Paris, 1985, no: 1-3, s. 13-37

(3) Osmanlı İmparatorluğu'nda idari örgütlemesi illerle il-

çeler arasında yeralan bir yönetim şeklidir. Sancaklar beylerbeyine bağlı idi. Sancakları sancakbeyi adı verilen vali (sivil değil askeri) idare ederdi. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte sancaklara il adı verildi. Osmanlılara bağlı toplam 63 sancak vardı.

(4) Beylerbeyi Oğuz Türklerinden beri kullanılan bir ünvandır. Osmanlı devletinin kuruluşundan sonra "Genel Askeri Vali" yerine de kullanılan bir ünvandır. Bugünkü orgeneralliğin karşılığı olabilir.

(5) Zeamet: Osmanlılar zamanında sipahilere verilen en büyük Tımar.

(6) Tımar: Osmanlılarda, yaptığı ya da yapacağı askerlik görevine karşılık, 3 bin akçeden 20 bin akçeye kadar bağışlanan gelir.

(7) Ocaklık ve Yurtluk öz Türkçe sözcükler olup Osmanlılar döneminde yurt ve ülke anlamında kullanılıyor. Burada ise sancak anlamındadır.

(8) Defter: Osmanlı devletinin mülk ve topraklarının kayıtlı olduğu defterlerin yanında, her vilayet ve sancağın da gelir ve giderlerinin tutulduğu defterler vardı.

(9) Harac: Osmanlıların aldığı bir vergidir. Kelime olarak harac, Hristiyan azınlıklardan zorla alınan paraya (bir tür vergilendirme) denilirdi. Bu sistem daha sonra tüm imparatorluğa uygulandı.

(10) Şeyh-ül-İslam: Osmanlı İmparatorluğu zamanında padişahın dini yetkilerinin temsilcisiydi. Dini işler yanında milli eğitim ve adalet bakanlıkları görevini de yapardı. Devlet içindeki yeri sadrazamdan (başbakan) sonra gelirdi.

(11) Nakşibendi bir Sünni, aynı zamanda bir Hanefi tarikatıdır. 14. yüzyılda da Buharalı Mehmed Bahaüddin Nakşibend tarafından kuruldu. Nakşibendilik, bir tasavvuf tarikatı olmaktan çok, bir sofuluk tarikatıdır. Bu tarikat, aşırı ibadet ve gizli zikir yolu ile Allah'a ulaşma amacını güder. Nakşibendilerin zikir törenlerine "hatemi haccan", pirlirine de "hoca" denir. Nakşibendilik her ne kadar Orta Asya kökenli bir tarikât ise de, daha sonra en çok Kürtler arasında gelişip taraftar bulur. Günümüzde de Nakşibendi şeyhlerinin çoğu Kürttür.

(12) Katib Çelebi: Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir tarih ve coğrafya bilginidir. Batı dünyasında Hacı Kalfa adıyla ünlüdür. IV. Murad döneminde yapılan çeşitli doğu seferlerine katılır. Katib Çelebi bibliyografya alanında da önemli eserler yazar. Bir gezgin gibi gezer, gezdiği ülkeleri anlattığı eserinin adı "Cihannüm"dür.

(13) Na'ima (1655-1716): İyi bir Osmanlı tarihçisi. Na'ima geleneksel Osmanlı tarihçilerinden ayrı olarak olaylara eleştirel bakar. Yazdığı eserin adını da Na'ima koyar. "Na'ima Tarihi" XVII. yüzyıldaki Osmanlı toplum yaşamını ve dünya görüşünü anlatan en önemli kaynaktır.

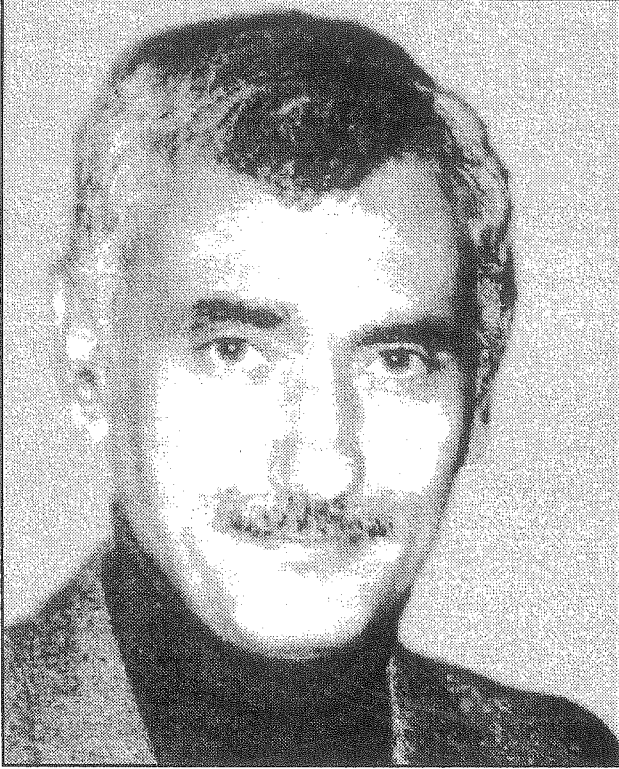
(14) Peçevi (1574-1649): Ünlü bir Osmanlı tarihçisidir. Osmanlı devlet adamlarıyla iyi ilişkiler kurar. Batı kültürü ve dillerini de iyi öğrenir. "Peçevi Tarihi" adıyla yazdığı eserin Kanuni'den IV. Murad'a kadar olan dönemi anlatır.

(15) Halidiye: Nakşibendiliğin kollarından biridir. Mevlana Ebu Baha Ziyaettin Halil Bağdadi tarafından kurulur. Mevlana Halil'in Kürt ve bu tarikatin daha çok Kürtler arasında yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Halidiye tarikatinin günümüzdeki ileri gelenleri Güney Kürdistan'da oturan şeyhlerdir. Halidiye ayinlerinde zikirin iki türü (gizli ve açık) yapılır.

(16) W. Köhler: Die Kurdenstadt Bitlis in Seyahatname, München, 1928: Türkçe çeviri; Haydar Işık, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Bitlis ve Halkı, Alan yayıncılık, İstanbul, 1989.

-BİTTİ-

**HER MIRINEK JİYANEK E,
HER DILOPEK XWİN XELATEK E.**

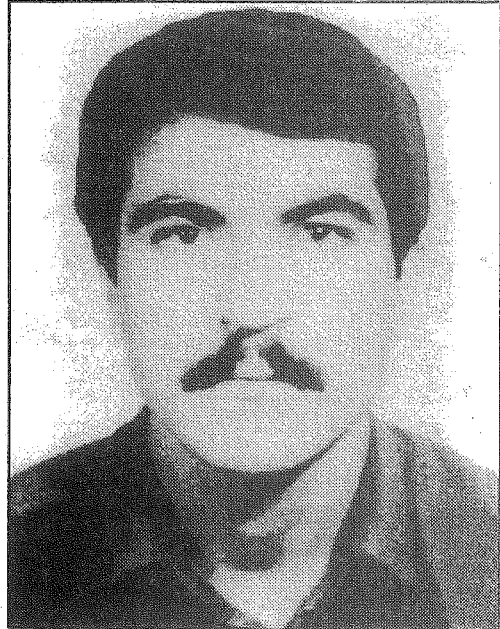
Yılmaz Güney'i

10. ölüm
yıldönümünde
saygıyla anıyoruz.

DENG Dergisi

MİRZÊ

Mirzê çok genç yaşta Özgürlük Yolu saflarında yer aldı. Her kürt genci gibi o da politik çalışmalarından dolayı tutuklandı ve ağır işkenceler gördü. 1981 tarihinde cezaevinden çıktıktan sonra İsveç'e yerleşti. Politik çalışmalarını İsveç'te sürdüren Mirzê 22 Eylül 1984 tarihinde ani bir hastalıktan dolayı aramızdan ayrıldı. O, her zaman kalbimizde yaşayacaktır.

Cigerxwin, Yılmaz Güney ve Q. Kurdo'nun anılarına;

“Yaşayan Kürt Kültürü”

Türk ve Kürt halklarının ortak değerlerinden ve sinema dünyasının önemli isimlerinden Yılmaz Güney'i kaybedişimizin üzerinden tam 10 yıl geçti. (9 Eylül '84) Bu yıldönümü, aynı zamanda 20.yüzyıl Kürt şiiri ve yazılı edebiyatına damgasını vuran Cigerxwin'inin de aramızdan ayrılışının 10. yıldönümü. (22 Ekim '84)

Her iki ölümsüz, sanat, kültür ve düşün adamı, yaşamlarının son yıllarında ne yazık ki yurtdışında, ülkelerinden binlerce kilometre uzakta, yaban ellerde tanışma olanağı buldular ve ortak kimi çalışmalar içinde oldular. Yine o dönemde kaybettiğimiz değerlerden biri de ünlü Kürdolog Prof. Qanatê Kurdo'ydu. (31 Ekim '85)

Her üçü de zor koşullar altında halklar arası köprü oluşturmaya meşgullerdi. Zira, bu köprü dil, kültür, sanat ve edebiyattan geçmekteydi. Ve bu köprünün de salt bir ayakla oluşamayacağına, diğer ayağının da özgür koşullar altında, zora dayalı olmayan bir biçimde boyutlanması gerektiğine inanıyorlardı. Buna inandıkları için de bu zorlu ve çetin göreve soyunmuş, Kürt ve komşu halkların gönüllü birliği esasına dayalı eksik kalan ayağı temelleri üzerine oturtmak, buna yaşatmak ve geliştirmek niyetindeydiler.

Şimdi aradan 10 yıl geçmiş durumda. Ancak tabloda olumlu yönde bir düzelme ne yazık ki sözkonusu değil. 21.yüzyıla birkaç basamak kala “çağ atlayan Türkiye”de kimi “renkler” halen de yasaklı.

Dile, kültüre, sanat ve edebiyata kilit ve pranga vurulduğu nerede görülmüş? Ya da dil, kültür, sanat ve edebiyatına kilit vurulmuş “kardeş”in birinci sınıf vatandaş olduğu görülmüş müdür? Kardeşlik, “sen sus, senin yerine ben konuşur, düşünürüm” demekle sağlanabilir mi?

Biz, yüzyıllardır yanyana yaşamış olan Türk ve Kürt halklarının gönüllü bir biçimde bundan sonra da birlikte yaşayacağına inanıyoruz. Tüm uğraş ve çabamız da, her iki halk daha fazla kayba uğramadan, ülke kaynakları daha fazla heder edilmeden, varolan ve tarihin derinliklerinden süzülüp gelen ilişkiler daha fazla tahrip edilmeden özgür iradeye dayalı ortak ve adil bir yaşamın yeniden örgütlenebilmesi içindir.

İnkâr ve yadsımanın, kör şiddetin olumlu bir sona ulaşamayacağı Güney Afrika ve İsrail-Filistin örneklerinden görülebilmelidir. Bir Bosna-Hersek ülkemizde yaşanmamalıdır. Bir Lübnan kaosuna meydan verilmemelidir.

Halkların gönüllü birliğine dayalı, çok sesli, çok renkli demokratik bir toplumun yaratılabilmesi için, toplumun tüm kesimlerinin katkı ve çabası oldukça önemli. Kürt ve Türk halklarının bu yeni, gönüllülüğe dayalı “köprüsü”nü oluşturabilir, kanayan yaraya derman olabilir, yüzyılların haksızlığına son verebiliriz.

Bu ortak çabaya yurtdışından “karınca kararınca”bir katkıda bulunmak amacıyla 15 Ekim 1994 tarihinde Köln Spor Sarayı'nda Yılmaz Güney, Cigerxwin ve Qanatê Kurdo'nun ölüm yıldönümü vesilesiyle “Yaşayan Kürt Kültürü”şiarı altında bir gece düzenliyor, her üç ölümsüz sanat, kültür ve düşün adamının şahsında Türkiye'nin kanayan yarası Kürt sorununun değişik boyutlarıyla tartışılmasını amaçlıyoruz.

Eylemde buluşarak Cigerxwin, Yılmaz Güney ve Qanatê Kurdo'nun yaşamlarının son gününe kadar mücadelesini verdikleri barış, demokrasi, özgürlük ve eşitlik istemini bir kez daha güçlü bir biçimde haykıralım!

Tarih : 15 Ekim 1994
Saat : 16.30
Yer : Köln Spor Sarayı

KOMKAR - Kürdistan Dernekleri Birliği

Hansaring 28-30, D-50670 Köln, Tel: 0221-123376 Fax: 0221-123485

DENG YAYINLARI

Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer.....	Kamuran Ali Bedirxan.....	30.000
Dersên Zmanê Kurdi (2. Baskı).....	Baran.....	50.000
Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi.....	Rohat.....	65.000
Dawiya Dehaq.....	Kemal Burkay.....	15.000
Diwana Yekan- Diwana Duduyan Sewra Azadi.....	Cigerxwin.....	90.000
Ferheng (Sözlük) Kürtçe-Türkçe/Türkçe-Kürtçe.....	D. İzoli.....	290.000
Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan		
Coğrafya-Tarih-Edebiyat Cilt -1.....	Kemal Burkay.....	140.000
Ferheng (Sözlük) Zazaca-Türkçe.....	Malmisanj.....	100.000
Yakılan şiirin Türküsü.....	Kemal Burkay.....	50.000
Azadi û Jiyan-Özgürlük ve Yaşam.....	Kemal Burkay.....	100.000
Diwana Sîsêyan Kime Ez- Diwana Çaran Ronak.....	Cigerxwin.....	90.000
Em Bîwîsîn.....		60.000
Em Bîwînin -1-		60.000
Em Bîwînin -2-.....		60.000
Jiyana Bextewar.....	Ereb Şemo.....	70.000
Şivanê Kurd.....	Ereb Şemo.....	50.000

DİLAN YAYINLARI

Çağdaş Kürdistan Tarihi	Lucien Rambot	40.000
Kürdistan'da Eğitim Süreçleri	Rohat	35.000
Sorgu, Zindan, Direniş ve Yaşam	M. Ali Ural	65.000
Diyarbakır Sorgu ve 5 Nolu	F. Welat	50.000
Kürdistan Tarihinde Dersim	Dr. Vet. M. Nuri Dersimi	125.000
Hiroşima Duwem Helepçe	Rıza Çolpan	75.000
Xîdê Naxîrwan û Tevkuştina Dersim	Rıza Çolpan	80.000

SİPARİŞLERİNİZ İÇİN ADRES VE TELEFONLARIMIZ

Atatürk Bulvarı Emlas Bank. Apt No: 146/28 Aksaray / İstanbul

Tel: 513 23 56 - 513 63 25 Fax: 513 87 36

DENG YAYINLARI